

Yıl: 2019 Cilt:4 Sayı:9

Year: 2019 Vol:4 No:9

İKTİSADİ İDARİ VE SİYASAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

Journal of Economics Business and Political Researches

Uluslararası e-Dergi / International e-Journal

e-ISSN: 2564-7466

İKTİSAD

JEBUPOR

İKTİSADİ İDARİ VE SİYASAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ
JOURNAL OF ECONOMICS BUSINESS AND POLITICAL RESEARCHES

Cilt: 4 • Sayı: 9 • Haziran 2019
Vol: 4 • No: 9 • June 2019

e-ISSN: 2564-7466

<http://dergipark.org.tr/iktisad>
www.iktisaddergisi.com

e-posta: iktisaddergisi@gmail.com

İKTİSAD, uluslararası hakemli, uluslararası indeksli, açık erişimli bilimsel bir dergidir.

Kurucu (Founder)

Prof. Dr. H. Mustafa PAKSOY

Baş Editör (Editor-in-Chief)

Prof. Dr. H. Mustafa PAKSOY

Editörler (Editors)

Prof. Dr. Sadettin PAKSOY
Dr. Öğr. Üyesi Kazım SARIÇOBAN
Arş. Gör. Elif KAYA

Yayın Kurulu (Editorial Board)

Prof. Dr. H. Mustafa PAKSOY (Başkan)
Prof. Dr. Mehmet MARANGOZ
Prof. Dr. Sadettin PAKSOY
Doç. Dr. Fatih KAPLAN
Doç. Dr. Cuma ERCAN
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin KOÇARSLAN
Dr. Öğr. Üyesi Kazım SARIÇOBAN
Dr. Öğr. Üyesi Erhan KILINÇ
Dr. Öğr. Üyesi Saeid HAJIHASSANIASL
Dr. Ahcène TIAR

Danışma Kurulu (Advisory Board)

Prof. Dr. Mustafa ÖZER (Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa AKAL (Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Seyfettin ERDOĞAN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Levent KÖSEKAHYAOĞLU (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Prof. Dr. Adnan ÇELİK (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Sefer ŞENER (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Cem TANOVA (Doğu Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Ramazan ERDEM (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Prof. Dr. Ramazan AKBULUT (Harran Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa TAŞLIYAN (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)
Prof. Ľubica BAJZÍKOVÁ (Univerzita Komenského v Bratislave)

Sekretarya (Secretaries)

Arş. Gör. Ali KESTANE
H. Beyza PAKSOY

Dergi Ofis Adresi (Office Address)

Prof. Dr. H. Mustafa PAKSOY
Gaziantep Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, K:1, No:133
Şehitkamil / Gaziantep / Türkiye

E-mail: iktisaddergisi@gmail.com

Web: http://dergipark.org.tr/iktisad

İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi yılda üç kez Şubat, Haziran ve Ekim aylarında yayınlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Dergide yer alan yazılar kaynak gösterilmeksizin kısmen ya da tamamen iktibas edilemez.

Bu dergide yayınlanan çalışmaların bilim ve dil sorumluluğu yazarlarına aittir.

Dergimize gönderilen çalışmalar, alanında uzman iki ayrı hakem tarafından incelendikten sonra uygun görülenler yayınlanmaktadır.

Yazım kurallarına ilişkin bilgilere dergimizin web adresinde yer verilmiştir.

Bu derginin tüm hakları saklıdır. Önceden yazılı izin almaksızın hiçbir iletişim ve kopyalama sistemi kullanılarak yeniden kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve satılamaz.

Journal of Economics Business and Political Researches is an international peer-reviewed journal which is published three times a year in February, June and October. The articles cannot be cited partly or entirely without showing resources.

The responsibility about scientific and grammatical issues is belong to authors.

The papers sent to the journal are reviewed by two referees and after their approval, they will be sent to edit before being published.

Writing & Publishing Policies can be found in the journal's website.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored or introduced into a retrieval system without prior written permission.

HAKEM KURULU

Prof. Dr. Abdullah ÇELİK (Harran Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Abdunnur YILDIZ (Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Adnan ÇELİK (Selçuk Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÇAKIR (Harran Üniversitesi)
Prof. Dr. Alptekin SÖKMEN (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Alaeddin KOSKA (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)
Prof. Dr. Celaleddin SERİNKAN (Pamukkale Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Arif Selim EREN (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)
Prof. Dr. Cem TANOVA (Doğu Akdeniz Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Arzu SEÇER (Çukurova Üniversitesi)
Prof. Dr. Cumabek CAİLOV (Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Aysun GARGACI KINAY (Sinop Üniversitesi)
Prof. Dr. Ferit KÜÇÜK (Harran Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Aytekin FIRAT (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)
Prof. Dr. Fuat SEKMEN (Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi, Kırgızistan)	Dr. Öğr. Üyesi Azamat MAKSÜDÜNOV (Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi)
Prof. Dr. H. Mustafa PAKSOY (Gaziantep Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi B. Dilek ÖZBEZEK (Gaziantep Üniversitesi)
Prof. Dr. Hakan SARITAŞ (Pamukkale Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Eylem BAYRAKÇI (Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi)
Prof. Dr. Halil ALTINTAŞ (Erciyes Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Engin DÜCAN (Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi)
Prof. Dr. Hüseyin AKTAŞ (Celal Bayar Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Erhan KILINÇ (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. İsmet BOZ (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Erkan ALSU (Gaziantep Üniversitesi)
Prof. Dr. Levent KÖSEKAHYAOĞLU (Süleyman Demirel Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Fatih BUDAK (Kilis 7 Aralık Üniversitesi)
Prof. Dr. Liao WEI (Confucius Institute at Ss.Cyril and Methodius University in Skopje, Macedonia)	Dr. Öğr. Üyesi Gülten DEMİRAL (Uşak Üniversitesi)
Prof. Eubica BAJZÍKOVÁ (Univerzita Komenského v Bratislave, Slovakia)	Dr. Öğr. Üyesi Hasan DEMİR (Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi, Kırgızistan)
Prof. Dr. Mahmut YARDIMCIOĞLU (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Hasan TÜRKAL (Harran Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet CİHANGİR (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin KOÇARSLAN (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet MARANGOZ (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi İlkut Elif KANDİL GÖKER (Kırıkkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Mikail EROL (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi İnci Oya COŞKUN (Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Murat DEMİR (Harran Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Kazım SARIÇOBAN (Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa AKAL (Sakarya Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Kerem KAPTANGİL (Sinop Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa MIYNAT (Celal Bayar Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Kamalbek KARIMŞAKOV (Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi, Kırgızistan)
Prof. Dr. Mustafa ÖZER (Anadolu Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Cevat YILDIRIM (Gaziantep Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa TAŞLIYAN (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi M. Göksel AKPINAR (Akdeniz Üniversitesi)

Prof. Dr. Osman ÇEVİK (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Mahmut İNAN (Harran Üniversitesi)
Prof. Dr. Ramazan AKBULUT (Harran Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Reşit SEVİNÇ (Harran Üniversitesi)
Prof. Dr. Ramazan ERDEM (Süleyman Demirel Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Zeki AK (Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Sadettin PAKSOY (Kilis 7 Aralık Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Mesut ŞÖHRET (Gaziantep Üniversitesi)
Prof. Dr. Selim Adem HATIRLI (Süleyman Demirel Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Murat KARAHAN (Gaziantep Üniversitesi)
Prof. Dr. Seyfettin ERDOĞAN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Mustafa BAYHAN (Pamukkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Sıtkı İLKAY (Erciyes Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Hakkı AYDOĞDU (Harran Üniversitesi)
Prof. Dr. Sefer ŞENER (İstanbul Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KIRCA (Düzce Üniversitesi)
Prof. Dr. Sevinç KÖSE (Manisa Celal Bayar Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Nurhodja AKBULAEV (Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi)
Prof. Dr. Tarik ZAIMOVIC (University of Sarajevo, Bosnia-Herzegovina)	Dr. Öğr. Üyesi Ömer LİMANLI (Düzce Üniversitesi)
Prof. Dr. Yücel AYRIÇAY (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Sabiha ANNAÇ GÖV (Gaziantep Üniversitesi)
Prof. Dr. Zhaoyang LI (Shanghai University of International Business and Economics, China)	Dr. Öğr. Üyesi Seyil NAJIMUDINOVA (Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmad AL MAANİ (Philadelphia University Jordan)	Dr. Öğr. Üyesi Utku ONGUN (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)
Doç. Dr. Asılcan KEŞİKBAEV (Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Uygur Dursun YILDIRIM (Gaziantep Üniversitesi)
Doç. Dr. Ata ÖZDEMİRCİ (Marmara Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Yunus GÜLCÜ (Fırat Üniversitesi)
Doç. Dr. Ayfer GEDİKLİ (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)	Dr. Ahmad Ismail Al MAANI (Philadelphia University, Jordan)
Doç. Dr. Aysin PAŞAMEHMETOĞLU (Özyeğin Üniversitesi)	Dr. Ahcène TIAR (Université 20 août 1955 Skikda, Algeria)
Doç. Dr. Birol ERKAN (Uşak Üniversitesi)	Dr. Amar CHALABI (Université 20 août 1955 Skikda, Algeria)
Doç. Dr. Cuma ERCAN (Gaziantep Üniversitesi)	Dr. Bahadır UYSAL (Kırıkkale Üniversitesi)
Doç. Dr. Fariz AAHMADOV (Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi)	Dr. Dastan ASEİNOV (Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi)
Doç. Dr. Fatih KAPLAN (Tarsus Üniversitesi)	Dr. Eldin MEHIC (University of Sarajevo, Bosna Hersek)
Doç. Dr. Güler SAĞLAM ARI (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)	Dr. Gönül SEVİNÇ (Harran Üniversitesi)
Doç. Dr. Halil TUNALI (İstanbul Üniversitesi)	Dr. Layachi ZERZAR (Université 20 août 1955 Skikda, Algeria)
Doç. Dr. Mahmut KARĞIN (Celal Bayar Üniversitesi)	Dr. Lukasz BRYL (Poznan University of Economics and Business, Poland)
Prof. Dr. Mehmet İNCE (Tarsus Üniversitesi)	Dr. Muratali ABDILDAEV (Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi)
Doç. Dr. Müge KANTAR DAVRAN (Çukurova Üniversitesi)	Dr. Nouredine MEZIANI (Université 20 août 1955 Skikda, Algeria)
Doç. Dr. Niyazi KURNAZ (Dumlupınar Üniversitesi)	Dr. Onur AKKAYA (Kilis 7 Aralık Üniversitesi)

Doç. Dr. Özlem ÇETİNKAYA BOZKURT
(Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)
Doç. Dr. Uğur ADIGÜZEL
(Cumhuriyet Üniversitesi)

Dr. Oqtay QULİYEV
(Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi)
Dr. Ömer Faruk RENÇBER
(Çukurova Üniversitesi)

Makaleler / Articles

1)	Şehir Hastanesinde Çalışan Memnuniyeti Araştırması <i>Employee Satisfaction Research In City Hospital</i> Makale Türü: Konferans Bildirisi / Paper Type: Conference Paper Dilruba UĞURLUOĞLU & Durmuş GÖKKAYA & Ramazan ERDEM 101-118
2)	Türkiye’de Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyüme: Granger Nedensellik Yaklaşımı <i>Energy Consumption And Economic Growth In Turkey: Granger Causality Approach</i> Makale Türü: Araştırma Makalesi / Paper Type: Research Paper Cevriye YÜKSEL YILDIRIM 119-145
3)	Dünya’da ve Türkiye’de Hizmet Ticaretinin Gelişimi <i>Development of Trade In Services In The World And Turkey</i> Makale Türü: Araştırma Makalesi / Paper Type: Research Paper Fatih KIRATLI 146-158
4)	Kariyer Kararlılığı Ölçeği: Türkçeye Uyarlama, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması <i>The Adaptation of Career Decidedness Scale Into Turkish: A Validity and Reliability Study</i> Makale Türü: Araştırma Makalesi / Paper Type: Research Paper Tahsin AKÇAKANAT & Hasan Hüseyin UZUNBACAK 159-170
5)	Batı Akdeniz Bölgesi Güneş Enerji Sistemleri Kümelenme Düzey Analizi <i>Bu makale yazarların isteği, editörün onayı ile 23.12.2019 tarihinde yayından kaldırılmıştır.</i> 171-187

ŞEHİR HASTANESİNDE ÇALIŞAN MEMNUNİYETİ ARAŞTIRMASI*

EMPLOYEE SATISFACTION RESEARCH IN CITY HOSPITAL

DOI: <https://doi.org/10.25204/iktisad.511419>

Dilruba UĞURLUOĞLU¹

Durmuş GÖKKAYA²

Ramazan ERDEM³

Öz

Hastanelerde sağlık hizmeti üretiminde kullanılan en önemli kaynak işgücünü oluşturan çalışanlardır. Bu nedenle, hastanelerde sunulan sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi büyük ölçüde hastane çalışanlarına bağlıdır. Çalışan memnuniyetinin hastaneler açısından bu denli önemli oluşu, çalışan memnuniyeti kavramının birçok çalışmaya konu olmasına yol açmıştır. Sağlıkta Dönüşüm Programı kapsamında oluşturulan şehir hastaneleri kamu-özel ortaklığı modeliyle finansmanı, kurulması ve işletilmesi sağlanan bir projedir. Bu kapsamda, çalışmanın amacı Türkiye'deki bir şehir hastanesinde çalışanların memnuniyet düzeylerinin tespit edilmesi, aynı zamanda eski çalıştıkları hastane ile şehir hastanesinde çalışmaktan duydukları memnuniyet düzeylerinin kıyaslamalarının yapılarak, çalışanların Sağlık Bakanlığı'na bağlı Devlet ve Özel Dal Hastanelerinin Şehir Hastanesine dönüşmesine dair görüş ve önerilerinin belirlenmesidir. Çalışma sonucunda, çalışanların; şehir hastanesindeki binanın yeni, ferah ve rahat oluşu, temizlik ve hijyen koşullarının iyi oluşu vb. konularda memnuniyet duydukları; iş yüklerinde meydana gelen artış, hastane içi ulaşımında yaşanan sıkıntılar, döner sermayelerin azalması, çalışana verilen önem konusundaki eksiklikler ve çalışanların kendilerini değersiz hissetmesi, yönetimde yaşanan çift başlılık sorunu vb. konularda ise memnuniyetsizlik duydukları ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çalışan Memnuniyeti, Hastane Çalışanları, Şehir Hastanesi.

Abstract

The most important resource used in the production of health services in hospitals is the employees who make up the workforce. Therefore, the improvement of the health services offered in hospitals is largely dependent on the hospital staff. The importance of employee satisfaction in terms of hospitals has led to the concept of employee satisfaction being subject to many studies. It is a project that provides financing, establishment and operation of public hospitals with public-private partnership model. In this context, the study aims to determine the level of satisfaction of employees in a city hospital in Turkey, at the same time comparing the level of satisfaction with working in the hospital they work with in the city hospital, to determine the opinions and proposals on the transformation of employees of the State and Special Branch Hospitals affiliated to the Ministry of Health into City Hospitals. As a result of the study, the employees; the new, spacious and comfortable building in the city hospital, clean and hygienic conditions etc. they are pleased with the issues; increase in workloads, difficulties in intra-hospital transportation, reduction of circulating capitals, deficiencies in the importance given to the employees and feeling the employees themselves worthless, the management of the problem of double-headed issues etc. in the subject of dissatisfaction is revealed.

Keywords: Employee Satisfaction, Hospital Employees, City Hospital.

* Bu makale 13-15 Ekim 2017 tarihleri arasında 1. Uluslararası 11. Sağlık ve Hastane İdaresi Kongresi'nde sunulmuş olan özet bildirinin genişletilmiş halidir.

¹ Arş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, Sağlık Yönetimi Bölümü, dilrubaizguden@sdu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-6938-8854

² Arş. Gör., Yozgat Bozok Üniversitesi, İİBF, Sağlık Yönetimi Bölümü, durmus.gokkaya@bozok.edu.tr
ORCID: 0000-0002-6713-1748

³ Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, Sağlık Yönetimi Bölümü, ramazanerdem@sdu.edu.tr
ORCID: 0000-0001-6951-3814

1. GİRİŞ

Çalışan memnuniyeti çalışanların örgüt içerisindeki amaçlarını gerçekleştirmelerine ve çalışanların motivasyonlarının artırılmasına yardımcı olmaktadır (Sageer, 2012: 32). Bunun yanı sıra memnuniyet düzeyi yüksek olan çalışanlar örgüt amaç ve hedeflerine ulaşma konusunda daha istekli olmaktadır. Örgütler için bu denli önemli olan çalışan faktörü sağlık kurumları açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Sağlık hizmeti üretim aşamalarının her birinde insan unsuruna ihtiyaç bulunmaktadır. Sağlık çıktılarında iyileştirme istendiğinde öncelikli olarak çalışanların yeterlilikleri ve bu doğrultuda motivasyonları sağlanmalıdır. Çalışanların memnuniyet düzeyleri kişilik, beklentiler, yaş, cinsiyet vb. bireysel özelliklerden etkilenebileceği gibi, örgüt yönetimi, çalışma koşulları vb. örgütsel faktörlerden de etkilenebilmektedir. Sağlıkta dönüşüm programıyla birlikte yapılan reformlar çerçevesinde hayata geçirilen devlet hastanelerinin şehir hastanesi şeklinde bir araya toplanması konusu da hastane çalışanlarının memnuniyet düzeylerinde örgütsel manada etkili olmaktadır. Bu yeni yapılanmayla birlikte hem hastaların hem de çalışanların memnuniyet düzeylerinin artırılması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda, çalışmada Türkiye’de belirlenen bir ildeki Şehir Hastanesi’nde çalışanların memnuniyet düzeylerinin tespit edilmesi temel amacıyla birlikte, bu dönüşüm süreciyle ilgili hastane çalışanlarının görüş ve önerilerinin incelenmesi ve çalışanların eski çalıştıkları hastanelerinde mi şehir hastanesinde mi çalışmaktan daha çok memnuniyet duyduklarının kıyaslamalar yoluyla tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Bu çerçevede çalışma kapsamında öncelikli olarak çalışan memnuniyeti kavramından ve öneminden bahsedilecek, sonrasında şehir hastanelerinden bahsedilerek, çalışmaya dâhil edilen Şehir Hastanesi kapsamında çalışanların memnuniyeti inceleme konusu olacaktır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Çalışan Memnuniyeti

Çalışan memnuniyeti; çalışanların örgüt içerisindeki ihtiyaç ve arzularının karşılanmasını ve çalışanların işlerinden ve çalışma koşullarından memnuniyet duymalarını anlatan bir kavramdır (Sageer, 2012: 32). Örgütlerin performansını ve başarısını önemli ölçüde etkileyen çalışanların, işlerinden memnuniyet duymaları, işlerine değer verdiklerini ve genel manada işlerini sevdiklerini göstermektedir (Doğan ve Karataş, 2011: 2). Çalışanların işlerinden memnuniyet duymaları bu bağlamda örgütün amaç ve hedeflerine ulaşmasını kolaylaştırarak, örgütsel etkililiğinin ve başarının artmasını sağlayabilecektir (Heskett, 1994: 164; Doğan ve Karataş, 2011: 2; Sageer, 2012: 32). Örgütlerde sürekliliğin sağlanabilmesi açısından işini seven, sahiplenen çalışanların olması önemli bir husustur (Doğan ve Karataş, 2011: 2). Çalışan memnuniyeti arttırıldığında çalışanların örgüte olan bağlılıkları ve üretkenlikleri de artmaktadır (Heskett, 1994: 164; Hunter vd., 1997: 61). Örgüt içerisinde çalışmaktan memnun olan çalışanlar örgütün üretkenliğini de olumlu yönde etkileyecek ve müşterilere (hastalara) olan tutum ve davranışları da bu doğrultuda değişecek, daha iyi hizmet sunarak müşteri (hasta) memnuniyetinin artmasında da etkili olabileceklerdir. Unutulmamalıdır ki hastaneler sağlık hizmeti üreten, üretim süreci sonucunda oluşturulan çıktının insan sağlığını etkilediği kurumlardır. İnsan sağlığının bu denli önemli olması, hastane çalışanlarının da bu çıktılar üzerinde büyük rol oynaması, hastane çalışanlarının memnuniyetlerini belki de diğer örgütlere oranla daha önemli kılmaktadır. Memnuniyetleri sağlanan hastane çalışanları işlerini daha istekli ve ‘güler yüz politikası’ çerçevesinde yürütecek ve hem hastaların hastaneden daha memnun ayrılmasına hem de daha etkili sağlık hizmetlerinin sunulmasına yardımcı olacaklardır.

Çalışanların memnuniyet düzeyleri örgütsel (örgüt politikaları, kariyer gelişim olanakları, iş güvenliği, çalışma koşulları, yönetimle ilişkiler, çalışma arkadaşlarıyla ilişkiler, maaş vb.) ve bireysel (kişilik, beklentiler, yaş, cinsiyet, eğitim vb.) değişkenlerden etkilenmektedir (Sageer, 2012: 34-37; Şahin vd., 2015: 31-35). Çalışanların iş arkadaşlarıyla iyi ilişkiler geliştirmesi, yeterli düzeyde bir maaşa sahip olması, çalışma ortamının iyi durumda olması, örgüt içi eğitim olanaklarının mevcut

olması, kariyer gelişim olanaklarının bulunması vb. çalışanların memnuniyet düzeylerini arttıran önemli unsurlar arasında yer almaktadır (Sageer, 2012: 32). Örgütlerde açık ve etkili bir iletişimin sağlanması (Eroğluer; 2011: 134-135; Sageer, 2012: 37), çalışanların yetenek ve özellikleri doğrultusunda görev dağılımlarının yapılması, çalışanların gelişimleri için gerekli kurum içi eğitimlerin verilmesi, adil ödül-ceza uygulamaları, örgütteki gelişim fırsatlarının eşit bir şekilde dağıtılması, uygun çalışma koşullarının sağlanması da çalışan memnuniyetini sağlayan faktörlerdendir (Adomaitiene ve Slatkeviciene, 2008: 771-772; Eroğluer; 2011: 134; Sageer, 2012: 37-38).

Çalışanların örgütten ayrılmamasını, devamsızlığı ve performanslarında artış sağlanmasının yollarından biri yapılan çalışmalarda da ortaya konulduğu üzere, örgütsel bağlılıktır (Porter vd., 1974: 3; Mowday vd., 1982; Mottaz, 1989: 144; Allen ve Meyer, 1996: 252; Meyer ve Allen, 1991: 61; Meyer ve Allen, 1990: 710; Guatam vd., 2005: 304-305). Çalışanların örgütsel bağlılıkları ise çalışan memnuniyetinden geçmektedir (Heskett, 1994: 167-168). Anlaşılmaktadır ki çalışanların örgütten ayrılma ve devamsızlık durumlarını azaltmak için çalışan memnuniyeti sağlanmalı ve bu şekilde çalışanların örgüte olan bağlılıkları arttırılmalıdır. Çalışan memnuniyeti örgütsel unsurları etkileyerek, belirtildiği şekilde çalışanların örgüte daha sadık olmasını ve performans artışını sağlayabilmektedir.

Çalışan memnuniyeti sayesinde örgütsel manada pek çok etkiye (örgütten ayrılmaların ve devamsızlığın azalması, örgütsel üretkenliğin ve bu doğrultuda karın ve müşteri memnuniyetinin artması vb.) ulaşılmaktayken (Adomaitiene ve Slatkeviciene, 2008: 770), buna ek olarak, çalışan memnuniyetinin bireyler üzerinde de etkileri mevcuttur. Çalışan memnuniyeti bireylerin daha üretken olmalarına, kariyerlerinde gelişim fırsatları yakalamalarına yardımcı olmaktadır (Sageer, 2012: 37). Bunun yanı sıra, ömrünün büyük bir kısmını iş ortamında geçiren bireyler, yaptıkları işten zevk alıyor ve örgütlerinde çalışmaktan memnuniyet duyuyorlarsa bu durum bireylerin ruhsal ve bedensel sağlıkları üzerinde de etkili olacaktır. Özellikle hastaneleri düşünecek olursak, insan hayatı söz konusu olduğundan iş ortamı diğer örgütlere oranla daha stresli ve yorucudur. Eğer ki çalışan memnuniyeti sağlanmaz ise bu durum bireyler için daha yıpratıcı bir hal alacak ve bireyin hem sağlığı hem de iş performansı bundan olumsuz şekilde etkilenebilecektir.

2.2. Şehir Hastaneleri

Şehir hastaneleri bölge hastaneleri ve entegre sağlık kampüsleri olarak da adlandırılmaktadır (Aydın, 2015; Güler, 2014; Övgün ve Küçük, 2013; Karasu, 2011).

Kamu hizmetlerinde özelleştirme uygulamaları ve bu bağlamda gerçekleşen kamu hizmetlerinin özel kişiler eliyle görülmesi hususlarını içeren yeni sözleşme türleri sağlık alanında da yaygınlaşmaya başlamıştır (Karasu, 2011: 223). Sağlık Bakanlığı teşkilat yapısı 2003 yılı Sağlıkta Dönüşüm Programının uygulamaya konmasıyla birlikte değişime uğrayarak, Kamu Hastane Birlikleri kurulmuş ve Türkiye geneli 29 Sağlık Hizmet Bölgesi tanımlanmıştır. Belirlenen bu 29 sağlık hizmet bölgesinin yönetimi kamu hastaneler birliğine bağlanmış ve finans modeli olarak da kamu-özel ortaklığı yapısı benimsenmiştir (Aydın, 2015; Akdağ, 2011).

Sağlıkta Dönüşüm programının temel unsurlarından biri olan planlama çerçevesinde, tüm bireylerin sağlık hizmetlerini en uygun fiziksel ortamlarda, en son teknoloji ile alabilmesi amacıyla Türkiye'nin coğrafi yapısı, nüfus dağılımı, nüfusun sağlık merkezlerine uzaklıkları, bölgenin ulaşım kriterleri ve mevcut sağlık envanterleri dikkate alınarak bakanlık tarafından 29 sağlık hizmet bölgesi oluşturulmuştur. Sağlıkta yapılan bu yeni planlamayla birlikte, hem hastaların hem de sağlık sektörünün her bir basamağında çalışmakta olan çalışanların memnuniyet düzeylerinin arttırılması amaçlanmaktadır (Akdağ, 2011:5-6).

Sağlıkta Dönüşüm Programı kapsamında sağlık hizmetlerinin üretim ve yönetimi bölgesel unsurlar ön plana çıkarılacak biçimde düzenlenmiştir. Bunun nedeni bölgesel kalkınma ve hizmet

sunumunda sağlık alanının tamamlanmasıdır (Övgün ve Küçük, 2013: 57). 2005 yılında kabul edilen ‘Sağlık Hizmetleri Temel Kanununa Bir Ek Madde Eklenmesi Hakkında Kanun’ ile birlikte sağlık hizmetlerinin finansmanı ve işletilmesi açısından yeni bir model olan kamu-özel ortaklığının temelleri ortaya konmuştur (3.7.2005 tarihli ve 5396 sayılı kanun). Bu kanunla birlikte, sağlık tesisleri yapılması ve işletilmesinde Sağlık Bakanlığı’na verilecek ön proje ve belirlenecek temel standartlar çerçevesinde özel sektör finansman kaynaklarından yararlanılarak, riskin özel sektörle paylaşılması sağlanacak ve sağlık tesisi yapım süreleri kısaltılarak, tıbbi hizmetler dışındaki hizmet ve alanların işletilmesinin özel sektöre yaptırılması amaçlanmaktadır (Övgün ve Küçük, 2013: 75). Bu modelde devlet sadece tıbbi hizmet üretiminde yer alırken, sağlık tesislerinin yapımı, tıbbi olmayan ve destek hizmetlerinin sunumu ve ticari alanların işletilmesi özel sektöre devredilmiştir (Karasu, 2011: 217). Bu yolla sağlık kurumları, sağlık yöneticileri ve hizmet sunan sağlık profesyonelleri, asıl amaçları olan tedavi ve bakım hizmetlerine odaklanma şansı elde etmiş olacaktır. Şehir hastanelerinin oluşumu sayesinde farklı alanlarda uzmanlaşmış hastaneler, gelişmiş laboratuvar hizmetleri, sosyal tesisler vb. bir arada bulunarak, hizmet verebilmektedir (Güler, 2014).

Şehir hastaneleriyle ilgili yapılan çalışmalarda genellikle kamu-özel ortaklığı yani finansal boyut ele alınmış ve uygulamaya giren şehir hastanelerinin bu kurumda çalışacak olan bireyler açısından ne gibi getiri ve götürülere sahip olacağı incelenmemiştir. Bu bağlamda, bu çalışma ile araştırma konusu olan Şehir Hastanesi çalışanları üzerinde bir memnuniyet anketi uygulanacak ve çalışanların eski çalıştıkları kurumda (devlet hastanesi/devlet hastanesi (ek bina) /özel dal hastanesi) mı yoksa şehir hastanesinde mi çalışmaktan daha memnun olduğu kıyaslamalar yoluyla ortaya konulacaktır. İncelenen şehir hastanesine geçişte kamu-özel ortaklığına dayanarak, sözleşmeli statüdeki bazı personellerin işine son verilerek, yeni personeller işe alınmıştır. Bu durum çalışanları iş güvencesi konusunda kaygıya düşürmüş olabilecektir. Bununla birlikte şehir hastanelerine geçişle birlikte çalışanların iş yoğunluğu artmıştır. Bunlar şehir hastanelerine geçişin çalışanlar açısından olumsuz yönleri gibi görülmektedir. Fakat şehir hastanelerine geçişle birlikte, çalışanların çalışma ortamları (sıcaklık, büyüklük vb.) iyileştirilmiştir. Bu gibi unsurlar ise çalışan memnuniyetini artırıcı olabilmektedir. Bu ve benzeri pek çok faktör şehir hastanelerinde çalışan memnuniyetini etkilemektedir. Bu çerçevede araştırmacılar tarafından geliştirilmiş olan ‘Çalışan Memnuniyeti Anketi’ çalışanların eski kurumlarıyla şehir hastanesini kıyaslamalarına olanak verecek şekilde oluşturulmuştur. Oluşturulan anket yoluyla çalışanların eski kurumlarıyla, şuan çalışmakta oldukları şehir hastanelerini kurumun toplumsal imajı, çalışma ortamı ve koşulları, örgüt yapısı, iş güvencesi ve hastanede çalışmaktan edindikleri genel memnuniyet gibi değişkenler çerçevesinde değerlendirmesi amaçlanmaktadır. Bu sayede sağlıkta meydana gelen bu dönüşümden çalışanların memnun olup olmama durumları tespit edilmiş olacak ve şehir hastanelerine yönelik pek çok geri dönüt elde edilmiş olacaktır.

3. YÖNTEM

3.1. Amaç

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de çalışmaya dâhil edilen ildeki şehir hastanesi çalışanlarının memnuniyet düzeylerinin tespit edilmesi ve bu doğrultuda çalışanların Devlet Hastanesi, Devlet Hastanesi (ek bina) ve Özel Dal Hastanesinin Şehir Hastanesine dönüşmesine dair görüş ve önerilerinin belirlenmesidir.

3.2. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini Türkiye’de incelemeye alınan bir şehir hastanesinin çalışanları oluşturmaktadır. Anketler 2017’nin ilk altı ayı içerisinde hekim, hemşire, ebe, diğer sağlık personeli, idari personel ve diğer personellere uygulanmıştır. Araştırma için bahsi geçen hastaneden gerekli

izinler alınarak, kolayda örneklem yoluyla 211 ankete ulaşılmış olup, elde edilen anketler değerlendirmeye alınmıştır.

3.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada Erken (2013) tarafından geliştirilen Çalışan Memnuniyeti Ölçeğinden, Vatansaver (1994)'in geliştirdiği Çalışan Memnuniyetine Yönelik Tutum Ölçeği'ne ekleme ve çıkarma yapılmadan Gülakan (2013)'in oluşturduğu Kamu Hizmet Sektöründe Çalışan Memnuniyeti Anket Formundan, Elyas (2016) tarafından geliştirilen çalışan memnuniyetini etkileyen örgütsel faktörleri belirlemeye yönelik sorulardan, Sağlıkta Kalite ve Akreditasyon Daire Başkanlığı'nın Çalışan Memnuniyet Anketinden, Dokuz Eylül Üniversitesi Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı (2014)'nin Çalışan Memnuniyeti Anket Raporunda yer alan sorulardan ve Zarca Interactive'in çalışan memnuniyeti anketinde yer alan sorulardan yararlanılarak araştırmacılar tarafından hastane çalışanlarının eski çalıştıkları hastane ile şuan çalışmakta oldukları şehir hastanesine ilişkin yanıtlar verebilecekleri bir çalışan memnuniyeti anketi geliştirilmiştir. Literatür taraması doğrultusunda geliştirilen anketle ilgili olarak uzman görüşü alınarak düzeltmeler yapılmıştır. Çalışmada veri toplama aracı olarak kullanılan anketin faktör analizine yer verilerek yapı geçerliliği de test edilmiştir. Veri toplama aracında 5'li Likert tipi ölçek kullanılmış olup, ankete cevap verenlerin ifadelerine katılma düzeyi hiç katılmıyorsa "1", tamamen katılıyorsa "5" puan aralığında ölçeklendirilmiştir. Anketin son bölümünde ise demografik sorular yer almaktadır.

3.4. Analiz Yöntemi

Anket formları aracılığıyla elde edilen veriler Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) programı kullanılarak bilgisayar ortamına aktarılmış ve verilerin analizinde bu programdan yararlanılmıştır. Analizde, tanımlayıcı bilgiler ve nitel değişkenlerle ilgili sorular için frekans ve yüzde hesaplamaları yapılmıştır. "Çalışan Memnuniyeti Anketi"ndeki ifadeleri boyutlandırmak için faktör analizi yapılmıştır. Veriler normallik testine tabi tutularak, belirlenen her bir boyutun basıklık ve çarpıklık değerleri bulunmuştur. Bunun sonucunda çalışan memnuniyeti boyutlarının test istatistiği değerlerinin -1.5 ile +1.5 aralığında kaldığı görülmüştür. Anlaşılmaktadır ki; boyutlar normal dağılım göstermektedir (Tabachnick ve Fidell, 2007). Bu doğrultuda boyutlar arasındaki eski (Devlet Hastanesi, Devlet Hastanesi (ek bina), Özel Dal Hastanesi) ve yeni (Şehir Hastanesi) hastane karşılaştırmaları yapılırken parametrik testlerden 'iki ortalama arasındaki farkın önemlilik testi (t testi)' kullanılmıştır.

4. BULGULAR

Araştırma kapsamında hastane çalışanlarının çeşitli bağımsız değişkenlere göre dağılımı Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Hastane Çalışanlarının Demografik Özellikleri

Değişkenler	Frekans	Yüzde
Cinsiyet		
Erkek	58	29.4
Kadın	139	70.6
Medeni Durum		
Evli	165	85.1
Evli Değil	29	14.9
Yaş (Yıl)		
0-30	29	15.8
31-40	85	40.3
41+	70	43.9
Görev		
Hekim	24	11.4
Hemşire/Ebe	116	55
İdari Personel	27	12.8
Diğer Sağlık Personeli	28	13.3
Diğer	16	7.6
Eğitim Durumu		
İlköğretim/Lise	11	5.6
Ön lisans	53	27.2
Lisans	108	55.4
Lisansüstü	23	11.8
Toplam Çalışma Yılı		
-9	51	26.4
10-19	56	26.5
20+	86	40.8
Eski Hastanedeki Çalışma Yılı		
-4	69	36.1
5-9	51	26.7
10+	71	37.2
Eski Hastane		
Devlet Hastanesi (ek bina)	43	21.8
Devlet Hastanesi	117	59.4
Özel Dal Hastanesi	26	13.2
Diğer	11	5.6
Toplam	211	100

Tablo 1’de görüleceği üzere, araştırmaya katılan hastane çalışanlarının %15.8’inin 30 yaş ve altında, %40.3’ünün 31-40 yaş aralığında ve %43.9’unun 41 yaş ve üzerinde olduğu görülmektedir. Katılımcıların %29.4’ü erkeklerden oluşurken, %70.6’sı kadınlardan oluşmaktadır. Medeni durumlarına göre bakıldığında hastane çalışanlarının yarısından fazlasının (85.1) evli olduğu görülmektedir.

Katılımcıların eğitim durumları incelendiğinde %5.6’sının ilköğretim-lise, %27.2’sinin ön lisans, %55.4’ünün lisans, %11.8’inin lisansüstü eğitime sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

Araştırmaya katılan hastane çalışanlarının görev dağılımına bakıldığında, %11.4’ünü hekimler, %55’ini hemşireler/ebeler, %13.3’ünü diğer sağlık personeli, %12.8’ini idari personel ve %7.6’sını ise diğer personel oluşturmaktadır.

Ankete katılanların toplam çalışma yılları incelendiğinde, %26.4’ü 9 yıldan az, %26.5’i 10-19 yıl, %40.8’i 20 yıl ve üzeri olduğu görülmektedir. Katılımcıların eski hastanelerindeki çalışma yıllarına bakıldığında, %36.1’i 4 yıldan az, %37.2’si 5-9 yıl aralığında ve %44.9’unun da 10 yıl ve üzeri süreli olarak şuan buldukları kurumda çalıştığı görülmektedir. Katılımcıların eski

hastanelerine bakıldığında ise, hastane çalışanlarının %21.8'inin Devlet Hastanesi (ek bina), %59.4'ünün Devlet Hastanesi, %13.2'sinin Özel Dal Hastanesi ve %5.6'sının ise diğer hastanelerde çalışmış olduğu görülmektedir.

Tablo 2: Hastane Çalışanlarının Şehir Hastanesi ile İlgili Olumlu Düşünceleri

Değişkenler	Frekans	Yüzde
Binanın yeni ve ferah olması	61	29.75
Temizlik koşulları	49	23.9
Hiçbir şey	31	15.12
Tıbbi cihazlar	19	9.26
Yemek	17	8.29
Otopark	13	6.34
Kantin/Kafeterya	4	1.95
Dinlenme alanlarının yeterliliği	3	1.46
Çalışma ortamı	2	0.97
Hastaneye ulaşım	2	0.97
Yönetsel sıkıntılar	2	0.97
Her şey	1	0.48
Otomasyon Sistemi	1	0.48

Tablo 2 çalışmada kullanılan veri toplama aracı içerisinde yer alan “Şehir hastanesinin memnun olduğunuz yönlerini yazınız.” açık uçlu sorusuna verilen cevaplar doğrultusunda oluşturulmuştur. Tablo oluşturulurken şehir hastanesinden alınan cevaplar kodlamaya tabi tutulmuş ve sıklığı en yüksek olanlar değerlendirmeye alınmıştır. Tablo 2’den anlaşılmaktadır ki; şehir hastanesi çalışanları %15.12’lik oranla şehir hastanesinin hiçbir yönünden memnun olmadığını dile getirmiştir. Buna karşın %29.75’lik oranla binanın yeni oluşu, eski hastanelere göre daha ferah ve rahat oluşu çalışanların şehir hastanesinin olumlu yönleriyle ilgili en çok dile getirdiği ifade olmuş, bu ifadeyi şehir hastanesinin temizlik ve hijyen koşullarının iyi olması (%23.9) takip etmiştir. Bunlara ek olarak, şehir hastanesinde kullanılan tıbbi cihazların yeterli oluşu, hastaneye ulaşım, dinlenme alanlarının yeterliliği, çalışma ortamı, hastanede çıkan yemekler vb. etkenlerden çalışanlar düşük seviyede memnuniyet duymakta, bu ifadelerin dile getirilme sıklığı düşük görülmektedir.

Tablo 3: Hastane Çalışanlarının Şehir Hastanesi ile İlgili Olumsuz Düşünceleri

Değişkenler	Frekans	Yüzde
Hastane içi ulaşım	62	15.5
Döner Sermaye	60	15
Personele verilen önem	36	9
İş yükü	32	8
Personel yetersizliği	30	7.5
Yönetsel sıkıntılar	26	6.5
Otomasyon Sistemi	24	6
Hastaneye ulaşım	21	5.25
Tıbbi sekreter olmaması	20	5
Asansör	15	3.75
Çalışma ortamı	14	3.5
Dinlenme alanlarının yeterliliği	13	3.25
Her şey	11	2.75
Havalandırma	9	2.25
Yemek	8	2
Otopark	7	1.75
Tıbbi cihazlar	5	1.25
Kantin/Kafeterya	4	1
Temizlik koşulları	2	0.5
Hiçbir şey	1	0.25

Oluşturulan bu tablo ise çalışmada kullanılan veri toplama aracı içerisinde yer alan “Şehir hastanesinin memnun olmadığımız yönlerini yazınız.” açık uçlu sorusuna verilen cevaplar doğrultusunda elde edilmiştir. Tablo oluşturulurken şehir hastanesinden alınan cevaplar kodlamaya tabi tutulmuş ve sıklığı en yüksek olanlar değerlendirmeye alınmıştır. Tablo 3’den anlaşılmaktadır ki; şehir hastanesine geçişte yaşanan çalışanların iş yüklerinde meydana gelen artış (%8), şehir hastanesinin büyük ve karmaşık olmasından kaynaklanan hastane içi ulaşımda yaşanan sıkıntılar (15.5), döner sermayelerin azalması ve bazen hiç alınmaması (%15), çalışana verilen önem konusundaki eksiklikler ve çalışanların kendilerini değersiz hissetmesi (%9) konuları şehir hastanesinde çalışanlar açısından görülen olumsuz faktörlerin başında gelmektedir. Yanı sıra şehir hastanelerinin oluşumundaki kamu-özel ortaklığının bir sonucu olarak meydana gelen yönetimdeki çift başlılık sorunu ve diğer bazı yönetsel sıkıntılar, hekimlerin yanındaki tıbbi sekreterlerin alınmasıyla birlikte hekimlerin yaşadığı sorunlar ve bunun diğer çalışanlara da yansması, döner sermaye ödemelerinin yapılmıyor olması ve bununla bağlantılı diğer finansal sorunlar, personel yetersizliği vb. unsurlar çalışanlar açısından şehir hastanesinin olumsuz yönlerini oluşturmaktadır.

Tablo 4: Hastane Çalışanlarının Çalışan Memnuniyeti ile İlgili İfadelerden Aldıkları Puanların Dağılımları

No	İfadeler	Şehir Hastanesi		Eski Hastane		Fark	Test Değerleri
		\bar{X}	SS	\bar{X}	SS		
1	Bu hastanede çalışmaktan memnunum/memnundum.	1.92	1.142	4.10	1.003	-2.238	t=-19.537 p=0.000
2	Bu hastanede çalışmayı başkalarına tavsiye ederim/ederdim.	1.81	1.164	3.94	1.106	-2.164	t=-16.555 p=0.000
3	Çalışma ortamım işimi kolay ve rahat yapabilmem için uygundur/uygundu (büyüklük, sıcak, soğuk, gürültü, kalabalık, dar alan vb.).	2.62	1.485	3.39	1.227	-0.780	t=-4.722 p=0.000
4	Hastanedeki fiziksel çalışma koşullarından (bina, oda, ekipman, ışık vb.) memnunum/memnundum.	2.76	1.510	3.36	1.211	-0.634	t=-3.741 p=0.000
5	Sabit maaşım dışında almış olduğum ek performans ödemelerinin miktarından memnunum/memnundum.	1.27	0.734	3.23	1.514	-1.952	t=-15.772 p=0.000
6	Bu hastanede çalışan memnuniyetine yönelik geri bildirimler alınır/alınırdı.	1.59	0.880	3.19	1.286	-1.640	t=-14.615 p=0.000
7	Bu hastanesinin yönetimine güven duyarım/duyardım.	1.84	1.043	3.42	1.216	-1.597	t=-14.206 p=0.000
8	Bu hastanenin yönetimi çalışanlara değer verir/verirdi.	1.77	0.981	3.35	1.246	-1.608	t=-13.959 p=0.000
9	Bu hastanede çalışmaktan mutluluk duyuyorum / duyardım.	1.79	1.090	3.91	1.037	-2.149	t=-18.956 p=0.000
10	Hastane personeli yeterlidir/yeterliydi.	2.00	1.285	3.71	1.212	-1.713	t=-14.384 p=0.000

11	Hastanede kullanılan bilgi otomasyon sistemi kullanışlı/kullanışlıydı.	1.92	1.200	3.97	1.056	-2.107	t=-17.471 p=0.000
12	Bu hastanede işlerin adil bir şekilde dağıtıldığını düşünüyorum / düşünüyordum.	1.70	1.000	3.21	1.181	-1.514	t=-14.102 p=0.000
13	Bu hastanede çalışanlara yönelik uygulanmakta olan personel politikalarından memnunum/memnundum.	1.69	0.934	3.31	1.159	-1.656	t=-15.595 p=0.000
14	Bu hastane beklentilerimi karşılamaktadır/ karşılamaktaydı.	1.79	1.043	3.55	1.088	-1.783	t=-15.751 p=0.000
15	Bu hastaneden ayrılmayı düşünmüyorum/ düşünmüyordum.	2.33	1.451	3.87	1.185	-1.536	t=-10.750 p=0.000
16	Bu hastanede iş yüküm olması gerektiği kadardır/kadardı.	1.99	1.208	3.51	1.149	-1.530	t=-11.990 p=0.000
17	Bu hastaneye kendimi ait hissediyorum/hissediordum.	1.78	1.103	3.93	1.044	-2.199	t=-19.679 p=0.000
18	Bu hastanede geleceğe dair iş güvencemin olduğunu düşünüyorum/ düşünüyordum.	1.78	1.157	3.85	1.112	-2.097	t=-18.169 p=0.000
19	Bu hastanenin toplum nezdinde sahip olduğu imaj memnuniyetimi artırıyor/artırıyordu.	1.79	1.122	3.66	1.049	-1.941	t=-16.760 p=0.000
20	Personel dinlenme alanları yeterlidir/yeterliydi.	2.08	1.298	3.69	1.176	-1.656	t=12.520 p=0.000
21	Çalışanların fikir ve görüşleri alınır/alınırdı.	1.69	1.025	3.29	1.281	-1.645	t=-14.009 p=0.000
22	Hastanede kullanılan tıbbi araç gereçlerin kullanımı kolaydır/kolaydı.	2.69	1.316	3.61	1.101	-0.929	t=-6.933 p=0.000
23	Hastanenin bize sağladığı sosyal mekânlardan (çay ocağı, kantin, vb.) memnunum/memnundum.	2.12	1.383	3.54	1.358	-1.500	t=-11.099 p=0.000

Tablo 4’de çalışan memnuniyetini ölçen ifadelerin aritmetik ortalamalarına, standart sapmalarına, aralarındaki farka ve test değerlerine yer verilmektedir. Bu bakımdan hastane çalışanlarının şehir hastanesiyle ilgili verdikleri puan bölümünde Hastane çalışanlarının eski çalıştıkları hastaneye ilgili verdikleri puan bölümünde “Bu hastanede çalışmaktan memnunum/memnundum.” ifadesinin 4.10 ortalama ile katılım seviyesinin en yüksek ifade olduğu ve “Bu hastanede çalışan memnuniyetine yönelik geri bildirimler alınır/alınırdı.” ifadesinin ise 3.19 ortalama ile katılım seviyesinin en düşük ifade olduğu görülmüştür. Tabloda görülmektedir ki, çalışanların eski hastanelerinden memnuniyet düzeylerine ait ifadelerin tümü 3’ün üzerinde bir ortalamaya sahip ve genel memnuniyet ortalaması 3.59 iken, çalışanların şehir hastanesinden memnuniyet düzeylerine ait ifadelerin tümü ise 3’ün altında ortalamaya sahip ve genel memnuniyet ortalaması 1.94 bulunmuştur. Buradan anlaşılmaktadır ki çalışanların eski hastaneleri ile şehir

hastanelerinde çalışmaktan edindikleri memnuniyet düzeyleri arasında büyük farklar bulunmakta ve çalışanlar genel manada şehir hastanesinde çalışmaktan memnuniyetsizlik duymaktadır.

Çalışanların şehir hastanelerine verdikleri puanlarla eski çalıştıkları hastaneye verdikleri puanlar arasındaki fark memnuniyetsizlik puanını göstermektedir. Farkın negatif olması hastane çalışanlarının belirtilen ifade bakımından şehir hastanesinde çalışmaktan eski hastanelerinde çalışmaya oranla memnuniyet oranının daha düşük olduğunu göstermektedir.

“Bu hastanede çalışmaktan memnunum/memnundum.” ifadesi bakımından, hastane çalışanlarının şehir hastanesine verdikleri puanların ortalaması 1.92 ve eski çalıştıkları hastaneye verdikleri puanların ortalaması ise 4.10’dur. Buna göre çalışanlar bu hastanede çalışmaktan memnunum/memnundum ifadesi bakımından şehir hastanesinde çalışıyor olmaktan eski hastanelerinde çalışıyor olmaya göre -2.238 puan daha memnuniyetsiz oldukları tespit edilmiştir. Yani çalışanlar eski hastanelerinde çalışmaktan, şehir hastanesinde çalışmaya kıyasla daha memnundurlar.

“Bu hastaneye kendimi ait hissediyorum/hissediordum.” ifadesi bakımından, hastane çalışanlarının şehir hastanesine verdikleri puanların ortalaması 1.78 ve eski çalıştıkları hastaneye verdikleri puanların ortalaması ise 3.93’tür. Buna göre çalışanlar bu hastaneye kendimi ait hissediyorum/hissediordum ifadesi bakımından şehir hastanesine olan aidiyet duyguları eski hastanelerine olan aidiyet duygularına göre -2.199 puan daha düşük seviyede olduğu görülmüştür. Yani çalışanların eski hastanelerine olan bağlılıkları, aidiyet duyguları şehir hastanesine olan bağlılıklarından daha yüksek seviyededir denilebilecektir.

Tablo 4’de görülmektedir ki, çalışan memnuniyeti ifadelerinden her biri şehir hastanesi açısından eski hastaneye göre çalışanların daha memnuniyetsiz olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışanların şehir hastanesinde çalışmaktan duydukları memnuniyet ile eski hastanelerinde çalışmaktan duydukları memnuniyet arasındaki fark her bir ifade için anlamlı bulunmuştur. Şöyle ki çalışma ortamı, ek ödemeler, yönetime duyulan güven, çalışanlara gösterilen özen, personel yeterliliği, hastanede kullanılan bilgi otomasyon sisteminin kullanılabilirliği, işlerin dağıtımında adaletin gözetimi, hastanenin çalışanların beklentilerini karşılama, hastanede çalışmanın başkalarına tavsiye edilebilirliği, çalışanların iş güvencelerinin oluşu, personel dinlenme alanlarının yeterliliği vb. hususlarda çalışanlar eski hastanelerine şehir hastanesine göre daha yüksek puanlar vermiş, yani tüm bu hususlarda aradaki farkın ortalamalarından da anlaşıldığı üzere, çalışanların memnuniyeti şehir hastanesinde, çalışanların eski hastanelerine göre daha düşük seviyededir. Buradan anlaşılmaktadır ki, hastane çalışanlarının memnuniyet düzeyleri şehir hastanesinde çalışmaktan eski hastanelerinde çalışmaya göre daha düşük seviyededir.

4.1. Faktör Analizi Sonuçları

Veriler daha anlaşılır yorumlanabilmesi adına faktör analizine tabi tutulmuştur. “Çalışan Memnuniyeti Anketi”nde 25 ifade bulunmakta, bunlardan 2’si açık uçlu soru şeklinde yer almaktadır. Demografik verilerin yer aldığı üçüncü kısımda ise 8 ifade bulunmaktadır. İfadeler 1: Kesinlikle katılmıyorum’dan 5: Kesinlikle katılıyorum’a uzanan 5’li Likert tiplmesi ile ölçümlenmiştir. Çalışan memnuniyeti anketinde yer alan 23 ifade faktör analizine dâhil edilmiş ve Varimax döndürme yöntemi ile 3 faktör elde edilmiştir. Faktör yükü 0.30’tan düşük ifadeler ile 0.10’dan daha az farkla faktörlere yüklenen 3 ifade analizden çıkarılmıştır.

Tablo 5: Çalışan Memnuniyetinin Faktör Analizi

Faktörler	Faktör Yüğü
Faktör 1. Kurum İçi İlişkiler	
5.Sabit maaşım dışında almış olduğum ek performans ödemelerinin miktarından memnunum/memnundum.	0.752
6. Bu hastanede çalışan memnuniyetine yönelik geri bildirimler alınır/alınırđı.	0.648
7. Bu hastanesinin yönetimine güven duyarım/duyardım.	0.708
8. Bu hastanenin yönetimi çalışanlara değer verir/verirdi.	0.738
11.Hastanede kullanılan bilgi otomasyon sistemi kullanışlı/kullanışlıydı.	0.631
12.Bu hastanede işlerin adil bir şekilde dağıtıldığını düşünüyorum/düşünüyordum.	0.634
13. Bu hastanede çalışanlara yönelik uygulanmakta olan personel politikalarından memnunum/memnundum.	0.747
20. Personel dinlenme alanları yeterlidir/yeterliydi.	0.664
23. Hastanenin bize sağladığı sosyal mekânlardan (çay ocağı, kantin, vb.) memnunum/memnundum.	0.565
Faktör 2. Kurum İmajı ve Genel Memnuniyet	
1. Bu hastanede çalışmaktan memnunum/memnundum.	0.824
2. Bu hastanede çalışmayı başkalarına tavsiye ederim/ederdim.	0.831
9. Bu hastanede çalışmaktan mutluluk duyuyorum/duyardım.	0.740
15. Bu hastaneden ayrılmayı düşünmüyorum/düşünmüyordum.	0.629
17. Bu hastaneye kendimi ait hissediyorum/hissedişordum.	0.720
18. Bu hastanede geleceğe dair iş güvencemin olduğunu düşünüyorum/düşünüyordum	0.629
19. Bu hastanenin toplum nezdinde sahip olduğú imaj memnuniyetimi artırıyor/artırıyordu.	0.665
Faktör 3. Çalışma Ortamı ve Fiziksel Koşullar	
3. Çalışma ortamım işimi kolay ve rahat yapabilmem için uygundur/uygundu (büyüklük, sıcak, soğuk, gürültü, kalabalık, dar alan vb.).	0.876
4. Hastanede fiziksel çalışma koşullarından (bina, oda, ekipman, ışık vb.) memnunum/memnundum.	0.813
16. Bu hastanede iş yüküm olması gerektiği kadardır/kadardı.	0.574
22. Hastanede kullanılan tıbbi araç gereçlerin kullanımı kolaydır/kolaydı.	0.680

KMO: 0.938

Barlett Testi: 2706.240, p=0.000

Tablo 5’de örneklem büyüklüğünün yeterliliğı, verilerin faktör analizine uygunluğu ve değişkenler arasındaki korelasyonun anlamlılığı için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Barlett testi yapılmıştır. KMO değeri 0.938 olarak belirlenmiş olup, seçilen örneklem büyüklüğünün analiz için yeterli olduğu görülmektedir. Barlett testi değerlerine bakıldığında (Sig.=0.000, p<0.005) ifadelerin anlamlı olduğu görülmektedir. Yapılan faktör analizi sonucu itici faktörlerin 3 faktöre ayrıldığı görülmüştür. Bu 3 faktör varyansın %69.386’sını açıklamaktadır. Elde edilen faktörler şu şekilde isimlendirilmiştir:

Faktör 1. Kurum İçi İlişkiler: Faktör 9 maddeden oluşmaktadır. Faktör yükleri 0.565 ile 0.752 arasında değişmektedir. Açıkladığı varyans oranı 56.335 olarak saptanmıştır.

Faktör 2. Kurum İmajı ve Genel Memnuniyet: Faktör 7 maddeden oluşmaktadır. Faktör yükleri 0.629 ile 0.831 arasında değişmektedir. Açıkladığı varyans oranı 7.236 olarak saptanmıştır.

Faktör 3. Çalışma Ortamı ve Fiziksel Koşullar: Faktör 4 maddeden oluşmaktadır. Faktör yükleri 0.574 ile 0.876 arasında değişmektedir. Açıkladığı varyans oranı 5.815 olarak saptanmıştır.

Tablo 6: Çalışan Memnuniyeti Boyutlarının Psikometrik Özellikleri

Boyutlar	İfade Sayısı	Max/Min	Cronbach Alfa	Normallik Testi	
				Kurtosis (Basıklık)	Skewness (Çarpıklık)
Kurum İçi İlişkiler	9	1-5	0.916	-0.411	-0.046
Kurum İmajı ve Genel Memnuniyet	7	1-5	0.912	0.431	0.683
Çalışma Ortamı ve Fiziksel Koşullar	4	1-5	0.788	-0.169	0.218

Öncelikle veriler normallik testlerine tabi tutulmuşlardır. Bu nedenle boyutların çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiştir. Skewness ve Kurtosis değerleri (-1.5, +1.5) aralığında olduğundan verilerin normal dağılıma sahip olduğu tespit edilmiştir (Tabachnick ve Fidell, 2007).

Ankette bulunan boyutlar şu şekildedir:

Kurum İçi İlişkiler Boyutu: Bu boyut 9 maddeden oluşmaktadır. İfadeler çalışanların şehir hastanesiyle eski çalıştıkları hastane arasındaki kurum içi ilişkilerini; yönetimle olan ilişkiler, kurumdaki bilgi otomasyon sistemleri, ek ödemeler, kurumun sağladığı sosyal imkânlar, personel politikaları vb. unsurlardan edindikleri memnuniyet seviyeleri arasındaki farkı ölçmeye yönelik oluşturulmuştur. Yapılan güvenilirlik analizi sonucunda faktör güvenilirlik değeri (Cronbach Alpha) 0.916 (yüksek seviyede güvenilir) bulunmuştur.

Kurum İmajı ve Genel Memnuniyet Boyutu: Bu boyut 7 maddeden oluşmaktadır. İfadeler çalışanların şehir hastanesiyle eski çalıştıkları hastane arasındaki kurum imajı ve genel memnuniyetlerini; çalışanların buldukları hastanede olmaktan mutluluk duymaları, başkalarına burayı tavsiye etmeleri, hastaneye karşı aidiyet duygularının bulunması, hastaneden ayrılma düşünceleri, hastanenin toplum nezdinde sahip olduğu imajdan vb. unsurlardan duydukları memnuniyet seviyeleri arasındaki farkı ölçmeye yönelik oluşturulmuştur. Boyutun aritmetik ortalaması -2.031 olarak bulunmuştur. Yapılan güvenilirlik analizi sonucunda faktör güvenilirlik değeri (Cronbach Alpha) 0.912 (yüksek seviyede güvenilir) bulunmuştur.

Çalışma Ortamı ve Fiziksel Koşullar Boyutu: Bu boyut 4 maddeden oluşmaktadır. İfadeler çalışanların şehir hastanesiyle eski çalıştıkları hastane arasındaki çalışma ortamı ve fiziksel koşullarını; iş yükü, kullanılan tıbbi araç ve gereçlerin uygunluğu, çalışma ortamının rahatlığı, fiziksel ortam vb. unsurlardan duydukları memnuniyet seviyeleri arasındaki farkı ölçmeye yönelik oluşturulmuştur. Yapılan güvenilirlik analizi sonucunda faktör güvenilirlik değeri (Cronbach Alpha) 0.788 bulunmuştur.

Tablo 7: Çalışan Memnuniyeti Boyutlarının Şehir Hastanesi-Eski Hastane Kıyaslaması

Boyutlar	Eski Hastaneden Duyulan Memnuniyet		Şehir Hastanesinden Duyulan Memnuniyet		Fark		Test Değerleri
	\bar{X}	SS	\bar{X}	SS	\bar{X}	SS	
Kurum İçi İlişkiler	3.429	0.945	1.776	0.733	-1.684	1.257	t=-18.411 p= 0.000
Kurum İmajı ve Genel Memnuniyet	3.884	0.873	1.885	0.956	-2.040	1.366	t=-20.586 p= 0.000
Çalışma Ortamı ve Fiziksel Koşullar	3.462	0.977	2.510	1.084	-0.969	1.724	t=-7.750 p= 0.000

Tablo 7’de faktör analizi sonucunda elde edilen çalışan memnuniyeti boyutlarının eski hastane ve şehir hastanesi kıyaslamalarına yer verilmiştir. Tabloda hastane çalışanlarının eski hastaneden ve şehir hastanesinden duydukları memnuniyete ilişkin ifadelerle verdikleri cevaplar doğrultusunda boyutların ortalama ve standart sapmaları hesaplanmıştır. Yanı sıra, hastane çalışanlarının şehir hastanesinden duydukları memnuniyet düzeyinden eski çalıştıkları hastaneden duydukları memnuniyet düzeyleri çıkarılarak farkın ortalama ve standart sapmaları tespit edilmiştir. Bu doğrultuda söylenebilir ki, farkın ortalamasının her boyutta negatif çıkmasının sebebi çalışanların şehir hastanesinde çalışıyor olmaktan duydukları memnuniyet düzeyinin eski hastanelerinde çalışmaktan duydukları memnuniyet düzeyinden daha düşük seviyede olmasındandır. İfadelerdeki puanlar negatife yaklaştıkça hastane çalışanlarının kurum içi ilişkiler, hastanenin çalışma ortamı ve fiziksel koşulları, kurum imajı ve genel memnuniyet boyutlarından edindikleri memnuniyet düzeylerinin şehir hastanesinde eski hastaneye göre daha düşük seviyede olduğu anlaşılmaktadır. Görüldüğü üzere, kurum içi iletişim boyutunun şehir hastanesi ve eski hastane arasındaki fark bağlamında tespit edilen aritmetik ortalaması -1.684, kurum imajı ve genel memnuniyet boyutunun aritmetik ortalaması -2.040 ve çalışma ortamı ve fiziksel koşullar boyutunun aritmetik ortalaması ise -0.969 bulunmuştur. Bulunan bu farkların anlamlı olup olmadığı test edilmiş ve her bir boyuttaki fark (p=0.000) istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırmaya katılanların demografik verileri incelendiğinde; katılımcıların çoğunluğunun kadın olduğu ve yine çoğunluğun evli olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında yarıdan fazlasının lisans mezunu olduğu ve en fazla katılımcının bulunduğu yaş aralığının 41 yaş ve üzeri olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların yarıdan fazlasının hemşire/ebe pozisyonunda çalıştığı ve aynı zamanda toplam çalışma yıllarının çalışanların yarıya yakınında 20 yıl ve üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların çoğunluğunun eskiden çalışmakta olduğu hastanenin Devlet Hastanesi olduğu ve eski hastanede çalışma yıllarının daha çok 10 yıl ve üzerinde yer aldığı görülmektedir.

Hastane çalışanlarının devlet hastanesi, devlet hastanesi (ek bina), özel dal hastanesinden şehir hastanelerine geçiş sürecindeki, şehir hastanesi ve eski hastanelerden edinilen çalışan memnuniyeti kıyaslamasını yani çalışanların şehir hastanelerine geçişten memnuniyet duyup duymadığının tespitini amaçlayan bu çalışma kapsamında literatürde yer alan çalışan memnuniyeti anketlerinden yararlanılarak karşılaştırmalı bir çalışan memnuniyeti anketi oluşturulmuş ve oluşturulan anket hastane çalışanlarına uygulanarak veriler elde edilmiştir. Elde edilen bu verilere dayalı olarak faktör analizi yapılmış ve veri toplama aracı 3 boyuta indirgenmiştir.

Hastane çalışanlarının şehir hastanesinde çalışmaktan duydukları memnuniyet düzeyleri ile eski hastanelerinde çalışmaktan duydukları memnuniyet düzeyleri arasında negatif bir fark bulunmuştur. Tespit edilen farkın negatif olmasının sebebi, fark memnuniyet düzeyleri hesaplamalarında, şehir hastanesindeki memnuniyet düzeyinden eski hastanedeki memnuniyet düzeyinin çıkarılmasından kaynaklanmaktadır. Anlaşılmaktadır ki, hastane çalışanlarının şehir hastanesinden edindikleri memnuniyet düzeyi eski hastanelerinden edindikleri memnuniyet düzeyine kıyasla daha düşük seviyededir. Omaç ve Sevindik (2013: 47) de Sağlıkta Dönüşümün sağlık personeli üzerindeki etkilerini incelemiş ve çalışmasında eski sisteme düzene almış olan bireylerin gelen bu yeni sistemle memnuniyetsizlik yaşayabileceğini ifade etmiştir.

Şehir hastanesi ve eski hastane fark memnuniyet düzeylerine bakıldığında, çalışma yapılmadan önce ön görülmüş olan sonuçları destekler nitelikte bulgulara ulaşılmıştır. Şöyle ki, hastane çalışanlarının şehir hastanesine geçişle birlikte çalışma ortamlarının (sıcaklık, büyüklük vb.) iyileştirildiği ve çalışanların bundan memnuniyet duyabilecekleri düşünülmektedir. Çalışma sonucunda elde edilen bulgulara bakılacak olursa da, veri toplama aracında yer alan açık uçlu sorulara verilen cevaplarda çalışma ortamı unsurunun şehir hastanesinin olumlu yönleri arasında yerini aldığı, ayrıca çalışan memnuniyeti boyutları arasında eski hastaneyle olan kıyaslamalarda aradaki farkın en az olduğu boyutun da “çalışma ortamı ve fiziksel koşullar boyutu” olduğu görülmektedir. Ek olarak, yine çalışma yapılmadan önce ön görülmüş olan şehir hastanesine geçişle birlikte çalışanlarda iş güvenceleri konusunda kaygılar oluşabileceği ve yanı sıra bu süreçte iş yüklerinin artacağı düşünülmüştür. Çalışma sonucunda elde edilen bulgular da bunu destekler niteliktedir. Veri toplama aracında yer alan “Bu hastanede iş yüküm olması gerektiği kadardır/kadardır.” ifadesine bakıldığında eski hastane ile şehir hastanesi arasındaki memnuniyet farkı negatif bulunmuş, yani anlaşılmaktadır ki şehir hastanesinde çalışanların iş yükü eski hastanelerine kıyasla daha yüksek olmakta ve çalışanlar bu durumdan memnuniyetsizlik duymaktadır. Benzer şekilde “Bu hastanede geleceğe dair iş güvencemin olduğunu düşünüyorum/düşünüyordum.” ifadesinde de memnuniyet farklarına bakıldığında negatif bir değer bulunmuş, anlaşılmıştır ki çalışanlar eski hastanelerinde şehir hastanelerine kıyasla iş güvenceleri konusunda daha az kaygılanmakta ve şehir hastanelerine geçiş bu bağlamda çalışanlar üzerinde memnuniyetsizlik durumuna yol açmaktadır.

Boyutlar açısından eski hastane ve şehir hastanesi farkı bağlamında kıyaslamalara bakıldığında en çok farkın “kurum imajı ve genel memnuniyet” boyutunda (-2.040), en az farkın ise “çalışma ortamı ve fiziksel koşullar” boyutunda (-0.969) yer aldığı görülmektedir. Buradan, hastane çalışanlarının genel manada şehir hastanesinde çalışmaktan eski hastanelerinde çalışmaya göre daha memnuniyetsiz olduğu söylenebilmekle birlikte, memnuniyetsizliklerinin daha çok “Bu hastanede çalışmaktan memnunum/memnundum.”, “Bu hastanede çalışmayı başkalarına tavsiye ederim/ederdim.”, “Bu hastanede çalışmaktan mutluluk duyuyorum/duyardım.” vb. daha genel memnuniyet ifadelerinin yer aldığı kurum imajı ve genel memnuniyet boyutundan kaynaklandığı ve “Çalışma ortamım işimi kolay ve rahat yapabilmem için uygundur/uygundu (büyüklük, sıcak, soğuk, gürültü, kalabalık, dar alan vb.)”, “Hastanedeki fiziksel çalışma koşullarından (bina, oda, ekipman, ışık vb.) memnunum/memnundum.” vb. daha çok çalışma ortamı ve fiziksel koşullarla ilgili olan ifadelerin yer aldığı boyutta ise memnuniyetsizlik düzeyinin diğer boyutlara kıyasla daha düşük seviyede olduğu görülmektedir. Bunun nedeni ise, şehir hastanelerinin yeni ve geniş, ferah binalar şeklinde dizayn edilmiş olması bunun sonucunda da çalışma ortamı, kullanılan tıbbi cihazların yeni oluşu vb. özelliklerin çalışanlar tarafından daha memnun edici seviyede kalmasındandır.

Hastane çalışanlarının açık uçlu sorulara verdiği yanıtlar doğrultusunda, şehir hastanesinin memnuniyet duyulan yönlerinden hastanenin binasının yeni ve ferah olması ve temizlik-hijyen koşullarının yeterli olması ifadeleri ön plana çıkmıştır. Işık (2014: 80)'ın Diyarbakır Kadın Doğum ve Çocuk Hastalıkları Hastanesi'nde yürütmüş olduğu çalışmaya bakıldığında da çalışanların memnuniyet düzeylerinin yüksek olduğu ve hastane binasının yeni olmasının, fiziki şartların ve çalışma ortamının iyi olmasının bu duruma katkı sağladığı ifade edilmiştir. Kuluöztürk (2014: 93)'de çalışmasında benzer şekilde çalışma ortamının sağlık çalışanlarının memnuniyet düzeyleri üzerinde etkili olduğu görüşünü destekler nitelikte sonuçlara ulaşmıştır. Diğer yandan, bu çalışma kapsamında hastane çalışanlarının şehir hastanesinden memnun olmadıkları yönleri arasında, döner sermaye ödemelerindeki azalmalar, hastanenin büyüklüğünden kaynaklanan hastane içi ulaşımda yaşanan sıkıntılar, hastane yönetiminin personele yeteri kadar önem vermemesi ön plana çıkan ifadeler arasında yer almaktadır. Çalışma kapsamında memnuniyetsizliğe sebep olarak ortaya çıkan döner sermaye ödemelerindeki azalmalar, Kuluöztürk (2014: 93)'ün çalışmasında da ifade ettiği “....., *sağlık çalışanlarının memnuniyet düzeylerini etkileyen en önemli faktörün ücret olduğunu ifade edebilmekteyiz.*” sözüyle desteklenir niteliktedir. Yanı sıra, personel yetersizliği ve çalışmanın yapılması esnasında da özellikle hekimler tarafından sıkça dile getirilen “tıbbi sekreterlerin yetersizliği-olmaması” durumu şehir hastanesi çalışanları açısından memnuniyetsizlik yaratan önemli hususlar içerisinde görülmektedir. Şehir hastanesine geçiş sürecinde bir takım personelin işten çıkarılması ve hekimlerin işlerinde yardımcı olan tıbbi sekreterlerin alınması durumu hekimlerin iş yükünü arttırmakta ve bunun sonucunda hastalara ayırdıkları zamandan kısımlarına yol açabilmektedir. Aynı zamanda bu durum hekimlerin işlerine ve kurumlarına olan bağlılıklarının azalmasına yol açmış ve memnuniyetsizlik durumunu oluşturmuştur. Şehir hastanelerinde geçişte yaşanan bu tür personel alımları aynı zamanda çalışanların iş yüklerini arttırmış ve çalışanların yıpranmaları sonucunu doğurmuştur. Taş Özzebek (2018: 54)'in sağlık çalışanlarının şehir hastanelerine ilişkin görüşlerini incelediği çalışmasında da benzer şekilde özellikle hekimlerin şehir hastanesi uygulamalarına yönelik negatif düşüncelerinin olduğu sonucu tespit edilmiştir. Çalışmada şehir hastaneleriyle sağlık harcamalarının artacağı, bu sağlık kampüslerine ulaşım sorunun yaşanacağı yönünde görüşlerin olduğu ifade edilmiştir.

Yanı sıra, çalışmamız kapsamında çalışanlarda memnuniyetsizliğin oluşmasında yönetsel sıkıntılarının, şehir hastanelerinin yapımında esas alınan kamu-özel ortaklıklarının yönetsel süreçlerde de etkisini göstermesinin önemli faktörler arasında yer aldığı görülmüştür. Hastane yönetiminde bulunan hem kamuya ait yöneticiler hem de özel şirketten gelen yöneticiler yönetimde çift başlılığın doğmasına sebep olmakta bu da çalışanlar açısından birtakım olumsuzluklara yol açmaktadır. Kaya (2018: 130)'nın çalışmasında da sonucu destekler nitelikte, Hacettepe Üniversitesi Erişkin Hastanesi'nde bulunan hastane çalışanlarından hemşirelerin memnuniyet düzeylerinin iş yükü dağılımı, yöneticiler tarafından önemsenme ve yönetimle iletişim kurabilme faktörlerinden etkilendiği ortaya konulmuştur.

Çalışma sonucunda anlaşılmaktadır ki, Sağlıkta Dönüşüm Programı çerçevesinde kamu-özel ortaklığı finansmanı ile geçilen şehir hastaneleri, çalışmanın yapılmış olduğu Şehir Hastanesi çalışanlarında memnuniyetsizlik yaratmıştır. Çalışanlar kamu-özel ortaklığının getirilerinden memnuniyetsizlik duymakta, bu geçiş sürecinde pek çok sıkıntı yaşadıklarını ifade etmektedirler. Yaşanan yönetsel sıkıntılarının giderilmesi, hekimlere tıbbi sekreterlerin sağlanması ve döner sermaye ödemelerinin gözden geçirilmesi bu tür memnuniyetsizliklerin ortadan kaldırılabilmesi açısından önemli hususlar arasında yer almaktadır. Yanı sıra çalışanlara kurum içerisinde değer verildiği hissettirilmeli ve iş güvenceleri konusunda bazı uygulamalara gidilmelidir. Özellikle yönetimde meydana gelen çift başlılık giderilerek kurumla ilgili kararlar tek bir ağızdan çıkmalıdır. Böylece çalışanlar da görev ve sorumluluklarını daha net bir şekilde bilebilecek ve bu doğrultuda daha verimli çalışarak örgüte olan bağlılıkları da bu yönde arttırılabilecektir.

KAYNAKÇA

- Adomaitiene, R. & Slatkeviciene, G. (2008). "Employee Satisfaction and Service Quality in Contact Centres", *Economics and Management*, 770-776.
- Akdağ, R. (2011). TC Sağlık Bakanlığı Yataklı Sağlık Tesisleri Planlama Rehberi Özet Kitap. Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Ankara.
- Allen, N. J. & Meyer, J. P. (1996). "Affective, Continuance, and Normative Commitment to the Organization: An Examination of Construct Validity", *Journal of Vocational Behavior*, 49(3): 252-276.
- Aydın, S. (2015). "Entegre Sağlık Kampüsleri veya Nam-ı Diğer Şehir Hastaneleri", *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi*, 34: 12-19.
- Doğan, S. & Karataş, A. (2011). "Örgütsel Etiğin Çalışan Memnuniyetine Etkisi Üzerine Bir Araştırma", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (37): 1-40.
- Dokuz Eylül Üniversitesi Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı. (2014). Çalışan Memnuniyeti Anket Raporu, <http://strateji.deu.edu.tr/wp-content/uploads/2015/02/Strateji-Geli%C5%9Firme-Daire-Ba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%B1-2014-Kalite-Hedefleri-Raporu.pdf>, (29.05.2017).
- Elyas, S. (2016). Çalışan Memnuniyetinin Sağlanmasında Örgütsel Faktörlerin Rolü: Bir Özel Hastaneye İlişkin Araştırma. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı. İstanbul.
- Erken, M. (2013). Çalışan Memnuniyeti Üzerine Sağlık Sektöründe Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı. İstanbul.
- Eroğluer, K. (2011). "Örgütsel İletişim ile İş tatmini Unsurları Arasındaki İlişkiler: Kurumsal bir İnceleme", *Ege Akademik Bakışı*, 11(11): 121-136.
- Guatam, T. & Van D. R. & Wagner, U. & Upadhyay N. & Davis A. J. (2005). "Organizational Citizenship Behavior and Organizational Commitment in Nepal", *Asian Journal of Social Psychology*, 8(3): 305-314.
- Gülakan, G. (2013). Kamu Hizmet Sektöründe Çalışan Memnuniyeti: Yalova Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı. Yalova.
- Güler, H. (2014). "Şehir Hastanelerinde Kalite Yönetimi ve Sağlık Kampüsleri Projesi", *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi*, 30: 14-17.
- Heskett, J. L. & Schlesinger, L. A. (1994). "Putting The Service-Profit Chain to Work", *Harvard Business Review*, 72(2): 164-174.
- Hunter, W. & Tietjen, D. (1997). *Business to Business Marketing: Creating a Community of Customers*, Lincolnwood-Illinois, McGraw-Hill Professional.
- Işık, Ü. G. (2014). Sağlık Hizmetlerinde Kalite ve Çalışan Memnuniyeti. Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Anabilim Dalı. İstanbul.
- Karasu, K. (2011). "Sağlık Hizmetlerinin Örgütlenmesinde Kamu-Özel Ortaklığı", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66(3): 217-262.
- Kaya, B. F. (2018). Uluslararası Hastane Akreditasyonunun Çalışan Memnuniyetine Olan Etkisinin Araştırılması. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sağlıkta Kalite Geliştirme ve Akreditasyon Anabilim Dalı. İzmir.
- Kuluöztürk, S. (2014). Sağlık Çalışanlarında Memnuniyet. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Ana Bilim Dalı. İstanbul.

- Meyer, J. P. & Allen, N. J. & Gellatly, I. R. (1990). "Affective and Continuance Commitment to the Organization: Evaluation of Measures and Analysis of Concurrent and Time-Lagged Relations", *Journal of Applied Psychology*, 75(6): 710-720.
- Meyer, J. P. & Allen, N. J. (1991). "A Three-Component Conceptualization of Organizational Commitment", *Human Resource Management Review*, 1(1): 61-89.
- Mottaz, C. J. (1989). "An Analysis of The Relationship Between Attitudinal Commitment and Behavioral Commitment", *The Sociological Quarterly*, 30(1): 143-158.
- Mowday, R. T. & Porter, L. M. & Steers, R. M. (1982). *Employee Organization Linkages: The Psychology of Commitment. Absenteeism and Turnover*. Academic Press. New York.
- Omaç S. M. & Sevindik, F. (2013). "Sağlıkta Dönüşümün Sağlık Personeli Üzerine Etkisi: Aile Sağlığı Elemanı Olmak", *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 12(1): 43-48.
- Övgün, B. & Küçük, A. (2013). "Sağlık Hizmetlerinde Yeniden Ölçeklendirme: Bölge Uygulamaları", *Amme İdaresi Dergisi*, 46(1): 57-80.
- Porter, L. W. & Steers, R. M. & Mowday, R. T. & Boulian, P. V. (1974). "Organizational Commitment, Job Satisfaction and Turnover Among Psychiatric Technicians", *Journal of Applied Psychology*, 59(5): 603-609.
- Sageer, A. & Rafat, S. & Agarwal, P. (2012). "Identification of Variables Affecting Employee Satisfaction and Their Impact on the Organization", *IOSR Journal of Business and Management*, 5(1): 32-39.
- Sağlıkta Kalite ve Akreditasyon Daire Başkanlığı, Çalışan Memnuniyet Anketi, <https://kalite.saglik.gov.tr/TR,13444/guncel-rehberler.html>, (29.05.2017).
- "Sağlık Hizmetleri Temel Kanununa Bir Ek Madde Eklenmesi Hakkında Kanun", 5396, 24 Mart 2017.
- Şahin, L. & Bacak, B. & Güler, A. G. M. (2015). "Çalışan Memnuniyetinin Sağlanmasında Temel Dinamikler: Dışsal Faktörlerin Çalışanların Memnuniyet Algıları Üzerindeki Etkilerine Yönelik Bir Alan Araştırması", *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 17(2): 28-44.
- Tabachnick, B. G. & Fidell L. S. (2007). *Using Multivariate Statistics*. Pearson International. 5. Baskı. Boston.
- Taş Özzeybek, M. (2018). *Vatandaşların ve Sağlık Çalışanlarının Şehir Hastaneleri ile İlgili Görüşlerinin Belirlenmesi: Ankara İli Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı. Ankara.
- Zarca Interactive, (2017), <http://www.zarca.com/Online-SurveysEmployee/employee-satisfaction-survey-detailed-version.html>, (29.05.2017).

EXTENDED ABSTRACT

EMPLOYEE SATISFACTION RESEARCH IN CITY HOSPITAL

Background:

Employee satisfaction; to ensure that the requests and needs of the employees are satisfied. It is also easier for organizations to achieve organizational goals and objectives. The most important resource used in the production of health services in hospitals is the employees who make up the workforce. For this reason, the improvement of the health services provided in the hospitals depends to a great extent on the hospital employees. The importance of employee satisfaction in terms of hospitals has led to the concept of employee satisfaction being subject to many studies. One of the reforms that took place in the health sector within the Transformation of Health Care Program has been the City Hospitals Project, which was financed, established and operated with the Public-Private Partnership model. With this new structuring, it is aimed to increase the satisfaction levels of both patients and employees.

Research Purpose:

The study aims to determine the level of satisfaction of employees in a city hospital in Turkey, at the same time, comparison of the level of satisfaction they have with working in old hospital and city hospital, and to determine the opinions and proposals on the transformation of employees of the State and Special Branch Hospitals affiliated to the Ministry of Health into City Hospitals.

Methodology:

The universe of the study consisted of employees of a city hospital examination taken in Turkey. The questionnaires were applied to physicians, nurses, midwives, other health personnel, administrative staff and other personnel. In the study, 211 questionnaires were obtained by easy sampling and the surveys were evaluated. The questionnaire was used to collect data. The data obtained through the questionnaire forms were transferred to the computer environment and analysed by quantitative methods.

Findings:

It was found that more than half of the participants were working in the nurse / midwife position and at the same time the total working years were about 20 years or more in half of the employees. It is observed that the hospital where the majority of the participants were formerly working is the State Hospital and the years of working in the old hospital are more than 10 years.

There was a negative difference between the level of satisfaction of working in the city hospital and the satisfaction level of working in old hospitals. It is understood that the level of satisfaction of hospital staff from the city hospital is lower than that of the former hospitals. When we look at the comparisons in terms of the size of the old hospital and city hospital in terms of dimensions, it is seen that the most difference is in corporate image and general satisfaction in dimension and the least difference is in hast working environment and physical conditions a dimension.

Conclusions:

As a result of the study, the employees of the city hospital; new building, more spacious and comfortable than old hospitals, cleanliness and hygiene conditions, etc. they are pleased with the issues; increase in workloads, difficulties in intra-hospital transportation, reduction of circulating capitals, deficiencies in the importance given to employees and the feeling of the employees themselves worthless, the management of the problem of double-headed issues etc. in the subject of dissatisfaction is revealed.

TÜRKİYE’DE ENERJİ TÜKETİMİ VE EKONOMİK BÜYÜME: GRANGER NEDENSELLİK YAKLAŞIMI*

ENERGY CONSUMPTION AND ECONOMIC GROWTH IN TURKEY: GRANGER CAUSALITY APPROACH

DOI: 10.25204/iktisad.537689

Cevriye YÜKSEL YILDIRIM**

Öz

Enerji, sanayileşme devrimi sonrası üretim ve tüketim faaliyetlerinin önemli ve zorunlu bir girdisi haline gelmiştir. Keza ülke ekonomileri için büyümenin belirleyicisi olan enerji ekonomik büyümenin de temel kaynağıdır. Bu bağlamda hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ekonomiler için ekonomik büyüme, enerji tüketimi ve karbon emisyonu arasındaki ilişki fazlaca dikkat çeken ve incelenen bir konu haline gelmiştir. Bu çalışmada ekonomik büyüme, enerji tüketimi ve karbon emisyonu arasındaki ilişki Türkiye açısından incelenmeye çalışılmıştır. Veri seti yıllık olarak elde edilmiş olup 1961-2014 dönemlerini kapsamaktadır. Verileri analize uygun hale getirmek için öncelikle zaman serilerinde uygulanan durağanlık testlerinden ADF ve PP testleri yapılmıştır. Daha sonra değişkenler arasında eşbütünleşme analizi yapılmıştır. Eşbütünleşme sonucunda VEC modeli kurulmuştur. Sonrasında Granger nedensellik analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda kişi başı GSYH’den kişi başına enerji tüketimine doğru tek yönlü ve kişi başı enerji kullanımından kişi başı karbon emisyonuna doğru tek yönlü bir nedensellik olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Enerji, Enerji Tüketimi, Ekonomik Büyüme, Karbon Emisyonu, Granger Nedensellik Testi.

Abstract

Energy has become an important and compulsory input of production and consumption activity after the industrialization revolution. It is also the main source of energy growth, which is the determinant of growth for the economies of the country. In this context, the relationship between economic growth, energy consumption and carbon emissions for both developed and developing economies has become a subject of considerable attention and studied extremely. In this study, the economic growth, the relationship between energy consumption and carbon emissions has been studied for Turkey. The data set is obtained annually and covers the period of 1961-2014. In order to adapt the data to the analysis, firstly ADF and PP tests were performed from the stationarity tests applied in time series. Then, cointegration analysis was performed among the variables. VEC model was established as a result of cointegration. Then Granger causality analysis was conducted. As a result of the analysis, it was concluded that there is a unidirectional causality towards per capita energy consumption from GDP per capita. In addition, according to the results of the analysis, it was concluded that there is a unidirectional causality towards per capita carbon emission from energy use per capita.

Keywords: Energy, Energy Consumption, Economic Growth, Carbon Emission, Granger Causality Test.

*Bu makale, Cevriye YÜKSEL YILDIRIM tarafından 02.08.2016 tarihinde Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı’nda tamamlanan “Türkiye’de Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyüme: Granger Nedensellik Yaklaşımı” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Doktora Öğrencisi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, SBE, Maliye ABD, cevriye.yyüksel@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5048-6502

1. GİRİŞ:

Enerji; ekonominin en önemli girdisi, dünya siyasetinin temel yönlendiricisi ve dünyadaki sosyal, coğrafi ve ekonomik düzen faktörlerinin gelecekteki en etkin belirleyicilerindendir (Keskin, 2013: 1). İnsanlığın varoluşundan itibaren en önemli ihtiyaçlardan birisi şüphesiz ki enerji olmuştur. İlk dönemlerde temel ihtiyaçlar için farklı şekillerde kullanılan enerji, daha sonraları sanayi devrimi ile birlikte, seri üretime geçilmesine paralel olarak yeni bir boyut kazanmıştır. Sanayileşme ile birlikte enerjiye olan ihtiyacın artması ise beraberinde, insanların şehir merkezlerinde toplanmasına neden olmuş ve hızlı nüfus artışını da beraberinde getirmiştir. Bu durum ise enerjiye olan ihtiyacın daha da artmasına neden olmuştur. Günümüzde enerji artan önemiyle yaşamımızın vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir. Zira bu yönüyle enerji, sosyal ve ekonomik kalkınmada en önemli girdilerinden biri olmuş ve yaşam standardının artırılmasında önemli faktörlerden biri haline gelmiştir.

Enerji kaynakları yaygın olarak yenilenebilir ve yenilenemeyen enerji kaynakları olarak ikiye ayrılmaktadır. Yenilenemeyen enerji kaynakları içerisinde yer alan fosil enerji kaynakları birincil enerji kaynağı olarak değerlendirilir. İkincil enerji kaynakları ise birincil enerji kaynaklarının işlemden geçmesi sonucunda yeni bir enerjinin elde edilmesi olarak ifade edilmiştir. Fosil kaynaklarından petrol, kömür ve doğal gaz gibi enerji kaynakları, yıllar içerisinde oluşmaktadır. Diğer taraftan ise bu kaynakların rezervleri giderek azalmakta ve daha kötüsü stoklarının tükenmesine bugünkü rezerv ve üretim yapısıyla 50-100 yıl kadar süre bulunmaktadır. Buna bağlı olarak insanlar tüketilen enerji kaynakları yerine alternatif enerji kaynaklarına yönelmektedirler.

Genel olarak enerji talebi belirleyicileri fiyat, ekonomik büyüme, gelir, teknoloji, verimlilik ve demografik etkilerden oluşmaktadır. Enerji mallarının talep esnekliği düşüktür. Enerjinin ekonominin zorunlu girdisi olması sonucunda ülkeler eğer yeterli enerji kaynağına sahip değilse ve o enerji kaynağının ikamesi yoksa dışa bağımlı hale gelmektedir. Enerjinin tüm sektörlerde zorunlu girdi olması, enerji kaynaklarının yetersiz olması, artan nüfus ve teknolojik ilerlemenin hızlanmasıyla enerjinin önemi artmıştır. Enerji, toplumların sosyal ve ekonomik ve gelişimlerinin sürükleyici unsuru ve en temel gereksinimlerinden biridir. Zengin enerji kaynaklarına sahip olan ülkeler ekonomik olarak üstünlüğe sahiptir. Türkiye, yeraltında ve yerüstünde zengin enerji kaynaklarına sahiptir. Bununla birlikte Türkiye, coğrafi konumu gereği önemli petrol üreticisi olan Ortadoğu ülkeleri ile petrol tüketicisi olan Avrupa ülkeleri arasında “enerji köprüsü” konumuna sahiptir. Her ne kadar Türkiye enerji anlamında bu üstünlüklere sahip olsa da enerji kaynaklarını kullanmaktaki yetersizliğinden kaynaklı olarak enerji üretimi ve arzı açısından yeterli bir enerji ekonomisine sahip değildir. Enerji tüketiminin yerli üretimi aşan kısmı kadar enerji ithalatı yapılmaktadır.

Ülkemiz OECD ülkeleri arasında kalkınmakta olan bir ülke olduğu için 2010 yılından itibaren en yüksek enerji talebi artış oranına sahip olan bir ülkedir. Ülkemiz dünyada, Çin ‘den sonra en fazla enerji talep artışı en fazla olan ülkedir. 2016 yılı genel enerji dengesinde birincil enerji arzı toplamı 136.229 (Bin Tep) dir. Birincil enerji arzının 35.374 (Bin Tep)’lik kısmı yerli üretimden sağlanmaktayken 113.117 (Bin Tep)’lik kısmı ithalattan sağlanmaktadır. Türkiye’nin enerji ihracatı 7.250 (Bin Tep)’lik bir değere sahiptir. Birincil enerji arzında en fazla katkı sırasıyla; 38.338 (Bin Tep) ile doğal gaz, 28.709 (Bin Tep) ile petrol, 23.579 (Bin Tep) ile taş kömürü, 13.556 (Bin Tep) ile linyit, 6.034 (Bin Tep) ile jeotermal enerji, 5.782 (Bin Tep) ile hidrolik enerji yer almaktadır. 2016 yılı genel enerji dengesinde Türkiye’de, fert başına enerji tüketimi 1.707 (kep/k), fert başına brüt elektrik tüketimi 3.499 (kWh/k) ve fert başına net elektrik tüketimi 2.897 (kWh/k) dır (<https://www.eigm.gov.tr/tr-TR/Denge-Tablolari/Denge-Tablolari>).

Ülkemiz enerji kaynakları olan petrol ve doğalgaz rezerv bakımından fakir bir durumda olduğu için bu ihtiyacını karşılamak için ithalata karşılık ayırmaktadır. Ülkemizin enerji talebinin %31 doğalgazdan, %30 petrolden, %27 kömür, %7,5’lik kısmını yenilenebilir enerji kaynaklarından ve %4,5’ini hidrolik enerjiden karşılamıştır (Özalp:2018:110). Dolayısıyla ülkemiz enerji talebinin %88’ini fosil kökenli enerjilerden karşılamaktadır.

2. EKONOMİ İÇERİSİNDE ENERJİNİN YERİ

Enerji hayatımızın ilk dönemlerinden başlayarak bütün safhalarında yer almış ve her geçen günde hayati bir öneme sahip olmuştur. İktisadî gelişmenin ilk zamanlarında, çoğu ekonomi tarıma ve temelde insan emeğine bağlıydı. Sanayileşme ile birlikte enerji; hayat standardı, hâsıla ve insan emeğinin artan verimliliğiyle birlikte üretim yapısı içerisinde yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Aynı zamanda enerji kullanımının artması beraberinde kentleşmeyi getirmiş ve kentleşme süreciyle beraber enerji tüketimi aynı oranda artış göstermiştir. Bu yüzden ekonomik ve sosyal gelişmenin tarihi enerji tüketimindeki gelişme ile paralel bir seyir göstermiştir diyebiliriz. Bunun nedeni olarak ekonomik büyümenin üretim faktörlerinin ve bu faktörlerden biri olarak enerjinin artan kullanımına bağlı olması gösterilebilmektedir (Riaz, 1987:195).

Ekonomik büyüme bir ekonomide belli bir zaman diliminde üretilen mal ve hizmet miktarındaki artışlardır, üretim artışları ortaya çıkış kaynağı itibariyle kısa ve uzun dönemli üretim artışları diye ikiye ayrılmaktadır. Üretim artışları, eksik istihdam koşulları altında toplam talepteki değişmelere paralel olarak kapasite kullanım oranlarındaki değişimlerden kaynaklanıyorsa kısa dönemli üretim artışıdır. Uzun dönemli üretim artışı ise, tam istihdam koşulları altında yeni üretim faktörlerinin ilave edilmesi ya da teknolojik gelişme sağlanması sonucunda mevcut üretim kapasitesinin artmasına dayanmaktadır. Üretim kapasitesi; bir ülkenin sahip olduğu iş gücü miktarı, beşeri ve fiziki sermaye, enerji dahil doğal kaynaklar, girişimciler ve teknoloji düzeyinden oluşmaktadır (Berber, 2011:2-3). Ekonomik büyümeyi sermaye, işgücü ve dışsal teknolojiye dayandıran neoklasik iktisatçılar, enerjinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini çoğu zaman ihmal etmişlerdir. Ancak büyüme ve kalkınma ekonomisindeki gelişmelerle birlikte 1970'lerin ortalarından beri enerjinin üretim sürecinde diğer üretim faktörleri kadar önemli olduğu ve enerji olmadan ekonomik büyümenin gerçekleşmeyeceği gerçeği kabul görmüştür (Simpson vd., 2004:8).

Kriz ve savaş dönemleri hariç enerjinin bol ve ucuz olduğu 1973 yılına kadar enerji ağır sanayi ve sermaye malı üretimindeki artış sayesinde büyüme oranları yükselmiş ve üretim artışı ile teknolojik gelişmelerin her türlü ekonomik sorunu çözeceği kabul edilmiştir. Bu görüşü benimseyen neo-klasik büyüme analizleri çerçevesinde, büyümeye dayalı ekonomi kavramı ön plana çıkmıştır. Büyümeye dayalı ekonomi yaklaşımı; tam rekabet koşulları, sınırlı sermaye ile doğal kaynaklar arasında tam ikame ilişkisi olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bu varsayımlar altında büyümeye dayalı ekonomi yaklaşımında; büyümeye birlikte artan enerji talebinin yol açtığı enerji kıtlığının, fiziki sermaye yatırımları ve enerji etkin teknolojilerle giderilebileceği ve doğal kaynaklar olmadan da büyümenin gerçekleştirilebileceği ileri sürülmektedir (Yapraklı, 2013:78).

1970'lerden sonra yükselen enerji maliyetlerinin de etkisiyle ortaya çıkan bir takım maliyetlerin karşılanamaz olmasıyla birlikte, gelişmekte olan ülkelerin büyük bir kısmı dış ticaret rejimlerinde değişikliklere yönelmişler ve dış ticareti serbestleştirmişlerdir. Serbestleşmenin etkilerinden biri de yeterli enerjiye sahip olmayan ülkelerin bu ihtiyaçlarını yurtdışından karşılaşmalarıdır. Enerjinin yurtdışından ithalinin en önemli etkisi büyüme üzerinde olmuştur. Zira enerjinin üretim sürecinde yoğun bir şekilde yer alması enerji ithalata bağımlılığı artırmış, enerji arz ve fiyatlarındaki değişiklikler üretim sürecini etkilemiş ve büyüme oranlarını etkilemiştir. Bu dönemde büyümeye dayalı ekonomi kullanımının çevreye verdiği zarar ve enerji kaynaklarının yok olmasına neden olduğunu ve bu nedenle ekonomik büyümenin duracağını ileri süren ekolojik iktisatçıların görüşleri tartışılmaya başlanmıştır. Ekolojik bakış açısına göre, ekonomik büyüme ile ekosisteme kirlilik eklenmiştir. Bu süreçte maddenin dönüşümünün gerçekleşmesinde de enerjiye ihtiyaç olduğu, enerjinin de ikamesinin hemen hemen imkânsız olduğu için enerjinin olmadığı durumlarda ekonomik büyümede olmamaktadır (Stern ve Cleveland, 2004: 4). Ekolojik bakış açısına göre şekillenen büyümeye dayalı ekonomi hipotezinde enerji üretimin ve büyümenin zorunlu girdisidir.

Temel büyüme yaklaşımları çerçevesinde, doğrudan enerji kaynakları ile ilgili olmasa da tarımla bağlantısından dolayı su ve toprak arzı gibi doğal kaynakların ekonomik sistemdeki yerinin

ve öneminin Fizyokratlar tarafından ortaya konulduğu söylenebilir. Ekonomik büyümenin tarım sektörü öncülüğünde olabileceğini savunan Fizyokratlar, toprağın üretim için gerekli bir faktör olduğunu ve net hasıla artışının toprağın üretkenliğinden kaynaklandığını savunmuşlar. Bu kapsamda Fizyokratların, azalan gelir, toprak rantı ve kamu müdahalesi gibi nedenlerle doğal kaynaklar üzerine getirilen kısıtlamaların büyümeyi olumsuz yönde etkileyebileceğini kabul ettikleri belirtilebilir (Yapraklı, 2013: 79).

Adam Smith ve David Ricardo'nun büyümeye ilişkin çalışmalarıyla gelişen klasik büyüme teorilerinde ise enerjiye doğrudan yer verilmemiş, enerji serbest bir mal olarak görülmüş. Ancak fizyokratlar gibi toprak ekonomik faaliyetlerin ana kaynağı kabul edilmiş ve ekonomik faaliyetlerin toprak nedeniyle sınırının olduğunu belirtmişlerdir. Malthus sınırlı toprak alanlarının üzerinde nüfusun baskı yaratabileceğini, Ricardo ise doğal kaynakların azalan verimlere tabi olduğunu ileri sürerek doğal kaynakların azalmasının maliyetleri artırarak büyümeyi yavaşlatacağına dikkat çekmişlerdir (Van den Bergh, 1996: 12).

Sanayi sektöründe başlangıçta doğal kaynaklara göre tasarruf ve sermaye stoku küçük olduğu için kar oranı yüksektir. Kar oranının yüksek oluşu ise sermaye stoğundaki artışı hızlandırmakta ve aynı zamanda da emek talebini artırmaktadır. Tarım sektöründe tasarruflarla artan sermaye ile birlikte üretim sürecine katılmaktadır. Sabit sermaye-emek oranı çerçevesinde artan kar-sermaye-yatırım süreci sanayi sektöründe, emeğin üretime katkısının üzerinde bir sanayi çıktısı ve sermaye birikimi elde edilmesine yol açmaktadır. Bu sayede teknolojik iyileşmelerin tarım sektöründe çalışan işçi sayısını azaltmasına, toprak verimliliğinin ve tarımsal hasılanın artmasına yol açmaktadır. Tarım ve sanayi kesimindeki hasıla artışı talep artışını beraberinde getirmekte ve ekonominin doğal kaynakların izin verdiği tam zenginlik aşamasına kadar devam etmektedir (Yapraklı, 2013: 80).

19 yy. sonlarında ortaya çıkan neoklasik iktisatta 1960-1970 arası (Jevons ve Hotelling vb dışında) enerji konusu çok fazla dikkate alınmamıştır. Neoklasikler bu dönemde bütün sorunların ekonomik büyümeyle aşılabileceğini, arzı kıt olan toprağın tek üretim faktörü olma özelliğini ortadan kaldırmışlar ve toprağı sermaye faktörü kapsamında ele almışlar. Zira toprak emek ve sermaye tarafından geliştirilene kadar üretken değildir ve bunu sağlayan sermayedir. Böylece neoklasikler toprak ile ekonomi arasındaki ilişki reddetmişler ve tarım kesimini ekonomik modelden dışlamışlardır (Alam, 2006: 6).

Neo-klasiklere göre enerji, bir hammadde ya da ara girdi olarak ele alınmakta ve ulusal gelir hesaplamalarında enerji sektörü içinde yer almaktadır. Enerjinin çıkarılma ve işlenme maliyetini dışlayan neoklasik iktisatçılara göre, topraktan çıkan enerji (petrol, elektrik, gübre vb.) analitik olarak çelik, kereste veya ham pamukla aynıdır. Üretime katılan girdiler üretim öncesi vardır ve üretim sırasında tüketilirler. Sermaye ve işgücünü üretime katılan ana girdi, enerjiyi ise ara girdi olarak görmüşler. 1956 yıllarında Solow ve Swan'ın çalışmaları ile gelişen neoklasik büyüme modellerinde, sermaye birikimi, teknoloji ve büyüme arasındaki ilişkiler incelenerek, ülkeler arasındaki gelişmişlik farklarının nedenleri araştırılmıştır. Bu modellerde, enerji maliyetleri GSYH'nin çok küçük bir kısmını oluşturduğu için, enerjinin ekonomik büyüme için etkisiz (nötr) olduğu kabul edilmiştir (Ghali ve El –Sakka, 2004:226).

1970'li yıllarda büyümenin sınırları ve ekolojik iktisat tartışmaları doğrultusunda doğal kaynaklar ekonomik analizlere dahil edilmiştir. Neo-klasikler açısından sürdürülebilir büyüme, ekonomik büyüme gerçekleşirken, doğal kaynakların daha etkin kullanılması ve toplam sermayenin gelecek kuşaklara azaltmadan bırakılmasını ifade etmektedir. Fakat bu durumun gerçekleşmesi için finansman ihtiyacı bulunmaktadır. Bu finansman ise ekonomik büyümenin büyümesine ve büyümenin de piyasa koşullarında olmasına bağlıdır (Öztürk, 2007: 49-50).

Neo-klasikler doğal kaynaklar iktisadında, enerji dahil doğal kaynakları dikkate almaya başlamakla beraber, doğal kaynaklar iktisatçıları neo-klasik modellerin sahip olunan doğal kaynakları

ve atıkları göz ardı etmesi nedeniyle eksikleri olduğunu ve piyasa aksaklıklarının düzeltilmesiyle bu sorunların ortadan kalkacağını iddia etmişlerdir (Spash, 1999: 414).

Doğal kaynak iktisadına yön veren en önemli görüşlerden biri Solow-Hartwick kuralı yaklaşımıdır. Bu yaklaşımda doğa ikinci plana itilirken büyümenin insan merkezi olduğu kabul edilmektedir. Zira doğal kaynakların ve çevrenin insan faydası için kullanılabileceği ve insanın doğayı yönetme hakkına sahip olduğu kabul edilmekte, doğal kaynakların daha verimli kullanılmasını ve insan ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için etkin biçimde yönetilmesini kapsamaktadır. Solow-Hartwick kuralında insan yapımı sermaye ile doğal kaynakların birbiri yerine ikame edilebileceği ve bu nedenle sürdürülebilir büyüme için doğal kaynakların mutlak bir gereklilik olarak düşünülmemesi gerektirdiği öne sürülmüştür (Hussen, 2004: 267). Solow-Hartwick kuralına göre kuşaklararası faydanın etkin olarak sabit tutulabilmesi için net yatırımların değerinin her zaman sıfır olması gerekmektedir. Dolayısıyla yok edilen doğal kaynağın yerini insan yapımı sermaye aldıkça, toplam sermaye stoku değişmeyeceği için üretim ve tüketim, sürdürülebilir olacaktır (Öztürk, 2007:52).

Neo-klasikler büyümenin sürdürülebilirliğinin sağlanmasında doğal kaynakların ve teknolojinin rolüne işaret etmişler. İkame ilişkisinden hareketle, hasıla başına doğal kaynak yada insan yapımı sermaye ve emeğin kalitesini artıran teknolojik gelişmeler büyümeyi sürdürülebilir hale getirecektir. Büyüme ile birlikte artan enerji talebi sınırlı kaynakların tükenmesine yola açacaktır. Ancak, kaynakların tükenmesi sonucu üretim için gerekli kaynaklar ikameleri ile veya eşdeğer düzeyde yapay olarak üretilen kaynaklarla değiştirilecek yani, insan yapımı sermaye eksikliği bu eksikliği ikame edecektir (Stern ve Cleveland, 2004:10).

Neo-klasik büyüme teorisi, ülkeler arasındaki gelişme farklılıklarının ve teknolojinin açıklanmasında, ekonomik büyümeyi etkileyen faktörlerin belirlenmesi ve analizi konusunda yeterince başarılı olamamıştır. Büyüme ile ilgili çalışmalar sonucunda, 1986 yılında Romer ve 1988 yılında Lucas'ın yaptığı öncü çalışmalar ile yeni bir büyüme akımı olan içsel büyüme teorileri ortaya çıkmıştır. Bu modeller neo-klasiklere tepki olarak ortaya çıkmış olsalarda ekonomik büyümenin açıklanmasında birbirlerine rakip değil, birbirlerini tamamlayıcı niteliktedirler. İçsel büyüme teorileri teknolojiyi içsel olarak ele almış, ekonomik büyümenin belirleyicilerinin bilgi, fiziki ve beşeri sermaye, içsel teknoloji, kamu yatırımları vb. olduğu kabul edilmiştir. İçsel modellerde de neo-klasik modelde olduğu gibi enerji bir üretim faktörü olarak değil, ara girdi olarak kabul edilmiştir. Ayres ve Van der Bergh ile Ramos Martin'e göre, literatürde enerjinin ekonomik büyüme için önemli olduğu görüşlerin artması üzerine Rebelo (1991), Jones ve Manuelli (1991) ve Smulders (1999) gibi belli başlı iktisatçılar, enerji kaynaklarını dikkate alan modeller geliştirmişler. Fakat bu modeller yenilenemeyen enerji kaynaklarının çıkarım maliyetlerini ve yenilenebilir enerji kaynaklarının üretim maliyetlerini dikkate almamış ve enerji fiyatlarının zaman içerisinde sabit oranda arttığını, doğal kaynak ve sermaye arasında ilişki olduğunu kabul etmişler (Yapraklı, 2013:86).

Pittel ve Rübhelke ile Zon ve Yetkiner'e göre, son dönemde MacDonald ve Schrattanholzer, Pittel, Groth, Schou, Dimaria ve Bretschger gibi iktisatçılar tarafından geliştirilen ve enerjiyi içselleştiren içsel büyüme modellerinde, enerji kaynakları ile insan yapımı sermaye arasında tam ikame ilişkisinin olmadığı ve enerji fiyatlarındaki artışın teknolojik gelişmeyi ve büyümeyi yavaşlatabileceği kabul edilmiştir (Zon ve Yetkiner, 2003:98).

Enerjiye dayalı ekonomi koşulları iki tür ekonomik yapı ortaya çıkarmıştır. Bunlardan birincisi, üretimde enerji yoğunluğu yüksek ve yenilenemeyen kaynaklara bağımlılığı artan yenilenemeyen ve büyüyemeyen ekonomilerdir. İkincisi ise, yenilenemeyen kaynaklardan yenilenebilir kaynaklara geçen, ekosistemdeki enerji kaynaklarını tüketmeden etkin enerji kullanımı ile büyümelerini sürdürülebilir hale getiren yenilenebilir ekonomilerdir. 1980'lerden sonra teorik olarak ekolojik iktisatçıların katkısı ile yenilenemeyen ekonomik yapıya sahip ülkelerde yoğun enerjiye dayalı büyümenin söz konusu olduğu ve bu ülkelerde ekonomik büyümenin yavaşlayacağı, yenilenebilir

ekonomik yapıya sahip ülkelerde ise etkin enerjiye dayalı büyümenin söz konusu olduğu ve bu ülkelerde büyümenin devam edeceği tüm dünyada kabul görmeye başlamıştır (Alam, 2006: 16).

Ekonomilerin herhangi bir mal veya hizmet üretimi için emek ve sermaye üretim faktörlerine ihtiyacına ek olarak enerjiye de gereksinim duyar. Üretimde kullanılan enerjinin başka üretim girdileriyle kısa dönemde ikame edilmesi de hiçte kolay değildir. Bu yüzden üretim sürecinin, aynı zamanda da ekonomik büyümenin sürdürülebilir devamlılığını sağlanabilmesi bugünkü şartlarda enerjiye bağlı olarak şekillenmektedir (Bayraktutan vd., 2012a:30). Enerji talebinin ekonomik büyümeye duyarlılığının fazla olmasından dolayı ülkeler, enerji kaynaklarına sahip olup olması durumuna bakılmaksızın, ekonomileri büyüdükçe enerji gereksinimleri artar. Bunun sonucunda da ülkelerin ekonomik büyümeleri için enerji temini zorunludur diyebiliriz (Ersoy, 2010: 2). Bu bakımdan, ekonomideki toplam üretim miktarı arttığında bahsi geçen üretim sürecinde, enerji kullanımının da artış göstermesi beklenir (Bayraktutan vd., 2012b: 152).

Ülke ekonomilerinin büyüklüğünün toplam üretim seviyesi ile değerlendirilebilir, dolayısıyla ekonominin toplam üretim arttıkça enerji ihtiyacı da paralel bir artış sergilemektedir. Zira enerji sanayi sektörü açısından vazgeçilmez bir girdidir, ekonomik açıdan gelişmişlik seviyesinde büyüme her sektörde enerji tüketim ihtiyacını artırmaktadır. Özellikle enerji kaynaklarına yeteri kadar sahip olmayan gelişmekte olan ülkeler için endüstriyel üretimde enerji vazgeçilmez bir girdi konumunda olması açısından önemli bir engeldir. Şöyle ki söz konusu ülkeler üretim yapabilmek için sınırlı döviz rezervlerini mevcut enerjilerinin dış kaynaklı alımlarında kullanmakta bu ise bahsi geçen ülkelerde büyük dış ticaret açıklarına sebep olmaktadır. Nihayetinde zenginleşmek için üretimlerini arttırmaya gayret eden ülkeler dışa bağımlı oldukları için fakirleşmektedirler ve bu süreç böyle sürüp gitmektedir (Ersoy, 2010:10). Kısacası ülkelerin üretim yapmaları ve üretimde sürekliliği sağlamaları için enerjinin vazgeçilmez bir unsur olması, sürdürülebilir ekonomik büyüme için enerji kullanımı ve teminini kritik bir unsur haline getirmektedir. Zira enerjisiz üretimden bahsetmek neredeyse imkânsızdır.

Dünya genelinde enerji tüketim kompozisyonlarını değiştiren en önemli faktörlerden biri ekonomik büyümedir. Ekonominin seyrinin kısa dönemde belirleyicileri hane halkları ve firmaların tüketim kararlarıdır. Bu kararların belirleyicileri ise; gelir, faiz oranları ve mal fiyatları gibi ekonomik unsurlarıdır. Diğer taraftan ülke ekonomilerinin uzun dönemde büyüme kapasitesini belirleyen unsur ise; ülkelerin üretme kapasitesi ya da gücüdür. Büyüme kapasitesini ise; nüfus artışı, istihdam oranı, sermaye birikimi ve teknoloji etkilemektedir (Gürbüz, 2012: 41). Bir bölgedeki ekonomik büyüme ve enerji talebi arasındaki ilişki oradaki kalkınma seviyesi ve yaşam standartları ilişkisini etkiler. Gelişmiş ekonomilerde yüksek hayat standardına sahip hane halklarının kişi başına enerji tüketimi nispi olarak daha fazladır. Ancak diğer taraftan kişi başına düşen enerji tüketimi daha az değişim göstermektedir. Bu ekonomilerde gelir seviyelerinde süratli artış enerji yoğunluğu oranında süratli bir düşüşe sebebiyet vermektedir (Gürbüz, 2012: 42).

Gelişmekte olan ülkelerde enerji kullanımı, uluslararası standartların oldukça altındadır. Fakat endüstriyelleşme çalışmalarına ve gelir seviyesi oranı doğrultusunda gelişim göstermektedir. Diğer taraftan gelişmiş ülkelerde ise enerji ihtiyacı ile GSMH artışı arasında hesaplanan esneklik katsayısı genellikle 1'den küçük çıkmıştır (Kulalı, 1997: 10).

3. ENERJİ TÜKETİMİ VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİYE YÖNELİK TEORİK YAKLAŞIMLAR VE LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Enerji tüketimi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye yönelik teorik yaklaşımlara bakılacak olursa; ekolojik büyüme modeli ağırlıklı olarak üç konuyu üzerinde durduğu görülür. Bunlar, kaynak bölüşümü, gelir dağıtımı ve özellikle ekonominin ekosistemdeki yeri yani ölçeğidir. Kaynakların iyi bir bölüşümü Pareto optimal anlamda verimli olmalıdır. Gelir ve servetin iyi bir dağıtımı adil olmalıdır. İyi olmanın ölçüsü ekolojik olarak sürdürülebilir olmasıdır. Pareto optimal bölüşümde,

birinin durumunu daha kötü yapmaksızın başka birinin durumunu daha iyi yapmak mümkün değildir. Bir başka açıdan bakacak olursak kaynakların yeniden bölüşümü imkânsızdır. Standart ekonomi öncelikle bölüşüm konusuna odaklanır ve dağıtım konusunu ikincil plana iter. Zira verimli bölüşümü tanımlamak için, mevcut dağıtım gereklidir. Ekolojik ekonomistlerin, çoğu neoklasik ekonomistten daha fazla dağıtımda adalet konusunu düşünür. Üçüncü unsur ise, ekonominin fiziksel hacminin süre gelen ekosisteme oranı olarak ifade edilen ölçek konusu ise, standart ekonomide tanınmadığı için, ekolojik ekonominin farklı bir ilgi alanını oluşturur (Daly, 2007: 85).

3.1. Beaudreau'nun Ekolojik Büyüme Modeli

Bu modelde neoklasik büyüme modeli eleştirilmiş ve farklı bir üretim fonksiyonu ortaya atılmıştır. Yalnızca emek ve sermayenin üretim fonksiyonu kabul edilen neoklasik büyüme modelinin aksine, hammadde ve enerjinin de üretiminin fonksiyonu olduğunu ileri sürmüştür. Dahası sadece enerjinin üretken olduğunu ileri sürmüştür. Üretimi, enerji tüketiminin ve organizasyonun bir fonksiyonu olarak kabul etmiştir (Şentürk, 2012: 15; Beaudreau,1998:139).

Beaudreau, geleneksel büyüme teorisinin basit fiziksel ilkeleri dikkate almadığı için hatalı olduğunu ileri sürer, çıktının faydalı iş ve organizasyonun bir fonksiyonu olduğu bir üretim fonksiyonu önerir. İlk olarak enerji dönüşüm araçlarının çıktısını ortaya koyar. Daha sonra emek ve sermayeye dayalı bilgi ve idareyi tanımlar. Geleneksel büyüme teorisinde, faktör verimlilikleri, üretim fonksiyonlarından ziyade maliyet fonksiyonları kullanılarak tahmin edilir. Zira üretim fonksiyonu önyargıya daha açıktır. Fakat Beaudreau, üretim fonksiyonu kullanarak faktör verimliliğini hesaplar ve buna göre elektrik gücünün çıktı elastikiyeti geleneksel ekonomiyle karşılaştırıldığında oldukça büyük hesaplanmıştır. Emek ve sermayenin marjinal verimlilikleri ise geleneksel büyüme teorisine göre daha küçük tahmin edilmiştir (Sorrell ve Dimitropoulos, 2007: 121).

3.2. Kummel vd.'nin Ekolojik Büyüme Modeli (1980-1982-1985-2002)

Ekolojik büyüme modellerinden bir diğeri Kummel vd. tarafından geliştirilen modeldir. Kummel, enerjinin üretim esnekliğinin, toplam maliyetteki oranına eşit olmadığını iddia etmiştir. Sermaye, emek ve enerji üretimin fiziksel faktörleridir. Bunlar iş performansı ve bilginin kullanımıyla sanayi üretimini gerçekleştirir. Emek ve enerji, bir adam tarafından bir saatte yapılan işle (adam saat) ölçülür. Jul (joule) gibi enerji ölçü birimiyle ifade edilir. Daha doğru bir ifadeyle üretim faktörü olan enerji gerçekte ekserji (exergy) tüketimidir. Ekserji, özellikle iş gibi enerjinin diğer formlarına dönüştürülebilen değerli parçasıdır. Fosil yakıtlar ve nükleer enerji pratikte bütünüyle ekserjidir. Özellikle önemli olan şey, sermaye stokunun, bütün enerji dönüşüm cihazlarından ve onların kullanım ve bakımı için gerekli kurulum ve inşasından oluştuğunu anlamaktır. Sermaye, emek ve enerji, müteşebbislerin teknolojik kısıtlar nedeniyle serbestçe değiştirebileceği bağımsız değişkenlerdir. Müteşebbisler buna karar verirken sermayenin miktar, kalitesi ve sermaye kullanım derecesine göre hareket ederler (Usta, 2015: 41).

3.3. Ayres ve Warr'ın Ekolojik Büyüme Modeli

Bu modelde yapılan yenilik, enerji verimliliğinin direk üretim fonksiyonuna dâhil edilmesidir. Bu maksatla enerji yerine ekserji olarak bahsedilen bir ölçüm kullanmışlardır. Bu kavram enerji ve hammadde birleşimlerinden oluşmaktadır. Bu ölçüm kavramı verileri, teknolojik gelişme ölçümü olarak da değerlendirilebilmektedir (Sorrell ve Dimitropoulos, 2007: 124). Bu büyüme modelinde kaynak akımının büyümenin bir nedeni olduğunu sonucu değil büyümenin bir sebebi olduğunu ileri

sürmüşlerdir. Ayrıca neoklasik teörinin aşırı basitleştirmeden kaynaklı sorunları olduğunu belirtmişlerdir (Şentürk, 2012: 18).

3.4. Kenneth Boulding'in Yaklaşımı

Bu ekonomide kaynakların mevcudiyeti garanti altındadır. Tüketim ve üretim faaliyetlerine olumlu bakılır. Bu yüzden doğa pervasızca kirletilir. Üstelik ekonominin başarısı, talep edilen mal ve hizmetlerin üretiminde kullanılan madde ve enerjinin miktarı ile ölçülür. Kirlilik ve kaynakların tükenmesi dikkate alınmaz. Böylece doğanın tıpkı kovboyun davranışı gibi pervasızca sömürüsü, bizim geçmişimizi karakterize eder (Hussen, 2004: 249).

3.5. Nicholas Georgescu-Roegen'in Yaklaşımı

Georgescu-Roegen'in ekonomiye katkıları çeşitli ve çoktur. O'nun kaynak ekonomisine en önemli katkısı 1971 yılında yapmış olduğu "Entropi Yasaları ve Ekonomik Süreç" isimli kitabıyla olmuştur. Bu çalışma, kaynak kıtlığı ve ekonomik büyümenin standart iktisat değerler dizisi, güçlü anlayışlı ve eleştirel bir değerlendirmesini temsil eder. O, bunu termodinamiğin temel ilkelerini kullanarak yapar. Bunu yaparken ekolojik ve ekonomik sistem arasındaki etkileşimin analizinde yeni ve devrim yaratan kavramsal yapıyı kullanır. Georgescu-Roegen'e göre tamamen fiziksel bir bakış açısı ile hem insan ekonomi hem de doğal ekosistemler, madde ve enerjinin sürekli değişimi ile karakterize edilir. Enerji ve materyal akışının dikkatli analizi, ekonomik sürece fiziksel sınırların etkisinin anlaşılmasında önemlidir. Bu nedenle termodinamiği, fiziksel yasaların en ekonomiyi olarak açıklar (Hussen, 2004: 251).

3.6. Herman Daly'nin Yaklaşımı

Mill tarafından durgun durum ifadesiyle paylaşılmıştır. Bununla birlikte Daly'nin modeli farklıdır. Onun modeli Georgescu-Roegen ve Boulding tarafından dile getirilen ekolojik ve fiziksel gerçekliklerden oluşan ek kaynak kısıtlamalarını içerir. Aslında durağan durum, ekonominin teorik ekonomik büyüme modeli olduğu söylenebilir. Bu teorik büyüme modeli, Georgescu-Roegen ve Boulding tarafından ileri sürülen etik şartları ve biyofiziksel limitleri birleştirmeye gayret eder. Sürdürülebilir kalkınmaya bilimsel ilgiyi çekmek için durağan durum ekonomisine güvenilebilir (Hussen, 2004: 253). Durağan durum ekonomik işleyişini yöneten üç genel ilke vardır. Bunlardan birincisine göre, durağan durum ekonomi, her zaman minimum seviyede, düşük entropili madde ve enerji kullanımına ihtiyaç duyar. Bu ilke durağan durum ekonomide, mümkün olduğu kadar uygun olan bütün olası teknolojik yöntemlerle, uzun ömürlü kolayca geri dönüştürülebilir mal ve hizmetlerin üretilmeye devam edilmesi gereklidir. İkinci ilkeye göre, durağan durum ekonomide, iş (fayda) maksimum seviyede olmalıdır. Bu, üretimde etkinlik (mevcut kaynaklarla daha fazla mal ve hizmet üretilmesi) ve dağıtımda etkinliğin (üretilen mal ve hizmetlerin adil ve eşit dağıtımı) kombinasyonu ile sağlanması gerekir. Üçüncü ve son olarak, durağan durum ekonomide ara araç ve amaç stokunun sabit tutulması gerekir. Çünkü sınırlı kaynaklarla (düşük entropili madde ve enerji) donatılmış bir dünyada, zaman ve mekânın her ikisinde eşitlik düşüncesi, sürekli stok ihtiyacını, durağan durum ekonominin vazgeçilmez bir ön koşulu yapar (Usta, 2015: 40).

3.7. Jevons Paradoksu

Kıt doğal enerji kaynaklarının ekonomisi üzerinde duran ilk iktisatçı Jevons'tur. Jevons enerjinin ekonomik büyüme üzerinde nihai kısıtı olduğunu ileri sürerek, doğal kaynaklar fiziki olarak tükenmese bile kaynaklar azaldıkça, maliyetlerin ve fiyatların ekonomi üzerinde artan bir baskıya yol

açacağını belirtmiştir (Tezel, 1995: 29). Jevons, 1965’li yıllarda dönemin en önemli kaynağı olan kömürü alarak, kömür gibi doğal kaynakların kullanımlarındaki etkinliğin artmasının bu kaynağa olan talebi azaltmaya değil, sadece talepte artışa neden olacak ve rezervleri tükeneceğini ya da maliyetlerin aşırı yükseleceğini öngörmüştür (Horus, 2011: 1). Neo-klasik iktisatçılar, ekonomik büyüme ve teknolojik gelişmeler sayesinde ortaya çıkan birim etkinlikteki artışların mutlak kaynak kullanımını azaltacağını ileri sürmektedir. Ancak neoklasik iktisatçılardan biri Jevons’un bu açıklamaları neo-klasik iktisatçılara karşıt bir görüş oluşturmuştur ve bir paradoks yaratmaktadır. Bu nedenle Jevons yaklaşımı, ekolojik iktisatçılar tarafından “paradoks” olarak nitelenmiştir. Bu paradokstundan hareketle ekolojik iktisatçılar, ekolojik bütünlüğü sağlayan ve ekosistemin taşıma kapasitesini dikkate alan ekonomik büyüme sürecinin ekonomik refaha daha fazla katkı sağlayacağını ileri sürmüşler (Yapraklı, 2013: 120).

3.8. Literatür Araştırması

Enerji tüketimi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ortaya koyan çalışmalardan bir kısmına Tablo 1’de yer verilmiştir.

Tablo 1: Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyümeyle İlişkin Literatür Araştırması

Yazar (lar)	Dönem (ler)	Ülke (ler)	Yöntem	Sonuç
Altınay ve Karagöl (2005)	1950-2000	Türkiye	Granger nedensellik testi	Elektrik tüketiminden reel GSYH’ya doğru tek yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.
Yoo (2005)	1970-2002	Güney Kore	Eşbütünleşme, Granger Nedensellik Analizi	Kısa dönemde elektrik tüketiminden Reel GSYH’ya doğru tek yönlü bir nedensellik mevcuttur.
Yoo (2006),	1970-2002	Endonezya, Malezya, Singapur ve Tayland	Eşbütünleşme, Granger Nedensellik Analizi	Reel GSYH’dan elektrik tüketimine doğru tek yönlü ilişki bulunmuştur.
Soytaş ve Sarı (2007a)	1960-2000	Türkiye	Granger nedensellik testi	Uzun dönemde Türkiye’de enerji tüketiminden gelire doğru nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.
Soytaş ve Sarı (2007b)	1968-2002	Türkiye	Granger nedensellik testi	Elektrik tüketiminden imalat sanayi katma değerine doğru bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.
Karagöl vd. (2007)	1974-2004	Türkiye	Birim Kök Testleri ile Pesaran Sınır Testi	Kısa dönemde elektrik tüketimi ile büyüme oranı arasında pozitif ilişki bulunmuştur.
Narayan ve Prasad (2008)	—————	30 OECD ülke ekonomisi	Bootstrapped Nedensellik Testi	Elektrik tüketiminden Reel GSYH’ya doğru tek yönlü ilişki bulunmuştur.
Karanfil (2008)	1970-2005	Türkiye	Eşbütünleşme ve Granger nedensellik testleri	GSYH ve enerji tüketimi arasında uzun dönemde ilişkinin olduğu bulunmuştur.
Mucuk ve Uysal (2009)	1960-2006	Türkiye	Granger nedensellik testi	Enerji tüketiminden büyüme doğru pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu ortaya koymuştur.
Apergis ve Payne (2009)	1985-2005	20 OECD ülkesinde	Panel veri yöntemi	Enerji tüketimi ile ekonomik büyüme arasında kısa ve uzun dönemli çift yönlü bir nedensellik bulmuşlardır.

Tablo 2 (Devamı): Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyüme İlişkin Literatür Araştırması

Odhiambo (2009)	1971-2006	Tanzanya ekonomisini	ARDL sınır testi ve Granger nedensellik Testi	Enerji tüketiminden Reel GSYH'ya tek yönlü bir ilişki bulunmuştur.
Wolde-Rufael (2010)	1969-2006	Hindistan ekonomisi	ARDL sınır testi	Enerji tüketiminden ekonomik büyüme doğru pozitif ve tek yönlü nedensellik ilişkisi gözlemlenmiştir.
Kapusuzoğlu vd. (2010)	1975-2006	Türkiye	Granger Nedensellik testi	GSYH'dan elektrik tüketimine doğru tek yönlü nedensel bir ilişkinin olduğu görülmüştür.
Aydın (2010)	1996-2004	Türkiye	ADF testiyle	Enerji tüketimi ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki söz konusudur.
Öksüzler ve İpek (2011)	1987-2010	Türkiye	VAR modeli, Granger nedensellik analizi	Petrol fiyatlarından ekonomik büyüme doğru tek yönlü nedensellik bulunmuştur.
Yanar ve Kerimoğlu (2011)	1975-2009	Türkiye	Johansen eş bütünleşme, etki tepki ve varyans ayrıştırması	Değişkenler arasında uzun dönemli pozitif bir ilişkinin olduğunu tespit etmişlerdir.
Ertuğrul (2011)	1998:1-2011	Türkiye	Kalman Filtresi yöntemiyle analizi	Elektrik tüketimi ve büyüme arasında eşbütünleşme tespit edilmiş.
Polat vd. (2011)	1950-2006	Türkiye	Granger nedensellik testleri	Uzun dönemde söz konusu değişkenler arasında eşbütünleşme vardır.
Uzunöz ve Akçay (2012)	1970-2010	Türkiye	Johansen eşbütünleşme testi ve Granger nedensellik testleri	GSYH'dan enerji tüketimine doğru tek yönlü nedensel ilişki tespit edilmiştir.
Çağıl vd. (2013)	1989-2010	Türkiye	VAR modeli ve Granger nedensellik testi	Kişi başına elektrik enerjisi tüketimi ile sanayi sektörü büyüme hızı arasında iki yönlü fakat zayıf Granger nedensellik tespit edilmiştir.
Uzun (2013)	1970-2010	Türkiye	Johansen Eşbütünleşme testi ve Granger Nedensellik testi	Büyümenin elektrik tüketim talebini arttırdığı sonucu tespit edilmiştir.
Ouedraogo (2013)	1980- 2008	15 Afrika ülkesi	Granger nedensellik testi	Elektrik tüketiminden GSYH'ye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır.
Azam vd. (2015)	1980-2012	ASEAN-5 ülkelerinin	Granger nedensellik testi	Enerji tüketiminin ekonomik büyüme üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır.
Tang vd. (2016)	1971-2011	Vietnam	Granger nedensellik testi	Enerji tüketiminden ekonomik büyüme doğru tek yönlü bir ilişki bulmuşlardır.
Yıldırım ve Sakarya (2016)	1960-2011	Türkiye	Granger nedensellik testi	Ekonomik büyümeden enerji tüketimine doğru tek yönlü bir ilişki bulmuşlardır.
Yıldırım (2017)	1960-2014	OECD ülkeleri	Pedroni ve Kao eşbütünleşme testi	Ekonomik büyümeden karbon emisyonuna doğru tek yönlü bir ilişki bulunmuştur.
Balı vd. (2018)	1992-2013	BDT ülkelerinde	FMOLS ve Dumitrescu-Hurlin (2012) panel nedensellik testi	Mevcut yıllarda BDT ülkelerinde enerji tüketimi ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin olduğunu göstermektedir.

4. ENERJİ TÜKETİMİ VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİNİN EKONOMİK ANALİZİ

4.1. Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Ekonomik Analizi

Bu kısımda, Türkiye’de enerji tüketimi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki test edilmiştir. Bununla birlikte çalışmada analiz edilen değişkenlere ilişkin veriler ile analiz sürecinde gerçekleştirilen ekonometrik modeller ve yöntemlere ilişkin açıklamalara ele alınmıştır.

4.1.1. Veri Seti

Çalışmada ekonomik büyümenin göstergesi olarak kişi başına Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYH), enerji tüketimi göstergesi olarak da kişi başına enerji kullanımı ve karbon emisyonunu (CO₂) belirlemek içinde Kişi Başı Karbon Emisyonu seçilmiştir. Kişi Başı GSYH da birim ölçü değeri reel olarak ABD \$ cinsinden seçilmiştir. Enerji tüketiminden ise kg petrol eşdeğerinde kullanım miktarıdır (Energy use (kg of oil equivalent per capita)). Karbon emisyonu belirlerken kişi başı CO₂ metrik ton olarak belirlenmiştir. Enerji tüketimi ve ekonomik büyümenin ilişkisini ortaya koyan literatür bakıldığında ekonomik büyüme olarak ülkeler için toplam GSYH ve enerji tüketiminde ise toplam enerji tüketimi veya enerji alt türleri (fosil enerji, nükleer enerji, yenilenebilir enerji) toplam olarak kullanılmaktadır. Çalışmada veri seti birey bazında ele alınmıştır. Bu bağlamda çalışmada, Türkiye için 1961-2014 yılları arasında kişi başı GSYH ile kişi başına enerji kullanımı verilerinden yararlanılarak analiz gerçekleştirilmiştir. Çalışmadaki üç değişkene ait veriler Dünya Bankası (World Bank) veri setlerinden sağlanmıştır. Analizlerin yapılmasında Eviews 8.1 paket programından yararlanılmıştır.

4.1.2. Yöntem

Çalışmada ekonometrik yöntem olarak zaman serisi yaklaşımı kullanılmıştır. Analize sürecine geçilmeden öncelikle veriler için tanımlayıcı test istatistikleri hesaplanmıştır. Daha sonra değişkenlere ait durağanlık sınaması yapılmıştır. Serilerinin durağanlığı zaman yolu grafiğinde şekilsel olarak bir trend içerip içermediğine bakılmıştır. Esas olarak zaman serilerinin durağanlığının sınanması için ilk olarak değişkenlere korelogram testi yapılmıştır. Bununla birlikte parametrik olan testler içerisinde en yaygın olanı Dickey-Fuller ve Augmented Dickey-Fuller (ADF-1979) testi ve zaman serilerinde olması muhtemel yapısal kırılma ve trendi göz önünde bulunduran Philips-Perron (PP- 1988) testleri uygulanmıştır. Sonraki aşamada zaman serileri arasında ilişkinin varlığı araştırmak için Johansen ve Juselins (1990) tarafından düzenlenmiş olan eşbütünleşme testi uygulanmıştır. Son olarak ise, değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin varlığını ve yönünü belirlemek amacıyla Granger (1969) Nedensellik testi gerçekleştirilmiştir.

4.2. Tanımlayıcı Test İstatistikleri Sonuçları

Çalışmada kapsamında ekonometrik analizlere başlamadan önce tanımlayıcı test istatistikleri ile verilerin sahip oldukları temel değerlere öncelikle bakılmıştır. Analizde üç değişken yer almaktadır. Ekonomik büyümeyi belirlemek adına Kişi Başı GSYH, enerji tüketimini belirlemek için Kişi Başına Enerji Kullanımı ve karbon emisyonunu (CO₂) belirlemek adına Kişi Başı Karbon Emisyonu verilerine ait tanımlayıcı istatistikler aşağıda Tablo 2’de yer verilmiştir.

Tablo 3: Tanımlayıcı İstatistiksel Sonuçlar

	Kişi Başı GSYH	Kişi Başı Enerji Kullanımı	Kişi Başı Karbon Emisyonu
Ortalama	3166.84	906.26	2.4377
Medyan	1742.93	907.14	2.4231
Maksimum	10975.07	1577.57	4.9023
Minimum	284.18	384.34	0.6150
Std. Sap.	3199.10	337.56	1.1222
Çarpıklık (Skewness)	1.332	0.277	0.2715
Basıklık (Kurtosis)	3.520	2.061	2.1937
Jarque-Bera	16.275	2.628	2.0868
Probability	0.00029	0.26862	0.3522
Sum	167842.8	48032.14	129.2032
Sum Sq. Dev.	5.32E+08	5925331.	65.4903
Gözlem Sayısı	53	53	53
Korelasyon	Kişi Başı GSYH	Kişi Başı Enerji Kullanımı	Kişi Başı Karbon Emisyonu
Kişi Başı GSYH	1.000	0.918	0.911
Kişi Başı Enerji Kullanımı	0.918	1.000	0.997
Kişi Başı Karbon Emisyonu	0.911	0.997	1.000

Tablo 2’de analiz kapsamında ele alınan değişkenlerin betimleyici istatistikleri incelendiğinde; ortalama değişken değerleri, Kişi Başı GSYH (3166,84 \$), Kişi Başı Enerji Kullanımı (906.26 kg) ve Kişi Başı Karbon Emisyonu (2.4377 metrik ton) dir. Standart Sapma değerlerine bakıldığında; Kişi Başı GSYH (3199.1 \$), Kişi Başına Enerji Kullanımı (337.56 kg) ve Kişi Başı Karbon Emisyonu (1.1222 metrik ton) dur.

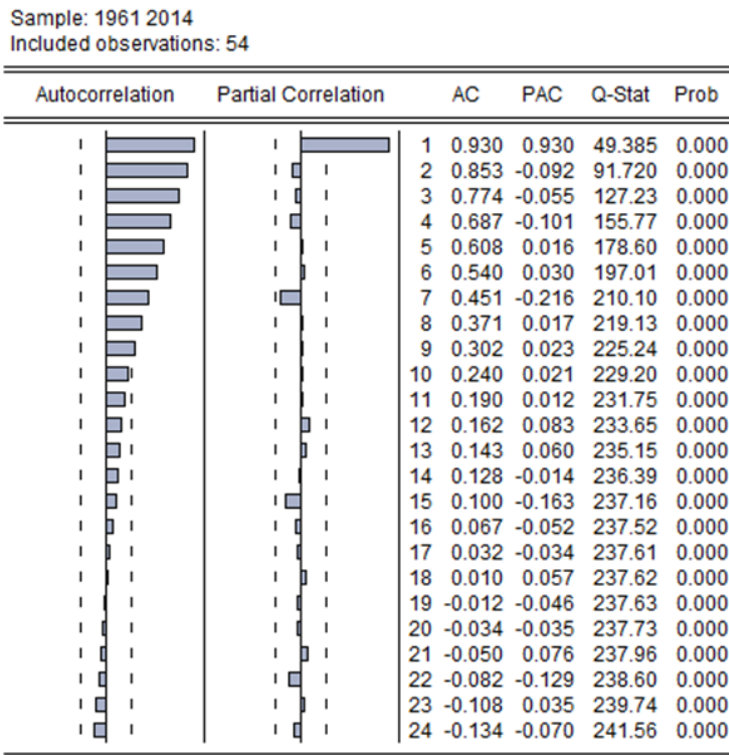
Serilerin normal dağılıp dağılmadığı; Çarpıklık ve Basıklık istatistiklerine bakarak anlaşılmaktadır. Basıklık (Kurtosis) değerinin 3 olması istenmektedir. Basıklık değerinin 3’den büyük olması serinin sivri olduğunu, 3’ten küçük olması ise serinin basık olduğunu göstermektedir. Çarpıklık (Skewness) değerinin sıfır olması serinin normal dağılıma sahip olduğunu göstermektedir. Çarpıklık değerinin sıfırdan küçük olması serinin negatif yönde çarpık olduğunu, çarpıklık değerinin sıfırdan büyük olması serinin pozitif yönde çarpık olduğunu gösterir. Kişi Başı GSYH’nin Basıklık değeri (3.520) Çarpıklık değeri (1.332) dir. Kişi başı GSYH dik ve pozitif yönde çarpık olduğu söylenebilir. Kişi Başı Enerji Kullanımı bakıldığında Basıklık değerinin (2.061), çarpıklık değeri (0.277) dir. Kişi Başı Enerji Kullanımı basık ve pozitif yönde çarpıktır. Kişi Başı Karbon Emisyonu’nun Basıklık değeri (2.1937) Çarpıklık değeri (0.2715) dir. Kişi Başı Karbon Emisyonu basık ve pozitif yönde çarpıktır.

Kişi Başı GSYH, Kişi Başı Enerji Kullanımı ve Kişi Başı Karbon Emisyon arasındaki korelasyona bakıldığında pozitif ve güçlü bir korelasyon olduğu görülmektedir. Kişi Başı GSYH ile Kişi Başı Enerji Kullanımı arasındaki korelasyon 0.918, Kişi Başı GSYH ile Kişi Başı Karbon Emisyon arasındaki korelasyon 0.911, Kişi Başı Enerji Kullanımı ile Kişi Başı Karbon Emisyonu arasındaki korelasyon 0.997 dir.

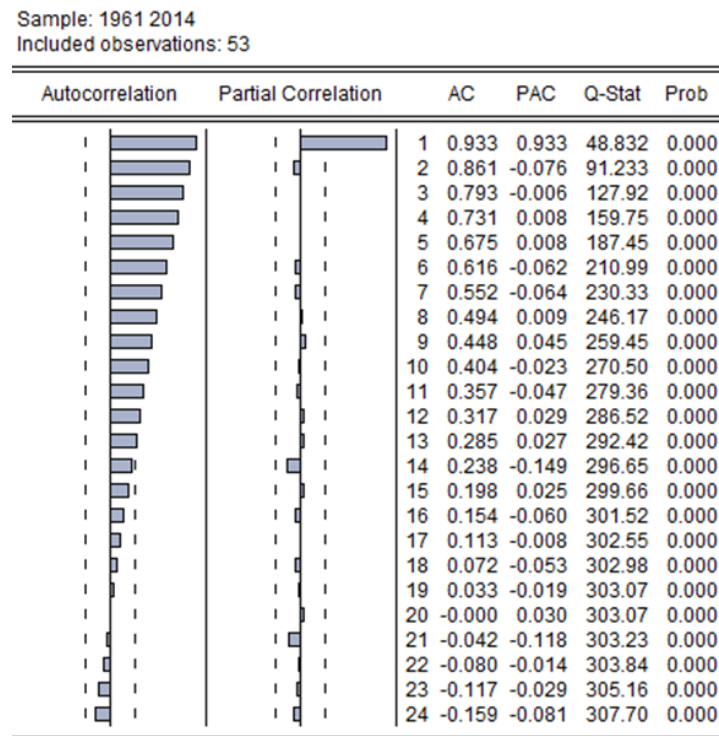
4.3. Korelogram Testi Sonuçları

Araştırma kapsamında incelenen üç değişken arasındaki ilişkinin varlığı ve nedensellik yapısı araştırılmadan önce, verilerin otokorelasyon içerip içermediğine bakılır. Otokorelasyona sahip bir veri seti var ise seri durağanlaştırılacaktır. Bu amaçla değişkenlerin sahip oldukları seriler kullanılarak korelogram testi gerçekleştirilmiş ve sonuçları aşağıda ki şekillerde sunulmuştur.

Şekil 1: Korelogram Test Sonuçları (Kişi Başı GSYH)

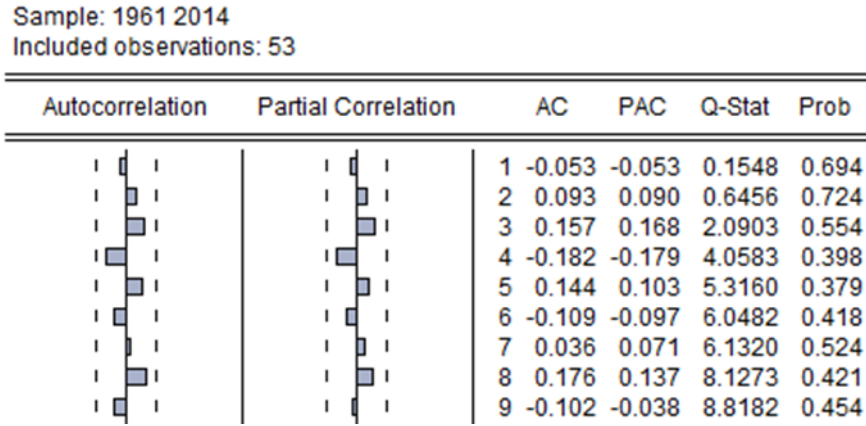
Şekil 2: Korelogram Test Sonuçları (Kişi Başı Karbon Emisyonu)

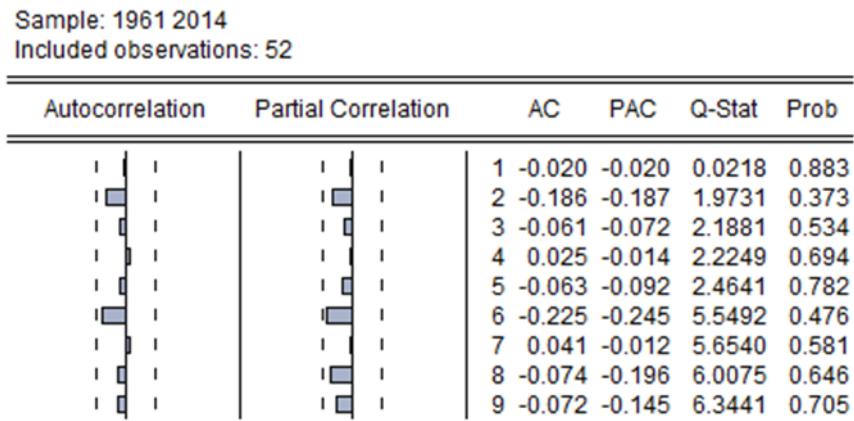
Şekil 1, Şekil 2, Şekil 3'te görüldüğü gibi her iki değişkenin (AC) değerleri güven sınırlarını aştığı için serilerin otokorelasyona sahip olduğu söylenmektedir. Otokorelasyon (AC) değeri çok yüksek noktadan başlayıp, yavaş biçimde azalmakta diğer bir ifade ile serilerdeki otokorelasyon zamanla azalmaktadır. Otokorelasyonun varlığı serilerin durağan olmadığını bir göstergesidir. Değişkenlerin sahip olduğu otokorelasyonu azaltmak (ortadan kaldırmak) ve serilerin durağan hale

gelmesini sağlamak amacıyla, korelogram testi değişkenlerin sahip oldukları serilerin birinci farkları alınarak tekrarlanmış ve elde edilen sonuçlar aşağıdaki şekillerde sunulmuştur.

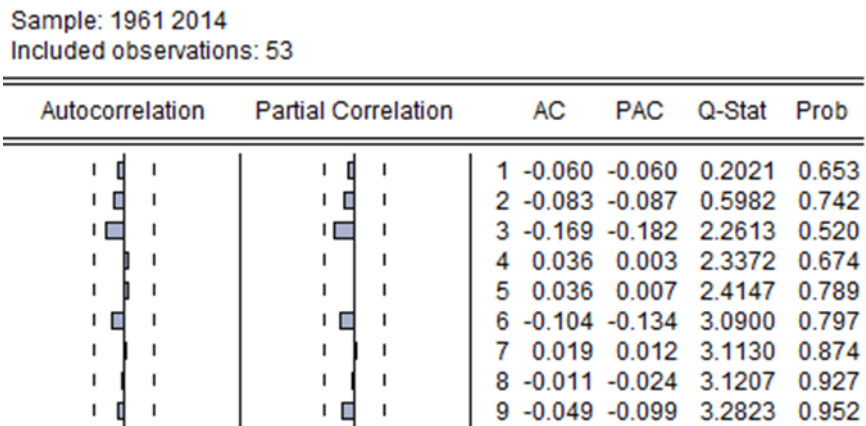
Şekil 3: Birinci Farkı Alınmış Korelogram Test Sonuçları (Kişi Başı GSYH)

Şekil 4: Birinci Farkı Alınmış Korelogram Test Sonuçları (Kişi Başı Enerji Kullanımı)

Şekil 5: Birinci Farkı Alınmış Korelogram Test Sonuçları (Kişi Başı Karbon Emisyonu)

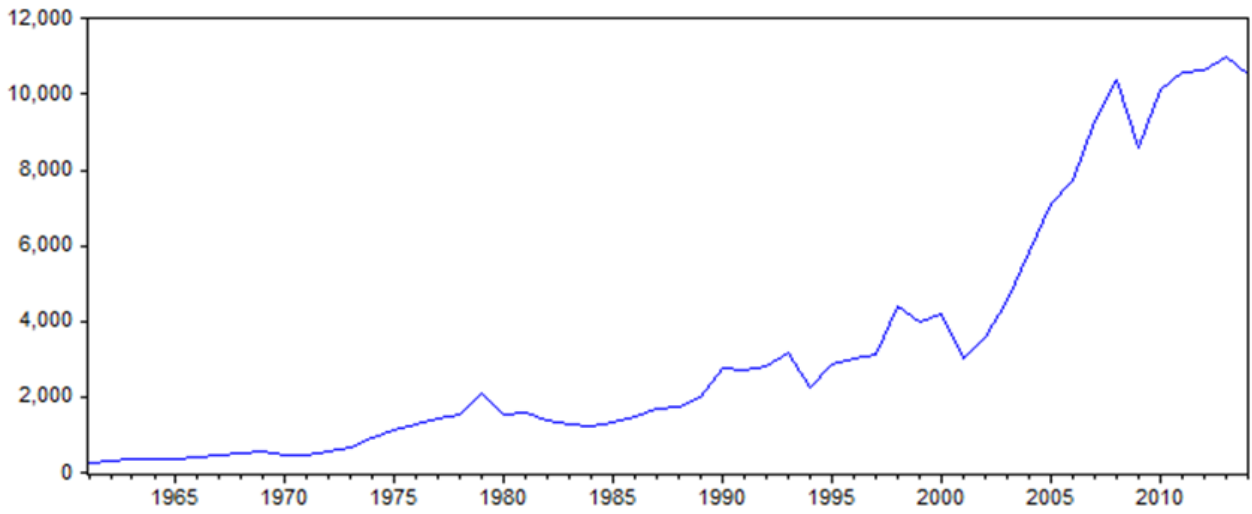

Şekil 3, Şekil 4 ve Şekil 5’de görüldüğü gibi veriler, kesikli çizgiyi aşmamakta veya öncekine göre çok daha az aşmaktadır. Serilerin birinci farkı alındığında otokorelasyonun varlığına ya hiç rastlanmamış ya da çok az rastlanılmıştır. Fark serilerinde otokorelasyonun olmaması, serilerde oluşan değerlerin önceki değerlerden bağımsız olduğunu göstermektedir.

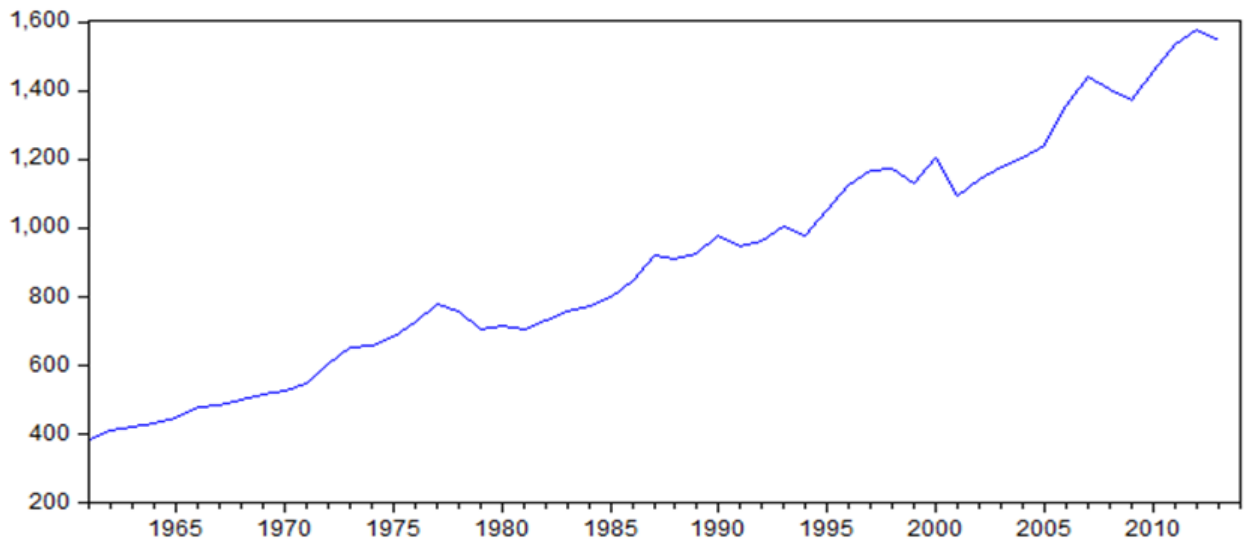
4.4. Birim Kök Testi Sonuçları (Unit Root Test)

Değişkenlerin korelogram testlerinden sonra serilerin durağanlığı birim kök testi ile araştırılması gerekmektedir. Değişkenler için birim kök testi gerçekleştirilmeden önce her iki değişkenin zaman yolu grafiği oluşturulmuştur. Böylelikle birim kök testleri gerçekleştirilmeden önce değişkenlerin zaman içerisinde bir trend içerip içermediği hakkında bilgi sahibi olunur. Aşağıdaki şekillerde değişkenlerin grafikleri verilmiştir.

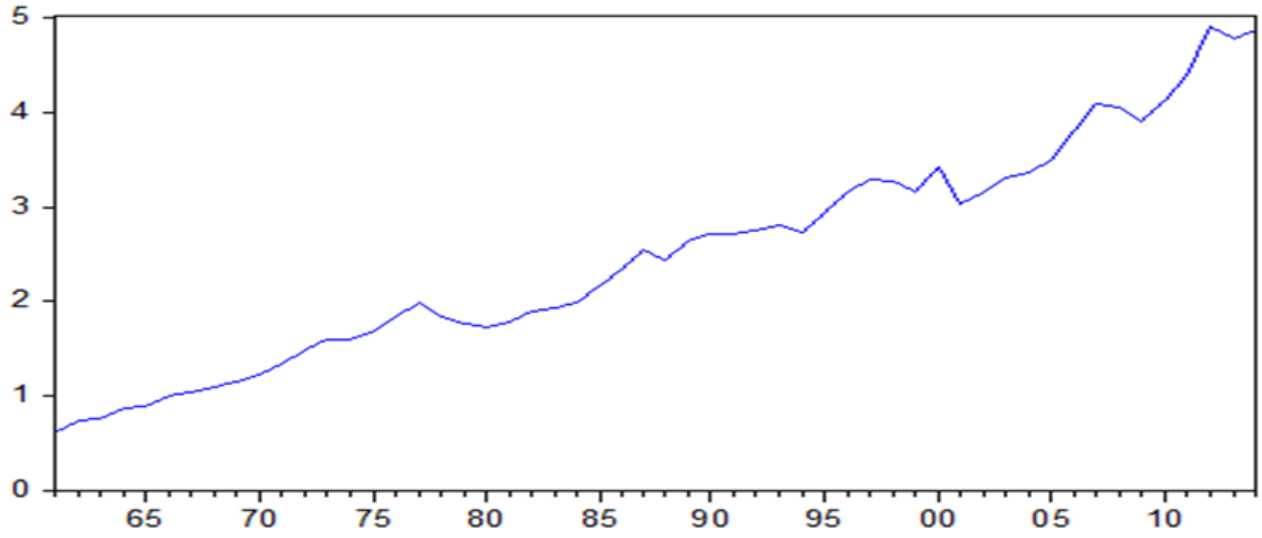
Şekil 6: Düzey Değerleri ile Kişi Başı GSYH (1961-2014)

Şekil 7: Düzey Değerleri ile Kişi Başı Enerji Kullanımı (1961-2014)

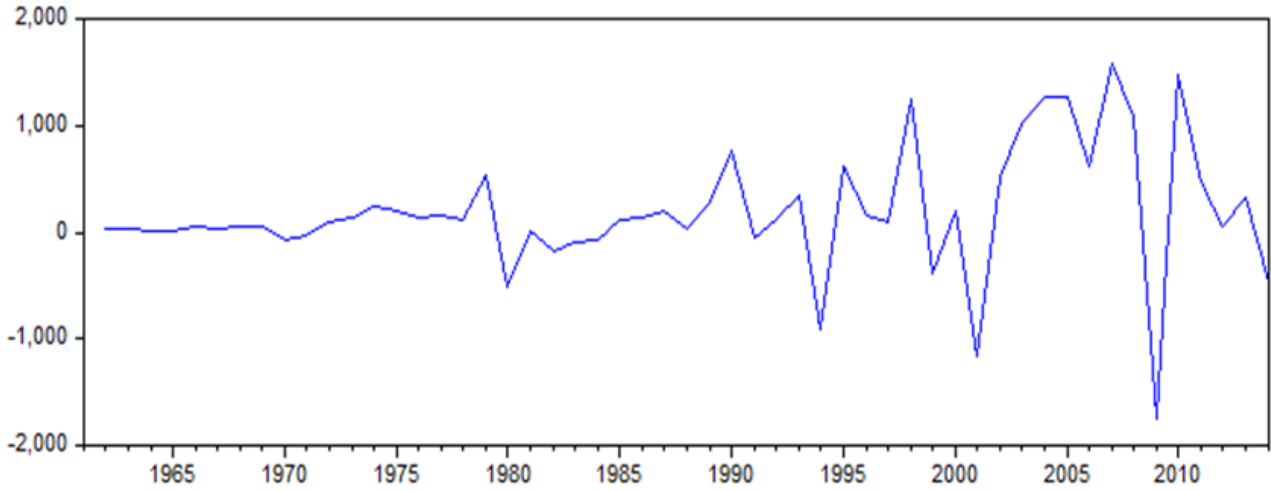

Şekil 8: Düzey Değerleri ile Kişi Başı Karbon Emisyonu (1961-2014)

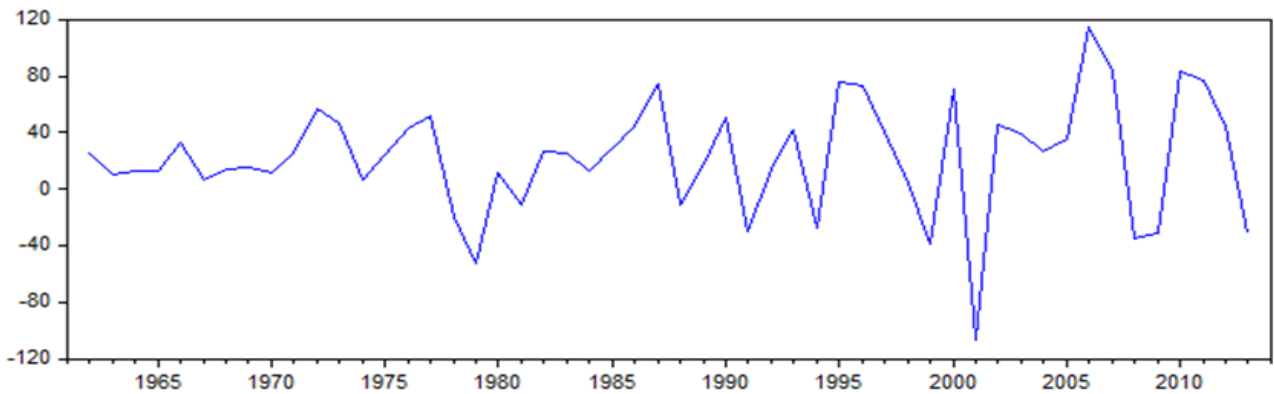

Yukarıdaki Şekil 6, Şekil 7 ve Şekil 8’de her iki değişkene ait grafiklerin zaman yolu içerisinde bir trend içerdiği görülmektedir. Aşağıda değişkenlerin birinci farklarının grafiklerine yer verilmiştir.

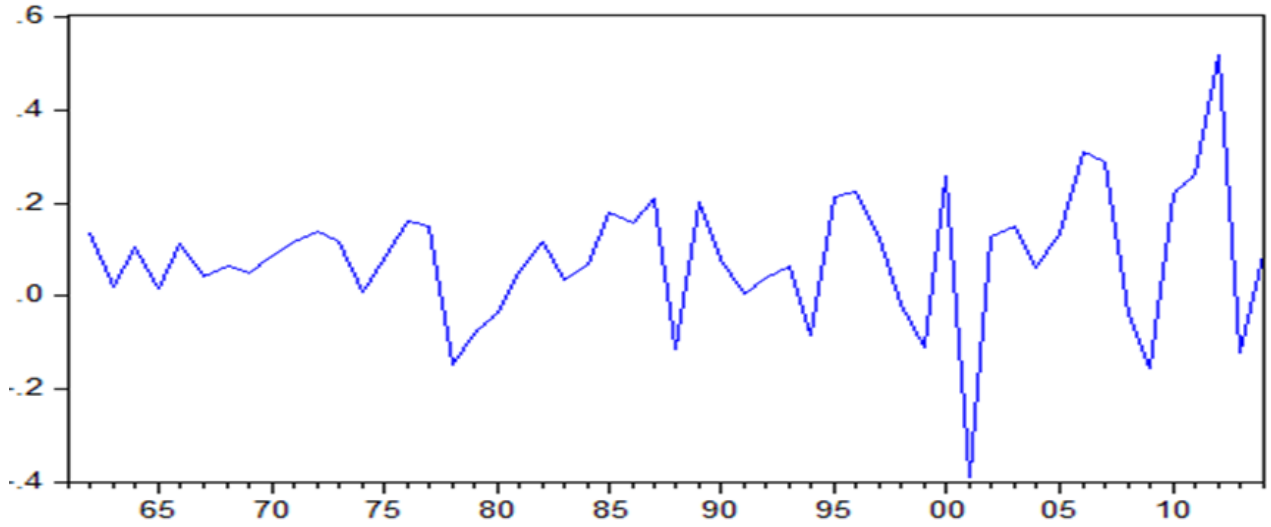
Şekil 9: Birinci Farkı Alınmış Hali ile Kişi Başı GSYH (1961-2014)

Şekil 10: Birinci Farkı Alınmış Hali ile Kişi Başı Enerji Kullanımı (1961-2014)

Şekil 11: Birinci Farkı Alınmış Hali ile Kişi Başı Karbon Emisyonu (1961-2014)

Yukarıda Şekil 9, Şekil 10 ve Şekil 11’de Kişi Başı GSYH, Kişi Başı Enerji Kullanımı ve Kişi Başı Karbon Emisyonu değerlerinin birinci farkı alınarak değişkenlere ait grafikler verilmiştir. Fark alma işleminden sonra serilere ait zaman yolundaki trend ortadan kaldırılmıştır. Bir zaman serisinin grafiğine bakarak durağan olup olmadığı söylemek tek başına yeterli değildir. Bunun için durağanlığı test eden istatistikler yapılması gereklidir. Değişkenler için düzey değerlerinde Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) ve Philips Perron (PP) testi gerçekleştirilmiştir.

Tablo 4: Birim Kök Testi Sonuçları (Düzeyde)

	ADF		PP	
	Sabit	Sabit & Trend	Sabit	Sabit & Trend
Kişi Başı GSYH	0.919 (0.9951)	-1.203 (0.899)	0.974 (0.9958)	-1.207 (0.898)
Kişi Başı Enerji Kullanımı	0.301 (0.976)	-2.258 (0.2883)	0.974 (0.994)	-2.298 (0.241)
Kişi Bşı Karbon Emisyon	0.515 (0.985)	-2.128 (0.518)	1.476 (0.999)	-2.162 (0.499)

Tablo 3’de değişkenlere ait sabit ve sabit-trend durağanlık sınamaları ADF ve PP test istatistiklerine göre gerçekleştirilmiştir. %1, %5, %10’luk kritik değerlerin her biri için serinin durağan olmadığını birim kök içerdiğine sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda değişkenlerin durağan hale getirmek amacıyla birinci farkları alınarak I(1) ADF ve PP birim kök testleri tekrar gerçekleştirilmiştir ve sonuçları aşağıdaki Tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo 5: Birim Kök Testi Sonuçları (Birinci Farkı Alınmış Hali)

	ADF		PP	
	Sabit	Sabit & Trend	Sabit	Sabit & Trend
Kişi Başı GSYH	-7.380 (0.000)	-7.792 (0.000)	-7.396 (0.000)	-7.788 (0.000)
Kişi Başı Enerji Kullanımı	-7.017 (0.000)	-7.024 (0.000)	-7.349 (0.000)	-7.890 (0.000)
Kişi Başı Karbon Emisyon	-7.519 (0.000)	-7.598 (0.000)	-7.896 (0.000)	-8.606 (0.000)

Serilerin birinci dereceden farkı alınarak gerçekleştirilen ADF ve PP birim kök testi sonuçlarına bakıldığında her iki değişkenin birinci dereceden farkları I(1) alındığında durağan hale geldikleri görülmektedir. Değişkenlerin kritik değerleri (0.000) serilerin birinci fark işleminden sonra durağan olduğunu göstermektedir. ADF birim kök testi sonucunda elde edilen bulgular aynı zamanda PP testinin sonuçları tarafından da desteklenmektedir. Buna göre, bütün değişkenler birinci dereceden entegre olduklarından I(1) dolayı, değişkenler arasında eşbütünlük bir ilişki olabileceği sonucuna varılmıştır. Değişkenlerin aynı dereceden bütünlük olması aralarında uzun dönem bir ilişki (eşbütünlük) olup olmadığını araştırmamızı mümkün hale getirmiştir (Sarıkovanlık vd., 2019:129).

4.5. Granger Eşbütünlük (Granger Cointegration) Testi Sonuçları

Değişkenlerin birim fark işlemi aynı fark düzeyinde durağan olması, değişkenlerin aralarında eşbütünlük ilişkisinin olduğunu gösterir. Bu durumda değişkenler arasında regresyon ilişkisi kurularak kalıntı değerlerin sabit olup olmadıklarına bakılarak granger-eşbütünlük testi gerçekleştirilebilir. Aşağıda Tablo 5 değişkenlere ait serilerin birinci farkları alınmış halleri ile değişkenler arasında regresyon kurularak hata terimlerinin (Residual) durağanlığı ADF ile test edilmiştir.

Tablo 6: Regresyondaki Hata Terimlerinin ADF Sonuçları (Düzye Değerler)

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Sabit		Sabit & Trend			
		t-Statistic	Prob.*	t-Statistic	Prob.*		
Kişi Başı GSYH	Kişi Başı Enerji Kullanımı	ADF test statistic		-7.496	0.000	-8.043	0.000
		Test critical values	1% level	-3.565		-4.148	
			5% level	-2.919		-3.500	
			10% level	-2.597		-3.179	
Kişi Başı GSYH	Kişi Başı Karbon Emisyonu	ADF test statistic		-7.647	0.000	-7.923	0.000
		Test critical values	1% level	-3.562		-4.144	
			5% level	-2.918		-3.498	
			10% level	-2.597		-3.178	
Kişi Başı Enerji Kullanımı	Kişi Başı GSYH	ADF test statistic		-2.634	0.040	-4.603	0.0496
		Test critical values	1% level	-2.562		-4.144	
			5% level	-2.618		-3.498	
			10% level	-2.597		-3.178	
Kişi Başı Enerji Kullanımı	Kişi Başı Karbon Emisyonu	ADF test statistic		-8.440	0.000	-8.359	0.000
		Test critical values	1% level	-3.565		-4.148	
			5% level	-2.919		-3.500	
			10% level	-2.597		-3.179	
Kişi Başı Karbon Emisyonu	Kişi Başı GSYH	ADF test statistic		-7.786	0.000	-7.714	0.000
		Test critical values	1% level	-3.562		-4.144	
			5% level	-2.918		-3.498	
			10% level	-2.597		-3.178	
Kişi Başı Karbon Emisyonu	Kişi Başı Enerji Kullanımı	ADF test statistic		-8.785	0.000	-8.799	0.000
		Test critical values	1% level	-3.565		-4.148	
			5% level	-2.919		-3.500	
			10% level	-2.597		-3.179	

Aşağıda Tablo 6'da değişkenlere ait serilerin birinci farkları alınmış halleri ile değişkenler arasında regresyon kurularak hata terimlerinin (Residual) durağanlığı PP ile test edilmiştir.

Tablo 7: Regresyondaki Hata Terimlerinin PP Sonuçları (Düzey Değerler)

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken			Sabit		Sabit & Trend	
				t-Statistic	Prob.*	t-Statistic	Prob.*
Kişi Başı GSYH	Kişi Başı Enerji Kullanımı						
		PP test statistic		-7.491	0.000	-8.084	0.000
		Test critical values	1% level	-3.565		-4.148	
			5% level	-2.919		-3.500	
10% level	-2.597		-3.179				
Kişi Başı GSYH	Kişi Başı Karbon Emisyonu						
		PP test statistic		-7.650	0.000	-7.906	0.000
		Test critical values	1% level	-3.562		-4.144	
			5% level	-2.918		-3.498	
10% level	-2.597		-3.178				
Kişi Başı Enerji Kullanımı	Kişi Başı GSYH						
		PP test statistic		-3.022	0.039	-3.655	0.034
		Test critical values	1% level	-3.562		-4.144	
			5% level	-2.918		-3.498	
10% level	-2.597		-3.178				
Kişi Başı Enerji Kullanımı	Kişi Başı Karbon Emisyonu						
		PP test statistic		-8.721	0.000	-8.614	0.000
		Test critical values	1% level	-3.565		-4.148	
			5% level	-2.919		-3.500	
10% level	-2.597		-3.179				
Kişi Başı Enerji Kullanımı	Kişi Başı GSYH						
		PP test statistic		-3.022	0.039	-3.655	0.034
		Test critical values	1% level	-3.562		-4.144	
			5% level	-2.918		-3.498	
10% level	-2.597		-3.178				
Kişi Başı Karbon Emisyonu	Kişi Başı GSYH						
		PP test statistic		-7.963	0.000	-7.879	0.000
		Test critical values	1% level	-3.562		-4.144	
			5% level	-2.918		-3.498	
10% level	-2.597		-3.178				
Kişi Başı Karbon Emisyonu	Kişi Başı Enerji Kullanımı						
		PP test statistic		-8.990	0.000	-8.985	0.000
		Test critical values	1% level	-3.565		-4.148	
			5% level	-2.919		-3.500	
10% level	-2.597		-3.179				

Yukarıda farkı alınmış olan değişkenlerin regresyon denklemleri sonucunda hata terimlerinde birim kök analizi yapılmıştır. Birim kök analizi olan ADF testi sonuçları ve PP testi sonuçlarına bakıldığında ADF ve PP test istatistik (test statistic) değerlerinin test kritik değerlerinden (Test critical values) düşük olduğu ve Prob* değerlerinin de (0.000) olduğu görülmektedir. Bu durumda

değişkenlerin eşbütünleşik olduğu sonucuna erişilmektedir. Sonuç olarak değişkenlerin zaman içerisinde benzer hareket halinde olduklarını söylenebilmektedir.

4.6. Granger Nedensellik Sonuçları

Analize dahil edilen değişkenler arasında eşbütünleşme varlığından dolayı vektör hata düzeltme modeli uygulanmış ve değişkenler arasındaki ilişki VEC Granger olarak test edilmiş, elde edilen bulgular aşağıda ki Tablo 7’de gösterilmiştir. Analiz de uygun olan gecikme değeri “2” olarak belirlenmiştir. Gecikme değerinin belirlenmesinde Akaike, Schwarz ve Hannan-Quinn bilgi kriterlerine göre gecikme uzunluğu “2” olarak belirlenmiştir. Bu sebeple serbestlik derecesi “Df”, “2” olarak belirlenmiştir.

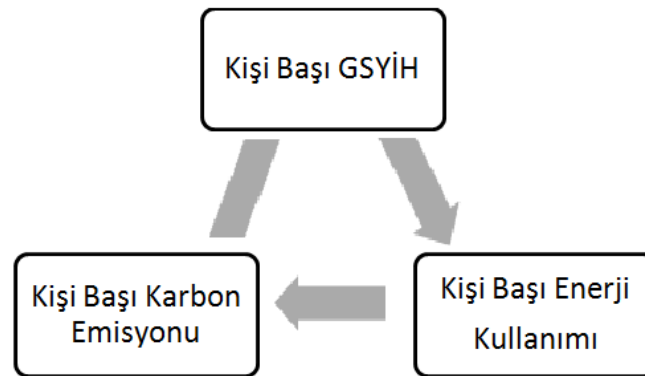
Tablo 8: VEC Granger Causality / Block Exogeneity Wald Test

	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Chi-Square	Df	Prob.	Etki
Modeller	Kişi Başı GSYH	Kişi Başı Enerji Kullanımı	1.162675	2	0.5591	YOK
	Kişi Başı GSYH	Kişi Başı Karbon Emisyonu	4.940004	2	0.0846	YOK
	Kişi Başı Enerji Kullanımı	Kişi Başı GSYH	11.03301	2	0.0040	VAR
	Kişi Başı Enerji Kullanımı	Kişi Başı Karbon Emisyonu	5.515271	2	0.0634	YOK
	Kişi Başı Karbon Emisyonu	Kişi Başı GSYH	4.473667	2	0.1068	YOK
	Kişi Başı Karbon Emisyonu	Kişi Başı Enerji Kullanımı	9.826197	2	0.0073	VAR

Tablo 7 incelendiğinde altı adet etki yönünden 2 tanesinde etkinin varlığı tespit edilmiştir. Bunlardan birincisi Kişi Başı GSYH %5 anlamlılık düzeyinde Kişi Başı Enerji Kullanımının Granger nedeni (Prob=0.0040), ikincisi ise Kişi Başı Enerji Kullanımı %5 anlamlılık düzeyinde Kişi Başı Karbon Emisyonunun granger nedeni (Prob=0.0073) olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Tablo 7’de yer alan altı adet etki yönünden dördünde ise bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenin granger nedeni olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Değişkenlere ait nedensellik sonuçları yukarı açıklanmıştır. Tüm bu sonuçları bir arada Şekil 12’de gösterilmiştir.

Şekil 12: Değişkenler Arasındaki İlişkinin Yönleri

Değişkenler arasındaki nedensellik sonuçlarında 2 tane tek yönlü nedenselliğin olduğuna sonucuna erişilmiştir. Bunlar; Kişi Başı GSYH tek yönlü olarak Kişi Başı Enerji Kullanımı

etkilemekte ve Kişi Başı Enerji Kullanımında tek yönlü olarak Kişi Başı Karbon Emisyonunu etkilemektedir. Etkinin yönü ve derecesi, değişkenler arasında oluşturulacak denklemlerle belirlenmektedir.

Tablo 8’de nedensellik ilişkisi olan değişkenlere ait denklem sonuçları verilmiştir. Nedensellik sonuçlarına göre Kişi Başı GSYH, Kişi Başı Enerji kullanımı pozitif (0.0331) olarak etkilemektedir. Biraz daha açmak gerekirse yalnız başına Kişi Başı GSYH’deki bir birimlik artış Kişi Başı Enerji Kullanımını pozitif yönde (0.0331) olarak arttırmaktadır. Bir diğer nedensellik sonuçları Kişi Başı Enerji Kullanımı, Kişi Başı Karbon Emisyonunu pozitif (0.003) olarak etkilemektedir. Bir diğer ifade ile yalnız başına Kişi Başı Enerji Kullanımındaki bir birimlik artış Kişi Başı Karbon Emisyonunu pozitif yönde (0.003) olarak arttırmaktadır.

Tablo 9: Nedensellik İlişkisi Olan Değişkenler Arasındaki Denklemlerin Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Katsayı (Coefficient)	Standart Hata	t-İstatistik	Prob.
Kişi Başı Enerji Kullanımı	Kişi Başı GSYH	0.0331	0.0083	3.9728	0.0002
	Sabit (C)	15.5281	5.1974	2.9876	0.0043
Kişi Başı Karbon Emisyonu	Kişi Başı Enerji Kullanımı	0.0030	0.0002	12.192	0.000
	Sabit (C)	0.0109	0.0115	0.9410	0.035

Tablo 8’de nedensellik ilişkisi olan değişkenlere ait denklemler sonuçları gösterilmiştir. Tablo 8’de iki adet regresyon denklemi sonucu görülmektedir. Bu denklemlerden birincisi olan regresyon denkleminde bağımlı değişkenin Kişi Başı Enerji Kullanımı ve bağımsız değişkende Kişi Başı GSYH dir. Bu denklemlerden ikincisi olan regresyon denkleminde bağımlı değişkenin Kişi Başı Karbon Emisyonu ve bağımsız değişkende Kişi Başı Enerji Kullanımı dir. Bu iki denklemi aşağıda eşitlikle gösterebiliriz.

Birinci denklem;

$$(Kişi Başı Enerji Kullanımı) = 15.5281 + 0.0331 * (Kişi Başı GSYH)$$

Birinci denklemde Kişi Başı Enerji Kullanımı bağımlı değişken, Kişi Başı GSYH bağımsız değişken olup, bağımsız değişkendeki bir birimlik değişiklik bağımlı değişkende pozitif olarak “0.0331” olarak etkilemektedir.

İkinci denklem;

$$(Kişi Başı Karbon Emisyonu) = 0.0109 + 0.0030 * (Kişi Başı Enerji Kullanımı)$$

İkinci denklemde Kişi Başı Karbon Emisyonu bağımlı değişken, Kişi Başı Enerji Kullanımı bağımsız değişken olup, bağımsız değişkendeki bir birimlik değişiklik bağımlı değişkende pozitif olarak “0.0030” olarak etkilemektedir.

5. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRMELER

Enerji insanlığın varoluşundan bu yana hayatımızda sürekli olan bir kavramdır. Ekonomik hayatta büyümek için yoğun olarak kullanılan enerji türü yenilenemeyen enerji türüdür ve bu enerji türüne talebinde artarak devam edeceği tahmin edilmektedir. Bunun yanında yenilenebilir enerjiyin sınırlı ve ulaşımının sınırlı oluşu, kullanımı sonucunda çevreye verdikleri zararlar nedeniyle ülkeler yenilenebilir enerjiye yönelmişlerdir.

Ekonomik büyüme ve enerji arasındaki ilişki teknolojik değişme, enerji kalitesi ve enerji girdi kompozisyonundaki değişimler, çıktı kompozisyonunun değişmesi gibi faktörlerden etkilenmektedir. Bu faktörler hem tek tek hem de birbirleriyle girdikleri etkileşim sonucunda ekonomik büyümeyi etkilemektedir. Enerjiye dayalı büyümenin varsayımlarına göre; çevre dostu olan yenilenebilir enerjiye ve verimli enerji teknoloji kullanıma sahip ülkelerin diğer ülkelerden daha hızlı büyüme trendi izleyip izleyemeyecekleri sorusu yer almaktadır.

Bu çalışmada da kişi başı GSYH, kişi başı enerji kullanımı ve kişi başı karbon emisyonu arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda kişi başı GSYH kişi başı enerji tüketimine tek yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Bununla birlikte kişi başı enerji kullanımında kişi başı karbon emisyonuna da tek yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Çalışmanın analizinde çıkan sonuçlara bakıldığında iki sonuç ortaya çıkmaktadır.

Sonuç 1: Gelişmekte olan ülkelerden biri olarak Türkiye’de ekonomik büyüme arttıkça buna bağlı olarak enerjiye olan ihtiyaçta artmaktadır. Türkiye, enerji kaynakları olarak dışa bağımlılığı olan bir ülke olup, yerli enerji kaynaklarından sağlanamayan enerji talebi ithalatla sağlamaktadır. Bu durum enerjinin ithallattaki payını arttırmaktadır. Nihai olarak dış ticaret açığını negatif yönde etkilemektedir. Ekonomik büyüme sağlanmaya çalışırken dış ticaret açığı verilerek istenilen büyüme gerçekleşmemektedir.

Sonuç 2: Türkiye’de enerji tüketimindeki artış karbon emisyonunu arttırmaktadır. Bunun temel sebebi girdi olarak kullanılan enerji kaynaklarının büyük çoğunluğunun fosil yakıtlardan oluşmasıdır. Fosil yakıt kullanımı karbon emisyonunu arttırmaktadır. Bu durumda çevre maliyetleri artmaktadır. Bu durum Türkiye için sürdürülebilir kalkınmanın önünde bir engel olacaktır.

Her iki sonuç birlikte yorumlandığında gelişmekte olan Türkiye, ekonomik büyümeyi sağlarken enerji tüketimi arttırmakta, artan enerji tüketiminde karbon emisyonundaki artışı beraberinde getirmektedir. Bu durumda Türkiye için iki çıkmaz vardır. Bunlar; Türkiye ekonomik büyümesi sağlarken enerji ithalatıyla reel büyümenin azalması bir diğerinde enerji kullanımında fosil kaynak ağırlıklı tüketimin çevre maliyetlerini arttırması sonucu sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin sağlanamamasıdır.

Gelişmekte olan ülkeler için ekonomik büyüme sağlanırken enerji kullanımının artması doğaldır. Gelişmekte olan ülkelere biri olan Türkiye’de de ekonomik büyüme sağlanırken enerji kullanımı artmaktadır. Çıkan sonuçlar dikkate alındığında Türkiye için çözümü şöyle açıklayabiliriz; sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin sağlanması için ihtiyaç duyulan enerjinin ithalat yoluyla değil var olan yerli ve yenilenebilir enerji kaynaklarıyla sağlanmasıdır. Yerli enerji kaynakları içerisinde yer alan yenilenebilir enerji alanından olan güneş ve rüzgar enerjisinden en yüksek seviyelerde yararlanmalıdır. Türkiyenin coğrafi konumu nedeniyle gerek yıl içerisinde ortalama güneşlenme saati gerekse hakim rüzgar çeşitliliği ve gücünden yararlanarak bu fırsatlar kazanca çevrilmelidir. Yerli enerji kaynaklarının aktif kullanımı sonucunda enerjide dışa olan bağımlığımız azalacaktır. Ayrıca yenilenebilir enerji kullanımı ile karbon emisyonunu da azaltacaktır.

KAYNAKÇA

- Alam, M. Shahid. (2006). Economic Growth with Energy. MPRA Paper No. 1260, 2006. http://mpra.ub.uni-muenchen.de/1260/1/MPRA_paper_1260.pdf, (ET: 28 Haziran 2018).
- Altınay, G. & Karagöl, E. (2004). Structural Break, Unit Root, and The Causality between Energy Consumption and GDP in Turkey. *Energy Economics*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, X (5).
- Apergis, N. & Payne, James E. (2009). Energy Consumption and Economic Growth: Evidence from The Commonwealth of Independent States. *Energy Economics*, 31(5):641–647.
- Aydın, F. F. (2010). Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyüme. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 35, 317-340.
- Azam, M. & Khan, A. Q. & Bakhtyar, B. & Emirullah, C. (2015). The Causal Relationship Between Energy Consumption and Economic Growth İn The ASEAN-5 Countries. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*. (47):732-745.
- Ballı, E. & Sizege, Ç. & Manga, M. (2018). Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: BDT Ülkeleri Örneği. *UİİİD-IJEAS*. 18. EYİ Özel Sayısı,773-788
- Bayraktutan, Y. & Arslan, İ. & Sayar Özkan, G. & Sanal Çevik, F. (2012a). Industrial Sector Energy Consumption in Turkey - The Relationship Between Economic Growth (1970-2010). *Journal of Economics and International Finance*,4(2):30-35.
- Bayraktutan, Y. & AY, H. M. & Şahbaz, N. (2012b). Energy Deficitand Dependency of Turkey. (eds) Abdulkadir Develi & Selahattin Kaynak, *Energy Economics*, Peter Lang, 151-166.
- Beaudreau, B. C. (1998). *Energy and Organisation: growth and distribution reexamined*, Greenwood Press, Westport, CT. 139.
- Berber, M. (2011). *İktisadi Büyüme ve Kalkınma*. Derya Kitabevi, 4. Baskı, Trabzon.
- Çağıl, G. & Türkmen, S. & Çakır, Ö. (2013). Enerji ve Makroekonomik Değişkenler Arasındaki İlişki: Türkiye Açısından Bir Uygulama. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (58):161-174.
- Daly, H. E. (2007). *Ecological Economics and Sustainable Development, Selected Essays of Herman Daly*”, Gloucester: Edward Elgar Publishing Limitedhttp://library.uniteddiversity.coop/Measuring_Progress_and_Eco_Footprinting/Ecological_Economics_and_Sustainable_DevelopmentSelected_Essays_of_Herman_Daly.pdf (06.04.2018).
- Ersoy, A. Y. (2010). Ekonomik Büyüme Bağlamında Enerji Tüketimi. *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 20, 1-11.
- Ertuğrul, H. M. (2011). Türkiye’de Elektrik Tüketimi Büyüme İlişkisi: Dinamik Analiz. *Enerji, Piyasa ve Düzenleme*,2, 49-73.
- Ghali, Khalifa H. & El-Sakka, M. I. T. (2004). Energy Use and Output Growth in Canada: A Multivariate Cointegration Analysis. *Energy Economics*, Elsevier, 26(2):225–238.
- Gürbüz, S. (2012). Türkiye’de Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Ampirik Bir Uygulama. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Horus, M. (2011). Nükleer Kapitalizm. <http://www.politeknik.org.tr/site/index.php/azi/40-enerji/665-nukleer-kapitalizm-mehmet-horu.pdf>. (02.02.2015)
- Hussen, A. M. (2004). *Principle of Environmental Economics*. New York Routledge, London.

- Kapusuzoğlu, A. ve Karan, M. B. (2010). Gelişmekte Olan Ülkelerde Elektrik Tüketimi ile Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) Arasındaki Eşbütünleşme ve Nedensellik İlişkisinin Analizi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma. *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 57-68.
- Karagöl, E. & Erbaykal, E. & Ertuğrul, H. M. (2007). Türkiye’de Ekonomik Büyüme İle Elektrik Tüketimi İlişkisi: Sınır Testi Yaklaşımı. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*. 8 (1):72-80.
- Karanfil, Fatih (2008). Energy Consumption and Economic Growth Revisited: Does The Size of Unrecorded Economy Matter?. *Energy Policy*. 36 (8):3029– 3035.
- Kulalı, İ. (1997). Elektrik Sektöründe Özelleştirme ve Türkiye Uygulaması. DPT Uzmanlık Tezi, Ankara
- Mucuk, M. & Uysal, D. (2009). Türkiye Ekonomisinde Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyüme. *Maliye Dergisi*. (157):105-115.
- Narayan, P. K. & Smyth, R. (2008). Energy Consumption and Real GDP in G7 Countries: New Evidence from Panel Cointegration with Structural Breaks. *Energy Economics*, 36 (7):2765– 2769.
- Odhiambo, N. M. (2009), Energy Consumption and Economic Growth Nexus in Tanzania: An ARDL Bounds Testing Approach. *Energy Policy*, 37 (2):617–622.
- Ouedraogo, N. S. (2013). Energy Consumption And Economic Growth: Evidence From The Economic Community of West African States (ECOWAS). *Energy Economics*, (36):637-647.
- Öksüzler, O. & İpek, E. (2011). Dünya Petrol Fiyatlarındaki Değişiminin Büyüme ve Enflasyon Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(14):15-34.
- Özalp, M. (2018). Küresel Enerji Denkleminde Merkez Ülke: Türkiye, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Öztürk, İ. & Aslan, A. & Kalyoncu, H. (2010). Energy Consumption and Economic Growth Relationship: Evidence from Panel Data for Low and Middle Income Countries. *Energy Policy*, 38 (8):4422–4428.
- Öztürk, L. (2007). *Sürdürülebilir Kalkınma. İmaj Yayınları*. Ankara.
- Polat, Ö. & Uslu, E. E. & San, S. (2011) .Türkiye’de Elektrik Tüketimi, İstihdam ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF Dergisi*, 16 (1):349-362.
- Riaz, T. (1987). Energy and Economic Growth A Case Study of Pakistan. *Energy Economics*, 9(3), 195-204)
- Sarıkovanlık, V. & Koy, A. & Akkaya, M. & Yıldırım, H. H. & Kantar, L. (2019). *Finans Biliminde Ekonometri Uygulamaları*. Seçkin Yayıncılık. ISBN: 978-975-02-5331-7, Ankara.
- Simpson , R. D. & Toman, M. A. & Ayres R. U. (2004). Scarcity and Growth in The New Millennium: Summary, Resources for The Future, Discussion Paper, D.P. No:04-01.
- Sorrell, S. & Dimitropoulos J. (2007). UKERC Review of Evidence for the Rebound Effect: Technical Report 5: Energy, productivity and economic growth studies. UKERC Report UKERC/WP/TPA/2007/013. UKERC. 13, 1 153.
- Soytas, U. & Sari, R. (2007a). Energy Consumption, Economic Growth, and Carbon Emissions: Challenges Faced by an EU Candidate Member. *Ecological Economics*, 68 (6):1667 – 1675.
- Soytas, U. & Sari, R. (2007b). The Relationship between Energy and Production: Evidence from Turkish Manufacturing Industry. *Energy Economics*, 29 (6):1151–1165.
- Spash, C. L. (1999). The Development of Environmental Thinking in Economics. *Environmental Values*, 8:413-435

- Stern, D. I. & Cleveland, C. J. (2004). Energy and Economic Growth, Rensselaer Working Papers in Economics, No. 0410, 1-41. (09.09.2015), <http://www.economics.rpi.edu/workingpapers/rpi0410.pdf>
- Şentürk, İ. (2012). Kaynaklarına Göre Enerji Tüketiminin Ekonomik Büyümeye Etkileri. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi, Ankara.
- Tang, C. F. & Tan, B. W. & Ozturk, I. (2016). Energy Consumption and Economic Growth in Vietnam. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, (54):1506-1514.
- Tezel, S. (1995). İktisadi Büyüme. İmaj Yayıncılık, Ankara.
- Usta, C. (2015). Türkiye’de Enerji Tüketimi Ekonomik Büyüme İlişkisinin Bölgesel ve Sektörel Analizi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora tezi, Trabzon.
- Uzun, A. (2013). Toplam Elektrik Üretimi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1980-2010). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 17 (3):327-344.
- Uzunöz, M. ve Akçay, Y. (2012). Türkiye’deki Büyüme ve Enerji Tüketimi Arasındaki Nedensellik İlişkisi: 1970-2010. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (2), 1-16.
- Van den Bergh, J. C. J. M. (1996). *Ecological Economics and Sustainable Development: Theory, Methods and Applications*. Aldershot, U.K.: Edward Elgar.
- Wolde-Rufael, Y. (2010). Bounds Test Approach to Cointegration and Causality between Nuclear Energy Consumption and Economic Growth in India. *Energy Policy*, 38 (1):52-58.
- Yanar, R. & Kerimoğlu, G. (2011). Türkiye’de Enerji Tüketimi, Ekonomik Büyüme ve Cari Açık İlişkisi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 3(2):191-201.
- Yapraklı, S. (2013). Enerjiye Dayalı Büyüme: Türk Sanayi Sektörü Üzerine Uygulamalar. Beta Kitabevi.1. Basım. İstanbul.
- Yıldırım, H. H. & Sakarya, Ş. (2016). Economic Growth and CO2 Emissions in Turkey, 8th International Ege Energy Symposium, May 11-13, Afyonkarahisar, 294-304.
- Yıldırım, H. H. (2017). Economic Growth and CO2 Emissions for OECD Countries. *International Journal of Management Science and Business Administration*, 3(5):30-37.
- Yoo, Seung-Hoon (2005). Electricity Consumption and Economic Growth: Evidence from Korea. *Energy Policy*, 33 (12):1627–1632.
- Yoo, Seung-Hoon (2006). The Causal Relationship between Electricity Consumption and Economic Growth in The ASEAN Countries. *Energy Policy*, 34 (18):3573–3582.
- Zon, A. V. & Yetkiner, I. H. (2003). An Endogenous Growth Model with Embodied Energy-Saving Technical Change. *Resource and Energy Economics*, (25):81–10.

İnternet kaynakları:

<https://www.eigm.gov.tr/tr-TR/Denge-Tablolari/Denge-Tablolari>, Erişim:14.02.2019.

EXTENDED ABSTRACT

ENERGY CONSUMPTION AND ECONOMIC GROWTH IN TURKEY: GRANGER CAUSALITY APPROACH

Background:

Energy has been one of the most important needs from the existence of humanity to the present day. Today, with its increasing importance, energy has become an indispensable element of our lives. Demand elasticity of energy goods is low. If countries do not have enough energy resources, they become foreign-dependent countries. Turkey, both the underground and aboveground, has rich energy resources. Turkey has superiority in terms of energy, however, it is insufficient to use their energy resources. For this reason, Turkey does not have an adequate energy economy in terms of energy production and supply. Turkey is engaged in energy imports as well in excess of domestic production of energy consumption. Continuous supply of energy is important for growth, which is one of the main goals of countries. For countries that want to grow economically, the supply of energy from renewable and non-renewable energy sources is the case. Economic growth of countries that supply energy from non-renewable energy sources is slowing down due to the increase in environmental costs. For this reason, countries have started to provide the energy they need from renewable energy.

Research Purpose:

In this study, the relationship between economic growth, energy consumption and carbon emission was investigated. Gross Domestic Product (GDP) per capita is the indicator of economic growth, and Per Capita Carbon Emission is used to determine the energy use and carbon emission (CO₂) per capita as the indicator of energy consumption. Per capita GDP, the unit measure value is selected in real terms in US \$. The energy consumption is the amount of oil equivalent (kg of oil equivalent per capita). When determining carbon emissions, CO₂ per capita is determined as metric tons.

Methodology:

Time series approach is used as econometric method. Descriptive test statistics were calculated for the data before proceeding to the analysis process. Then, stationarity tests of the variables were performed. The time path graph for the stability of the series was examined in terms of a trend in shape. In order to test the stability of time series, firstly, correlogram test was used for variables. However, the most common parametric tests were Dickey-Fuller and Augmented Dickey-Fuller (ADF-1979) tests and Philips-Perron (PP-1988) tests, which took into consideration the possible structural breaks and trends in time series. In the next stage, the cointegration test was conducted by Johansen and Juselius (1990) to investigate the existence of the relationship between time series. Finally, Granger (1969) Causality test was conducted to determine the presence and direction of causality between variables.

Findings:

As a result of the study, a one-way relationship from per capita GDP to per capita energy consumption was determined. However, a one-way relationship has been identified from per capita energy use to per capita carbon emissions.

Conclusions:

When the results of the analysis are examined, two results are obtained.

Result 1: As one of the developing countries is increasing need for energy in Turkey by economic growth increases accordingly. Turkey, as a source of energy is a country that is dependence on foreign, that can not

be supplied from domestic sources of energy to ensure energy demand through imports. This increases the share of energy in imports. Finally, it has a negative impact on the foreign trade deficit. While trying to achieve economic growth, foreign trade deficit is given and the desired growth is not realized.

Result 2: The increase in energy consumption in Turkey is increasing carbon emissions. The main reason for this is that the majority of the energy sources used as input are fossil fuels. The use of fossil fuels increases carbon emissions. In this case, the environmental costs are increasing and being an obstacle to sustainable development for Turkey. Both results when reviewed in conjunction emerging Turkey, increases the energy consumption while maintaining economic growth, brings about an increase in the emission of carbon in increased energy consumption. In this case, there are two dilemmas for Turkey: A further reduction of Turkey growth in the use of fossil energy sources is mainly a result of increasing environmental costs of energy consumption while providing real growth by providing a sustainable economic growth can not import.

It is natural for developing countries to achieve economic growth while increasing energy use. One of the emerging countries, energy use while ensuring economic growth in Turkey is increasing. Considering the conclusions solution for Turkey can be explained as follows; the energy needed to achieve sustainable economic growth is not through imports, but through existing domestic and renewable energy sources. It should make use of solar and wind energy, which is a renewable energy field within the domestic energy sources, at the highest levels. The average sunshine hours taking advantage of the diversity in both stable wind power because of Turkey's geographical position this year should be translated into profit opportunities. As a result of the active use of domestic energy resources, our dependence on energy will decrease. It will also reduce carbon emissions through the use of renewable energy.

DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE HİZMET TİCARETİNİN GELİŞİMİ*

DEVELOPMENT OF TRADE IN SERVICES IN THE WORLD AND TURKEY

DOI: 10.25204/iktisad.426125

Fatih KIRATLI**

Öz

Bu çalışmanın amacı, dünya ticaretinin serbestleşmesiyle birlikte dünya hizmet ticaretindeki gelişmeler ve Türkiye'nin hizmet ticareti değerlendirilmektedir. Dünya ülkelerinin ve Türkiye'nin hizmet ticareti gelişim seyri incelendiği bu çalışmada, Dünya Ticaret Örgütü, Türkiye İstatistik Kurumu ve Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasının 1985-2017 yılları arası hizmet sektörü ihracat ve ithalat verileri kullanılmıştır. Sonuç olarak Türkiye hizmet ticaretinde bilgi, teknoloji, beşerî sermayesi ve donanımı bakımından birçok üstünlüklere sahiptir. Türkiye'nin özellikle turizm ve taşımacılık sektörlerinde yüksek kapasiteye ve etkinliğe sahip olduğu görülmüştür. Türkiye'de 2017 yılı verilerine göre turizm sektörü, hizmet ticareti gelirlerinin yaklaşık %51'ini karşılamıştır. Türkiye'nin geleneksel hizmetler kapsamında etkin olduğu diğer bir hizmet sektörü ulaştırma hizmetleridir. Türkiye'ye 2017 yılı için turizm sektöründen sonra yaklaşık %35'lik payla hizmet ticareti açısından en fazla döviz geliri sağlayan ikinci sektör taşımacılık sektörüdür. Genel olarak bakıldığında Türkiye'nin dış ticaret açığı ve cari açıklarının dengelenmesinde özellikle turizm, taşımacılık ve inşaat gibi hizmet sektörlerinden elde edilen döviz gelirleri ile finanse etmeye çalışmıştır. Türkiye'nin uluslararası hizmet ticaretindeki payının daha da artırılabilmesi için, geleneksel rekabet gücünün olduğu sektörlerle, potansiyeli olan yeni alt sektörler eklenmeli ve çalışmalar bu alanlarda daha fazla yoğunlaştırılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Hizmet Ticareti, Hizmet Ticaretini Gelişimi, Türkiye'nin Hizmet ticareti.

Abstract

The aim of this study is to discuss thoroughly the development of service trade in the world and Turkey with liberalization world trade. In this study where the world service trade in Turkey and the other countries were investigated, the service sector export and import data of the World Trade Organization, Turkey Statistical Institute and Central Bank of the Republic of Turkey between the years 1985-2017 were reviewed. As a result, service trade of Turkey has many advantages in terms of knowledge, technology, human capital, and implements. Also, it has been observed that the tourism and transportation sectors have a high capacity and efficiency in Turkey. According to data collected in 2017, the tourism sector has met the requirements of revenue of service trade for almost 51% in Turkey. In terms of service trade in Turkey, the second important leading sector is transportation. It was the second sector providing the highest foreign currency income with approximately 35% percent of service trade in 2017. Generally, in order to balance Turkey's foreign trade deficit and current account deficits, it has been tried to be financed mainly by foreign exchange revenues obtained from service sectors such as tourism, transportation and construction. To further improve Turkey's share in international service trade, potential new sub-sectors should be included in the sectors where the traditional competitiveness is available, and more work should be concentrated in these areas.

Keywords: Service Trade, Service Trade Development, Service trade of Turkey.

* Bu makale, Fatih KIRATLI tarafından 09.08.2018 tarihinde Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı'nda tamamlanan "Dünya Ticaretinin Serbestleşmesi ve Dünya Hizmet Ticaretindeki Gelişmeler" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Bilim Uzmanı, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, SBE, İktisat ABD Yüksek Lisans Mezununu,
e-mail: fatihkiratli46@gmail.com ORCID: 0000-0002-5669-3841

1. GİRİŞ

Uluslararası piyasalarda uzmanlaşmaya ve üretim teknolojisini geliştirmeye önem veren ülkeler, mal ve hizmet üretiminde giderek daha bilgi yoğun ve yüksek katma değer getiren bir yapıya geçiş yapma çabasındadırlar. Ülkeler arasında sektör değişikliği olarak adlandırılan bu sürecin en önemli kaynağı olarak uluslararası ticaretin serbestleşmesi görülmektedir. Ticaretin temeli insan ihtiyaçlarını karşılama prensibine dayanır ve ülkelerin hiç üretim yapamamaları, yerli üretimin yetersizliği kalması ve ülkeler arasındaki fiyat farklılıkları gibi nedenler yatmaktadır. Ticaretin konusunu ise mal ve hizmetlerden oluşmaktadır. Fakat uzun süre ticaretin içeriğini fiziki mallar oluşturmuştur. Hizmetlerin dış ticarete konu olması ise 1950’lerden itibaren başlamıştır.

Bütün dünyada bilim, teknoloji, iletişim ve ulaşımda yaşanan hızlı gelişmeler mal ticareti olduğu kadar hizmet ticareti üzerinde de kendisini göstermiştir. Hizmet ticareti GÜ (gelişmiş ülkeler) ve GOÜ’ler (gelişmekte olan ülkeler) tarafından üzerinde durulan bir konu olmuştur. Diğer yandan uluslararası hizmet ticaretinin yapısı mal ticaretinden farklıdır. Hizmetler gözle görülemeyen, depolanamayan, eşanlı üretim ve tüketim gerektiren süreçlerdir. Hizmetlerin bir diğer özelliği heterojen yapıda alt sektörlerden oluşmasıdır. Bu özellik hizmetleri tanımlama ve sınıflama gibi kavramsal konularda mallardan ayırmaktadır. Bu durum hizmet ticaretinin mal ticaretinden farklı şekillerle gerçekleştirilmesi sonucunu doğurmaktadır. Ayrıca hizmetlerin farklı yapıda olması dış ticaret teorilerinin hizmetler için yeniden yorumlanması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Hizmet ticaretinin giderek öneminin artması bu ticaretin serbestleşmesi konusunu gündeme getirmiştir. GATT (Gümrük Tarifeleri Ticaret Genel Anlaşması) Uruguay Turu’nda kabul edilen GATS (Hizmet Ticareti Genel Anlaşması) hizmet ticaretinin serbestleşmesi için atılan en önemli adım olmuştur.

Hizmet sektörü tüm dünyada olduğu kadar Türkiye’de de daha fazla önemsenmeye başlanmıştır. Hizmet sektörü hem gayri safi milli hasılanın hem de istihdamın sektörel dağılımında daha fazla paya sahip olan sektör konumundadır. Türkiye ekonomisinde dış ekonomik ilişkiler açısından 1980 sonrası dönemde önemli gelişmeler olmuştur. Bu gelişmelerin en önemlileri; dış ticaretin serbestleşmesi ve Türkiye ekonomisinin dışa açılmasıdır. Dünya ticaretinin serbestleşmesi iki durumdan önemlidir. Bunlardan ilki, ekonominin belirli bir zaman diliminde dış dünya rekabetine açılmasıdır. Serbestçe ithalat yapılması, iç piyasaya yabancı malların girmesi ve uluslararası rekabet baskısının bu pazarlarda hissedilmesi, ihracatın destek verilmesi ve yerli malların dış piyasalarda rekabet yarışına girmesine ortam hazırlayacaktır(İTO, 1993:12). Dış ticarete serbestleşmenin diğer önemi ise, geleneksel üretim sisteminin terk edilmesidir. “İhracata Yönelik Büyüme” modelini “24 Ocak 1980 kararları ile” benimseyen ülkemiz, ihracata yönelik büyüme politikalarını uygulamaya koymasıyla, ihracat ve ithalat şekillerinde ciddi değişimler görülmeye başlamıştır.

2. HİZMET, HİZMET TİCARETİNİN TANIMI VE HİZMETLERİN SINIFLANDIRILMASI

2.1. Hizmetler Sektörü Önemi ve Özellikleri

Hizmet sektörü, hizmetten faydalananın bizzat kendisinde ya da onun faydasına bazı değişiklik durumlara sebep olan, zaman, mekân ve şekil faydası oluşturan endüstrilerdir. Hizmetler, hizmet üretenin hizmetten yararlanana için faaliyet göstermesi, hizmetten yararlananın hizmetin üretilmesi için gerekli emeği sağlaması ve hizmetten faydalanan ile hizmeti üretenin karşılıklı etkileşim içinde olması suretiyle üretilirler (Aslan, 1998:9). Hizmet sektörü, yirminci yüzyılın ortasından itibaren, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde, diğer iki önemli sektör olan tarım ve sanayi sektörünün önüne geçmiştir. Bu nedenle hizmetler sektörü, ekonominin gelişme çağında artan bir önem kazanmıştır. Ayrıca, hizmetler sektörünün ülkelerdeki refah ile gelişmişlik düzeyinin önemli bir göstergesi olması, hızla gelişen teknolojiye aynı yönlü olarak insan ihtiyaçlarında ki artış ile çok yeni hizmet biçimlerini ortaya çıkarması ve istihdamda artışa yol açması bu sektörün önemini net olarak ortaya koymaktadır.

Dünya da hizmet sektörünün bu kadar gelişip ilerlemesinin ve öneminin artmasının farklı sebepleri söz konusudur. Bunlar; insanların gelirinin yükselmesi, boş vakitlerinin artması, kadınların işgücüne katılımlarının artması, yeni ve değişik malların ortaya çıkması, ekolojiye ve kıt kaynaklara daha fazla önem verilmesi ve insanların yaşam standartlarının farklılaşması olarak sayılabilir (Öztürk, 1998:15). Bu nedenler, hizmetler sektöründe üretim yapan işletmelerin mal üreten işletmelere göre bazı yeni özelliklerini ortaya çıkarmaktadır. Hizmet sektörünün; en önemli olan özelliklerden biri, miktarı ve kaliteyi ölçme imkânının az olmasıdır. Hizmetin kalitesini ölçmenin tek yolu tüketiciye hizmeti sunarken kontrolünün yapılmasıdır. Fakat bu yöntem de doğru sonuçlar vermeyebilir. Çünkü hizmetin müşteriye sağladığı fayda subjektiftir; diğer bir ifadeyle hizmetleri ölçecek standartlar ya imkânsızdır ya da çok anlaşılması zordur. Hizmet sektörü genellikle emek yoğun üretim yapmaktadır. Başka önemli bir özellik de, maliyetlerin hesaplanmasının ve üretim yapılacak pazarın tanımlanması zorluğudur. Bir hizmetin pazarı, birbirine benzer nitelikte bir dizi istekten meydana gelir ve satın alınan hizmetin, tüketicilerin isteklerini tatmin edeceği varsayılır. Bu yüzden hizmet pazarının tanımlanmasında üretilecek hizmetin niteliklerinin de açıklanması gerekir (Sayım ve Aydın, 2011:248-249).

2.2. Hizmet ve Hizmet Ticaretinin Tanımı

Hizmetin tanımının yapılması konusunda bir görüş birliği sağlanamamıştır. Bu durumun nedeni; hizmet faaliyetlerinin yüksek derecede heterojen yapıda olmasından kaynaklanmaktadır. Hizmet kavramı karmaşık yapıda olup bünyesinde birtakım sorunlar barındırmaktadır. Bunlar hizmetten sağlanan çıktının, katma değer, nispi fiyatların ve elle tutulamazlığın ölçülmesidir. Ayrıca Hizmet faaliyetlerinin, ara tüketim ve nihai hizmet tüketiminin, tüketicinin üretimdeki rolünün belirlenmesi ve çoğu işlemin geri dönüşümünün olmaması gibi bazı sorunları vardır. Hizmet ticaretinde enformasyon temel bir sorun niteliğindedir. Bu durumda hizmet üreticisi ve kamu kesimi; hizmet sektörüne müdahale etmesine ortam sağlanmaktadır. Hizmet üreticisi piyasada saygınlık elde etme peşindeyken, kamu kesimi de tüketiciyi korumak için hizmet sektörüne düzenlemeler getirmektedir (DPT, 2000:1).

Hizmet sektörü tanımının yapılmasında karmaşık ilişkilerden biride sanayi kesiminde ortaya çıkmaktadır. Örneğin hizmet personeli olan bir doktor, bir hizmet alanı olan hastanede çalışıyorsa burada hizmet üretmektedir. Ancak doktor, sanayi kesiminde sağlık danışmanı olarak hizmet verebilir. Bu durumda hizmet üretimi, imalat sanayii içerisinde ortaya çıkmaktadır. Çünkü işin sonunda maddi bir mal üretilmektedir. Doktor, normal koşullarda bir hizmet işçisidir. Ancak ürettiği ürün yani işinin somutlaştığı meta bir nihai hizmet değildir (Aslan, 1998:37).

Hizmet sektörü bazı ekonomistlere göre 'kısır' bir sektör olarak nitelendirilmektedir ve kalkınma için sanayi ve tarım gibi 'üretken' sektörlerin geliştirilmesi ve hizmet gibi üretken olmayan sektörlerin ağırlığının giderek azaltılması önerilmektedir. Bu görüşlere itiraz eden ekonomistlerin sayısı son dönemlerde artmaktadır. Zira hizmet sektörünün icra ettiği fonksiyon olmaksızın, diğer sektörlerde faaliyetlerin yürütülebileceği düşünülemez. Hizmet faaliyetindeki artışın, sanayi mallarının artmasına sebep olurken, her sanayi malı çıktısının artması hizmet faaliyetinde artışa sebep olmayacaktır (Greenfield, 2002:21).

Son olarak hizmet kavramının tanımı konusunda ortak bir görüş birliği olmamasına rağmen, Avrupa birliğinin Roma Antlaşması'nın 60. Maddesi de hizmetleri "normal olarak bir ücret karşılığı yapılan ve malların, sermayenin ve kişilerin serbest dolaşımı kapsamına girmeyen işler" olarak tanımlamaktadır (DPT, 2000:2).

2.3. Uluslararası Hizmet Ticaretinin Biçimleri

GATT mal ticaretini serbestleştirmek için hazırlandığı için tek arz biçimi olan sınır aşırı geçen ürünleri tanımıştır. GATS'da ise farklı hizmet kollarının üretiminin farklı şekilleri olabileceği gerçeğini de dikkate alan yeni bir bakış açısı getirmiştir. Bu anlayış hizmetlerin, mallardan farklı özellik gösteren heterojen yapıda alt sektörlerinin var oluşu nedeniyle ortaya çıkmıştır. Örneğin cerrahi hizmetleri karşılıklı iletişim gerektirirken, karşılıklı iletişimin gerekli olmadığı e-ticaret gibi hizmet alt sektörleri de vardır. Bu durum GATS'da ticaret şekillerinin dört kategoriye ayrılmasıyla ifade edilmiştir (Bozkurt, 2010:8).

- Mode 1 - Sınır Ötesi Ticaret (Cross Border Trade),
- Mode 2 - Yurtdışında Tüketim (Consumption Abroad),
- Mode 3 - Ticari Varlık (Commercial Presence),
- Mode 4 - Gerçek Kişilerin Hareketliliği (Movement of Natural Persons),

Mode 1 - Sınır Ötesi Ticaret (Cross Border Trade): Bu ticaret şeklinde üretici ile tüketicinin herhangi bir fiziki hareketine ihtiyaç yoktur. Bu yüzden bu tür hizmet şekliyle taşınabilir araçlar (cd, internet kanalı) aracılığıyla hizmet üreticisi ve tüketicilerin harekete gerek kalmadan gerçekleştirdikleri işlemler olarak ifade edilir. Bu ticaret şekli özellikle bilgiye dayalı e-ticaret, danışmanlık, yönetim, finans gibi işlemlerde görülür ve en ekonomik ticaret şeklidir. Sınır ötesi ticaret ekonomik büyümeye önemli ölçüde katkıda bulunur ve uluslararası ticaretin önemli bir parçasını oluşturur.

Mode 2 - Yurtdışında Tüketim (Consumption Abroad): ikinci arz şekli ise, tüketicinin, hizmet sağlayan üreticinin ülkesine hareketini gerektiren tedarik metodudur. Bu işlemler; turizm, sağlık, eğitim gibi hizmetleri içerir(Sauve, 2000:35).

Mode 3 - Ticari Varlık (Commercial Presence): Uluslararası hizmet şekillerinin üçüncüsü olan mode 3, hizmetin başka bir üye ülkede üretilmesi, ancak yasal yollarla ticari varlık oluşturularak bahsi geçen üye ülkede hizmet sağlamasıdır. Örneğin Türkiye'de yabancı finans kuruluşlarının şube açması bu hizmet tedarik metoduna örnek oluşturmaktadır.

Mode 4 - Gerçek Kişilerin Hareketliliği (Movement of Natural Persons): Son hizmet tedarik şekli ise kişilerin geçici hareketiyle hizmet tedarik metodudur. Üye ülke hizmet üreticisi olan gerçek kişinin başka bir üye ülkeye geçerek hizmet sağlamasıdır. Örneğin bir doktorun ya da çevirmenin başka ülkelerin sınırları içinde hizmet sunması gibi.

2.4. Hizmetlerin Sınıflandırılması

Son yıllarda hizmet sektörlerinin ekonomik ve sosyal yeniliklere bağlı olarak öneminin artması, hizmetler sektörünün sınıflandırılmasını zorunlu kılmıştır. Değişik standartlara göre yapılan sınıflamalardan en çok kabul edilen sınıflandırma, Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) kapsamında, DTÖ'nün kabul ettiği sınıflandırmadır. Bu sınıflandırma 12 alt sektörü kapsamaktadır (Özsağır ve Akın, 2012:313):

1. Çevre hizmetleri
2. Haberleşme hizmetleri
3. Müteahhitlik ve ilgili mühendislik hizmetleri
4. Dağıtım hizmetleri
5. Eğitim hizmetleri

6. Mesleki hizmetler
7. Mali hizmetler
8. Sağlıkla ilgili ve sosyal hizmetler
9. Turizm ve seyahat ile ilgili hizmetler
10. Eğlence, kültür ve spor hizmetleri
11. Ulaştırma hizmetleri
12. Başka yere dâhil edilmemiş diğer hizmetler

2.5. Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS)

GATS antlaşması yeni bir antlaşmadır. Hizmetler ticaretinin gelişmesini sağlamak amacıyla Uruguay Görüşmelerinin sonunda 1995'in ocak ayında yürürlüğe girmiştir. Uruguay Görüşmelerinden önce ABD başta olmak üzere GÜ'ler tarife dışı engellerin yoğunlukta olduğu hizmetlerin serbestleştirilmesi konusunda oldukça ısrarlı davranmışlardır. Öncelikle GATT Tokyo Turu'nda gündeme gelen bu konuya GOÜ'ler, özellikle de Hindistan ve Brezilya şiddetle karşı çıkmışlardır. GÜ'ler bu serbestleşme sayesinde dünya hizmet ticaretinde söz konusu bir uzmanlaşma ve refah artışı olacağını savunurken GOÜ'ler hizmet işlemlerinde karşılaştırmalı üstünlüğün GÜ'lerde olduğunu ve yurtiçi pazarlarının GÜ'lerce işgal edileceğini iddia etmişlerdir. Ayrıca GOÜ'ler yeni bir konu üzerinde çalışmaktan ziyade, tekstil ve tarım gibi konularda çözüm bekleyen sorunların giderilmesinden yana bir hal takınmışlardır. Bu düşüncelerine rağmen GOÜ'ler bir fikir birlikteliği olmadığı için GÜ'lerin istediği gibi hizmet ticareti gündeme alınmıştır. GATT'ın Uruguay Turu sonunda Nihai Senet'te GATS kabul edilmiş ve hizmetlerde DTÖ'nün kapsamına alınmıştır. 15 Nisan 1994 tarihinde Marakeş'te imzalanan Uruguay Turu Nihai Senedi kapsamında yer alan GATS, uluslararası hizmet ticaretiyle ilgili temel kavramları, kuralları ve ilkeleri ortaya koyan ilk çok taraflı anlaşmadır. Bu anlaşma hükümleri GATT'ın kural ve ilkelerine büyük benzerlikler gösterir.

Anlaşma esnasında 95 üye hizmetler alanındaki taahhüt listelerini ve bunlardan 61 üye de en çok kayırlan ülke prensibinde muafiyet listelerini sunmuşlardır. Başlangıç itibarıyla 61 üyenin içinde yer aldığı ve 1999 yılı yarısı itibarıyla üye sayısının 136 ya ulaştığı dikkate alındığında, beş yılda azımsanmayacak bir gelişme yakalandığı açıktır.

3. TÜRKİYE EKONOMİSİ VE HİZMET TİCARETİ

3.1. Dünya Hizmet Ticareti

Uluslararası hizmet ticaretinin temel kategorisi ticari hizmetlerdir. Ticari hizmetler; taşımacılık hizmetleri, seyahat hizmetleri ve diğer ticari hizmetler olarak üçe ayrılır. Diğer ticari hizmetler ise haberleşme, inşaat, sigorta, finans, bilgisayar ve bilgi, telif lisans, diğer iş hizmetleri kişisel, kültürel ve eğlence hizmetlerinden oluşmaktadır.

Tablo 1 ticari hizmetlerin gelişim seyrini göstermektedir. Diğer ticari hizmetler ihracatı %47,9'lık oranla ticari hizmet ihracatının yarısına yakınına ulaşturmaktadır. Bu durumun arkasındaki temel neden diğer ticari hizmetler kategorisindeki hizmetlerin büyük ölçüde teknolojik ilerlemelere bağlı olmasıdır. Teknolojik yeniliklerle hizmet ticareti sürekli birbirini uyarmaktadır. Ayrıca bu kategoriye dahil edilen hizmet sayısının fazla olması da diğer bir etkidir. Diğer taraftan seyahat ve taşımacılık hizmetleri istikrarsız bir seyir içindedir.

Tablo 1: Ticari Hizmet Kategorilerinin Dünya Ticareti İçindeki Yeri (Milyar \$ ve %)

	DEĞER			PAY		
	2015	2005	2010	2013	2014	2015
İHRACAT						
Tüm ticari hizmetler	4755	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Mallarla ilgili hizmetler	150	3.3	3.6	3.5	3.3	3.2
Taşımacılık	875	22.4	21.5	19.9	19.2	18.4
Seyahat-Turizm	1230	26.5	25.0	25.2	25.6	25.9
Diğer ticari hizmetler	2495	47.9	49.9	51.5	51.9	52.5
İTHALAT						
Tüm ticari hizmetler	4610	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Mallarla ilgili hizmetler	100	2.6	2.1	2.3	2.1	2.1
Taşımacılık	1090	27.1	26.5	25.8	24.6	23.6
Seyahat-Turizm	1215	26.0	23.3	23.8	25.3	26.4
Diğer ticari hizmetler	2210	44.3	48.1	48.1	48.0	47.9

Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü(WTO)- Dünya İstatistiki tabloları (Erişim tarihi 04.02.2018)

ABD ihracatta 733 milyar \$ ve ithalatta 482 milyar \$'la birinci sırada yer almaktadır. İhracatta ilk beş ülke ABD, İngiltere, Almanya, Fransa ve Çin; ithalatta ise ABD, Çin, Almanya, Fransa ve İngiltere'dir.

Tablo 2: Ticari Hizmet Ticaretinde Önde Gelen Ülkeler, 2016 (Milyar \$)

SIRA	İTRACAT	SIRA	İTHALAT
1	Amerika Birleşik Devletleri	1	Amerika Birleşik Devletleri
2	Birleşik Krallık	2	Çin
3	Almanya	3	Almanya
4	Fransa	4	Fransa
5	Çin	5	Birleşik Krallık
6	Hollanda	6	İrlanda
7	Japonya	7	Japonya
8	Hindistan	8	Hollanda
9	Singapur	9	Singapur
10	İrlanda	10	Hindistan
11	İspanya	11	Kore Cumhuriyeti
12	İsviçre	12	Belçika
13	Belçika	13	İtalya
14	İtalya	14	Kanada
15	Hong Kong, Çin	15	İsviçre
16	Lüksemburg	16	Birleşik Arap Emirlikleri
17	Kore Cumhuriyeti	17	Hong Kong, Çin
18	Kanada	18	Rusya Federasyonu
19	İsveç	19	Lüksemburg
20	Tayland	20	İspanya
21	Birleşik Arap Emirlikleri	21	Brezilya
22	Avusturya	22	İsveç
23	Danimarka	23	Avustralya

Tablo 2 (Devamı): Ticari Hizmet Ticaretinde Önde Gelen Ülkeler, 2016 (Milyar \$)

24	Avustralya	53	24	Danimarka	55
25	Rusya Federasyonu	50	25	Çin Taipei	52
26	Polonya	49	26	Suudi Arabistan, Krallığı	51
27	Çin Taipei	41	27	Avusturya	49
28	İsrail	39	28	Norveç	47
29	Türkiye	37	29	Tayland	42
30	Norveç	36	30	Malezya	39
31	Malezya	34	31	Polonya	34
	Yukarıdaki toplam Dünya	4039		Yukarıdaki toplam Dünya	3932
		4808			4694

Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü(WTO)- Dünya İstatistik tablolari (Erişim tarihi 25.06.2018)

Hizmet ticareti sıralamasında GOÜ'ler kendilerini daha fazla hissettirmeye başlamıştır. Çin ilk beşe girerken, Hindistan ise ihracatta 8. sıraya yükselmiştir. Bu durum Çin ve Hindistan'ın artan nüfusuyla yakından ilgilidir. Hizmetlerin birçoğu emek yoğun olarak gerçekleştirilir. Bu iki ülkede ucuz ve çok sayıdaki emek gücü hizmet ihracatında önemli atılımlara sebep olmuştur. Diğer taraftan yüksek nüfusun ihtiyaçlarının karşılanması GÜ'ler için bu ülkeleri iyi birer pazar haline getirmiştir.

Türkiye ise hizmet ihracatında 37 milyar \$'lık payla 29. sırada yer alırken, ithalatta ise ilk otuz içinde değildir. Uluslararası hizmet dengemiz fazla vermektedir.

3.2. Türkiye'nin Hizmet Ticareti

Küresel trende paralel olarak, Türkiye'de de hizmet sektörü zaman içinde hızlı bir gelişme göstermiştir. Öyle ki, 1960'larda ekonomik üretim ve toplam istihdam içindeki pay açısından tarımdan sonra ikinci sıradayken 2000'li yıllarda ilk sıraya yerleşmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarından bu yana Türkiye ekonomisinin sektörel olarak ciddi bir dönüşüm geçirdiği görülmektedir. Tarım sektörü küçülürken diğer iki sektörde kayda değer büyüme göze çarpmaktadır. Sanayideki büyüme dikkat çekici olsa da, başlangıçtan beri sanayinin ekonomi içinde ağırlıklı bir paya sahip olmadığı, özellikle 1980'lerden sonraki dışa açılma ve liberalleşme dalgasına kadar sınırlı bir gelişme gösterdiği söylenebilir.

Tablo 3: Türkiye'de Sektörlerin GSMH İçindeki Payı, (%)

Yıllar	Tarım	Sanayi	Hizmet
1930	46,81	10,00	43,19
1940	44,84	14,60	40,56
1950	40,93	13,13	45,94
1960	37,51	15,66	46,82
1970	30,74	17,52	50,43
1980	24,15	20,49	55,35
1990	16,25	25,86	57,89
2000	13,13	27,84	59,03
2006	11,08	29,34	59,57
2013	8,3	26,6	65,1
2014	8,0	27,1	64,9
2015	8,6	26,5	64,9
2016	6,2	27,2	66,6
2017	6,1	28,2	65,7

Kaynak: TÜİK (2018), İstatistik Göstergeler - <http://www.tuik.gov.tr> (Erişim tarihi 26.06.2018) TOBB(2015) Ekonomik Rapor 2017 - <https://tobb.org.tr> (Erişim tarihi 26.06.2018)

Yine tabloda verilen istatistiklerden Türkiye’de hizmet sektörünün, daha 1930’lu yıllarda ekonomik yapı içinde tarımdan sonra ancak ona yakın bir payla ikinci büyük sektör olduğu görülmektedir. 1950’lere doğru, tarım sektörü gerilerken hizmet sektörünün ciddi bir sıçrama ile birinciliğe oturmuştur. 1930 - 2017 arasında hizmet sektörü büyüyerek GSMH’nin %66 yakınına oluşturmuştur. Gelişmiş ülkelerde hizmet sektörünün kabaca toplam ekonomik büyüklüğün 3’te 2’sini (% 66,7) oluşturduğu dikkate alınırsa (Banga, 2005b: 1), Türkiye’de hizmet sektörünün önemli bir büyüklüğe ulaştığı anlaşılmaktadır.

GSMH içindeki sektörel paylardaki değişimle aynı yönlü ancak daha keskin bir değişim sektörlerin istihdam paylarında da görülmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında, işgücünün % 90’a yakın bir kısmının istihdam edildiği tarım sektöründe artan mekanizasyonun sonucu olarak 1950’lerden itibaren istihdamın çok hızlı bir şekilde gerilediği görülmektedir. Sanayi kesiminde 1930 - 2017 döneminde istihdam 5 kata yakın artarken hizmetler sektöründeki istihdam artışı 9 kata varmıştır.

Tablo 4: Türkiye’nin Sektörlere Göre İstihdam Payları (%)

Yıllar	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmet
1930	87,51	4,15	2,21	6,13
1940	86,00	6,57	2,25	5,18
1950	84,28	6,44	2,22	7,06
1960	69,84	7,85	3,26	13,30
1970	59,87	11,00	4,81	18,98
1980	50,60	13,92	5,43	25,07
1990	46,88	15,35	4,82	32,97
2000	36,00	17,66	6,32	40,02
2010	25,15	19,89	6,34	48,62
2015	20,00	20,50	6,90	52,60
2016	18,90	19,60	7,10	54,40
2017	19,40	19,10	7,40	54,10

Kaynak: TÜİK (2018), İstatistiki Göstergeler - <http://www.tuik.gov.tr> (Erişim tarihi 26.06.2018). TOBB(2017) Ekonomik Rapor 2017 - <https://tobb.org.tr> (Erişim tarihi 26.06.2018).

Bu veri ve istatistikler birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye’de tarımdan hizmetlere ekonominin sektörel dönüşümünün ekonomi teorisinde öngörülen farklı bir şekilde geliştiği sonucu çıkmaktadır. Teorik olarak, ekonomik kalkınma sürecinde ağırlığın önce tarım sektöründen sanayiye, daha sonraki evrelerde ise sanayiden hizmetler sektörüne kayması gerekirken Türkiye’de sanayi sektörü gerek üretim gerekse istihdam kapasitesi açısından hiç bir dönemde başat sektör olmamış, ekonomik ağırlık tarımdan hizmet sektörüne doğrudan geçmiştir. Bu farklı dönüşüm sektörlerin istihdam paylarındaki değişimde kendini daha net bir şekilde belli etmektedir. Genellikle bu tür bir dönüşüm gelişmekte olan ülkelerden ziyade gelişmiş ülke ekonomilerinde görülmektedir (Banga, 2005). Bir diğer dikkat çekici nokta ise, hizmet sektörünün çıktısındaki büyümenin kendisinden çok daha büyük oranda istihdam artışına yol açmasıdır. Bu durum, tarım kesiminden çekilen işgücünün daha ziyade hizmetler sektöründe istihdam edildiğini göstermekle birlikte, üretim artışının aynı oranda artış göstermemiş olması hizmet sektöründe emek verimliliğinin zaman içinde düştüğüne işaret etmektedir.

3.3. Ödemeler Dengesine Göre Türkiye'nin Hizmet Ticareti

Türkiye'nin hizmet sektörünün gelir-gider dengesi incelendiğinde 1985 yılı değeri 1.600 Milyon Dolar iken 2017 yılına gelindiğinde 19.964 Milyon Dolar olmuştur. Hizmet sektörü gelirleri 1985 - 2017 yılları arasında giderlerinden fazla olmuştur. Hizmet dengesi eğrisi sürekli artış göstermemiştir yıllara göre dalgalanmalar göstermiştir. 1985 yılındaki hizmetler gelirleri 2017 yılına gelindiğinde yaklaşık 13 kat artış göstermiştir. Hizmet gelir ile gider arasındaki farkın en çok olduğu yıl 2014 ve 2015 yılları olmuştur (TCMB, 2018). Türkiye'de hizmetler sektörü ekonominin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta 1985-2017 döneminde hizmet ihracatından elde edilen gelirin, ithalât giderinden yüksek olmasıdır. Yani ödemeler dengesinde hizmet ticareti sürekli fazla vermiştir.

Tablo 5: Türkiye'nin Ödemeler Dengesi İçinde Hizmet Ticareti (1985-2017), (Milyon\$)

YILLAR	Gelir	Gider	HİZMETLER DENGESİ
1985	3.160	1.560	1.600
1990	8.083	3.117	4.966
1995	14.939	5.319	9.620
2000	19.365	8.088	11.277
2005	27.814	11.942	15.872
2006	26.030	12.133	13.897
2007	29.907	15.818	14.089
2008	36.937	18.029	18.908
2009	35.626	16.898	18.728
2010	36.192	19.443	16.749
2011	40.851	20.563	20.288
2012	43.225	20.684	22.541
2013	47.673	24.055	23.618
2014	51.746	25.071	26.675
2015	46.632	22.404	24.228
2016	37.391	22.128	15.263
2017 (*)	43.669	23.705	19.964

Kaynak: TCMB (2018), TCMB Ödemeler Dengesi Verileri (Erişim Tarihi: 10.02.2018)

Türkiye'nin hizmetler ticaretinde; taşımacılık, turizm, inşaat hizmetleri ve diğer hizmet kalemlerinde dış ticaret fazlası vermektedir. Taşımacılık altında yer alan navlun, finansal hizmetler, sigorta hizmetleri, diğer ticari hizmetler ve resmi hizmetlerde ise dış ticaret açığı vermektedir.

Tablo 6: Türkiye’de Ödemeler Dengesi İçinde Hizmet Alt Sektörlerinin Gelir Gider Dengesi (1985-2017), (Milyon\$)

	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017 (*)
HİZMETLER DENGESİ	1.600	4.966	9.620	11.277	15.872	16.749	24.228	15.263	19.964
Tamir ve Bakım Hizmetleri							-315	-316	-298
Taşımacılık	176	20	302	492	-70	1.340	6.182	5.033	5.397
Seyahat-Turizm	770	2.705	4.046	5.923	16.087	17.391	21.248	13.960	17.655
İnşaat Hizmetleri	246	741	1.857	968	874	859	375	512	439
Sigorta Hizmetleri						-541	-437	-517	-743
Finansal Hizmetler	0	0	-274	-303	-41	-234	-1.121	-934	-561
Diğer Ticari Hizmetler	488	1.643	3.181	3.982	-344	-1.428	-1.513	-1.718	-1.623
Resmî Hizmetler	-80	-143	-239	-268	-874	-714	-1.076	-1.172	-784
Diğer Hizmetler	0	0	747	483	240	76	818	418	441

Kaynak: TCMB (2018), TCMB Ödemeler Dengesi Verileri (Erişim Tarihi: 10.02.2018)

Türkiye; mühendislik, danışmanlık, ticaret, ulaştırma, turizm, lojistik, inşaat gibi sektörlerde rekabet avantajlarına sahiptir (Sümer, 2008:41). Hizmet ticaretinin Türkiye açısından ithalatçı ve ihracatçı konumuna getiren başlıca sektörler: inşaat, ulaştırma, turizm ve diğer hizmet sektörleridir. Bu sektörler arasında belki de en önemli iki sektör turizm ve taşımacılıktır. Türkiye için Özellikle turizm sektörü “bacasız endüstri” niteliği taşımaktadır. Türkiye’de turizm sektörü dış ticarete en yüksek paya sahip bulunmaktadır. Aynı şekilde dünyanın birçok ülkesi içinde turizm sektörü hayati derecede öneme sahiptir (Yücel, 2002: 50).

Türkiye’nin geleneksel hizmetler kapsamında etkin olduğu diğer bir hizmet sektörü ulaştırma hizmetleridir. Türkiye’ye turizm sektöründen sonra en fazla döviz geliri sağlayan ikinci sektör ulaştırma sektörüdür. Ulaştırma, turizm, bilgisayar ve inşaat sektörlerinin Türkiye’nin toplam hizmet ihracatı içindeki payı %70’lere kadar ulaşmıştır (Ekinci, 2008). Türkiye’nin ulaştırma sektörü içinde daha çok karayolu taşımacılığı tercih edilmekte, fakat son yıllarda denizyolu ve demiryolu taşımacılığında büyük yatırımlar yapılmaktadır (DPT, 2000: 52).

Ulaştırmadan sonra en fazla gelir getiren sektör inşaatır. Türkiye’nin inşaat sektörü Yüksek oranda yerli sanayiye dayanır ve dışa bağımlı değildir. Bununla birlikte inşaat malzeme talebinin büyük bölümü yerli kaynaklarla karşılanması dolayısıyla yan sanayileri dallarını da desteklemektedir. Ayrıca yüksek oranda katma değer oluşturması, sağladığı yüksek istihdam potansiyeli ve yurt dışında gerçekleştirilen faaliyetlerin döviz kazandırıcı özelliği olması dolayısıyla inşaat, “lokomotif sektör” olarak görülmektedir (Cantürk, 2003:6). Türkiye de İnşaat sektörüne bu kadar önem verilmesinin bir diğer nedeni ülkeye sağladığı gelirdir. Yüksek döviz gelirinin yanında gideri yok gibidir.

4. SONUÇ

Bütün dünyada bilim, teknoloji, iletişim ve ulaşımda yaşanan hızlı gelişmeler mal ticareti olduğu kadar hizmet ticareti üzerinde de kendisini göstermiştir. Hizmet ticareti GÜ (gelişmiş ülkeler) ve GOÜ'ler (gelişmekte olan ülkeler) tarafından daha üzerinde durulan bir konu olmuştur. Diğer yandan uluslararası hizmet ticaretinin yapısı mal ticaretinden farklıdır. Hizmetler gözle görülemeyen, depolanamayan, eşanlı üretim ve tüketim gerektiren süreçlerdir. Hizmetlerin bir diğer özelliği heterojen yapıda alt sektörlerden oluşmasıdır. Bu özellik hizmetleri tanımlama ve sınıflama gibi kavramsal konularda mallardan ayırmaktadır. Bu durum hizmet ticaretinin mal ticaretinden farklı şekillerle gerçekleştirilmesi sonucunu doğurmaktadır. Ayrıca hizmetlerin farklı yapıda olması dış ticaret teorilerinin hizmetler için yeniden yorumlanması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Hizmet ticaretinin son otuz yılda daha fazla önem kazanması mal ticaretinde olduğu gibi hizmetlerin serbestleşme sürecini ortaya çıkartmıştır. Başlangıçta mal ticaretini serbestleştirme amacı ile oluşturulmuş bulunan GATT, tek bir arz biçimi olarak sınırı geçen ürünleri tanımlamıştır. GATT'ın Uruguay Turu'nda kabul edilen GATS'la, ülkeler hizmet ticaretinin serbestleşmesi için ilgili taahhütlerini sunmuştur. Bununla birlikte GATS kendisinden beklenen sonuçları çok fazla gerçekleştirmiş bir anlaşma olamamıştır. Bunda gelişmiş ülkelerin üstünlük sahibi oldukları sektörlerde serbestleşmeyi arzulamamaları, gelişmekte olan ülkelerin ise pazarlarını kaybetme korkusuyla çok fazla taahhütte bulunmamaları etkili olmuştur.

Hizmet ticareti Türkiye ekonomisi açısından da her zaman etkin bir role sahip olmuştur. Türkiye, dış açıklarının finansmanında bir nevi emniyet supabı konumunda olan hizmet ticaretindeki liberalizasyon sürecinde de hep lehte tavır sergilemiştir. Ayrıca Türkiye, mukayeseli üstün olduğu turizm, inşaat gibi sektörlerde uyguladığı teşvik ve destekleyici politikalarla önemli döviz gelirleri sağlayan bir ülke konumunda olmuştur. Benzer eğilim turizm, inşaat gibi alt sektörler açısından da sağlanmıştır. Hizmet ticaretindeki payını bazı yıllar dışında sürekli artıran Türkiye'nin, dünya hizmet ihracatında yaklaşık %1'lik bir payı bulunmaktadır. Ancak, ülkemizin uluslararası hizmet ticaretindeki payının daha da artırılabilmesi için, dünyada rekabet gücüne sahip olabilecek alt sektörler belirlenmeli ve çalışmalar bu alanlarda yoğunlaştırılmalıdır. Başka bir ifadeyle geleneksel üstünlüğe sahip olduğumuz sektörlerle yenileri eklenmelidir.

KAYNAKLAR:

- Aslan, H. M. (1998). Hizmet Ekonomisi, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1. Basım, İstanbul
- Banga, R. (2005a). Role of Services In The Growth Process: A Survey. Indian Council for Research On International Economic Relation. Working Paper No. 159, s.1-27.
- Banga, R. (2005b). "Critical Issues In India's Service-Led Growth", Indian Council for Research On International Economic Relations, Working Paper No. 171, New Delhi, India.
- Bhagwati J. (2002). Free Trade Today, Princeton University Press. Princeton 2002.
- Bozkurt E. (2010). Türkiye'nin Uluslararası Hizmet Ticareti. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Cantürk, G. (2003). Avrupa Birliği'ne Aday En Dinamik Yeni Yıldız Türkiye. *Yapı 2003 İzmir Fuarı, Dünya Eki*, s.6.
- DPT (2000). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Hizmet Ticaretinin Serbestleştirilmesi Özel İhtisas Komisyonu Raporu. DPT: 2543 – Ögk: 559, Ankara, 2000.
- Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)- Dünya İstatistik Tabloları (Erişim Tarihi 04.02.2018) www.wto.org
- Ekinci, M. B. (2008). *Uluslararası Hizmet Ticaretinde Gelişmekte Olan Ülkeler Ve Türkiye*, İto Yayını, Yayın No: 2008-10, İstanbul.

- Greenfield, Harry I. (2002). A Note On the Goods/Services Dichotomy. *The Service Industries Journal*. 22(4).
- Öztürk, S. A. (1998). Hizmet Pazarlaması. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, Ss.15.
- Özsağır, A & Akın, A. (2012). Hizmetler Sektörü İçinde Hizmet Ticaretinin Yeri Ve Karşılaştırmalı Bir Analizi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 11(41):311-331.
- Sayım, F. & Aydın V. (2011). Hizmet Sektörü Özellikleri ve Sistemik Olmayan Risklerin Sektör Menkul Kıymetleri İle Etkileşimine Sair Teorik Bir Çalışma. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Kütahya. (29):248-249.
- Seyidoğlu, H. (2003). Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4 (2):141-156.
- Seyidoğlu, H. (1996). Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama. İstanbul, s.622.
- Seyidoğlu, H. (2007). Uluslar Arası İktisat. Güzem Yayıncılık, İstanbul, s.868.
- Sümer, B. (2008). Inflows and Outflows of Services in The EU and Turkey. Dokuz Eylül Üniversitesi, International Conference On Emerging Economic Issues In A Globalizing World. İzmir.
- TCMB (2018). TCMB Ödemeler Dengesi Verileri. <http://www.tcmb.gov.tr> (ET: 10.02.2018).
- TÜİK (2018). İstatistiki Göstergeler. <http://www.tuik.gov.tr> (ET: 26.06.2018).
- TOBB (2015) Ekonomik Rapor 2017 www.tobb.org.tr <https://Tobb.Org.Tr/Documents/Yayinlar/2017/72gk/72-Genel-Kurulekonomikrapor2017.Pdf> (ET: 26.06.2018).
- Yücel, S. Ü. (2002). WTO 2002 Yılından Umutlu, *TÜRSAB Dergisi*, Sayı:215, s.50.

EXTENDED ABSTRACT

DEVELOPMENT OF TRADE IN SERVICES IN THE WORLD AND TURKEY

Introduction and Research Questions & Purpose:

The aim of this study was to discuss thoroughly the economic liberalization and development of service trade. Besides, investigation and putting forward the positive and negative effects of service trade on developed and developing economies was aimed in this study.

Literature Review:

Since service trade is a very comprehensive issue, this study has focused on the liberalization of world trade. In this study, a wide literature review was performed. For this purpose, theses and scientific papers were investigated and all the websites related to this subject were reviewed.

Aydın (2009) was investigated the impact of liberalization of service trade by putting forward the developments in the international service trade in “liberalization of service trade” study. It was observed that the advantages of developed countries were higher than those of developing countries in the service branches which demand skilled labour considering relative competitiveness.

Methodology:

In this study which was aimed to investigate service trade in the world and Turkey, the liberalization of service trade until today was examined by reviewing observed data.

The term of service is a complex structure and has some problems. These are the measurement of the output observed from service, value added, relative prices and intangibility. In addition, there are some problems of service activities such as consumption of intermediate or final service consumption, determination of the effect of the consumer on production and the lack of recycling of most transactions. The lack of physical presence of the service causes an asymmetric information problem. While the manufacturer of the service has all the information about the quality of the service, the person using the service has difficulty in accessing this information. Generally, the consumer can find out the quality of the service after receiving and using the service.

There are different reasons causes the fail of the liberalization of international service. Those could be listed as economic, administrative, security, social, health and cultural elements. Considering the fact that the services sector has an important role in economic development nowadays, attention should be paid to the competitive capacity of the sector in international competition.

Results and Conclusions:

Developed countries have the largest percentage of world service exports (although there is a decrease compared to previous years) in terms of the level of development of countries. These countries are followed by developing countries, transition economies, and less developed countries. The reason for experiencing such an increase in 1980, become noticeable in neglected service activities lies behind. Countries have started to implement supportive and incentive economic policies for the sector. In other country groups, developed countries developed service trade by exporting services in developing and less developed countries with large populations, while developing and non-developed countries have progressed by marketing low-cost service activities that require skilled labour.

Turkey's leading sectors with a high percentage of services exports is tourism. This sector is generally affected by political, natural and social reasons. Due to reasons such as being in a special location of our country, having an Anatolian culture from the past and having a lot of historical areas, tourism activities can be improved by spreading to 12 months. In terms of service trade, the second important leading sector is transportation. The road transportation in transportation service is most preferred and cost of services are considered high compared to others in Turkey. In addition, the economy of the country can be increased with the growth of the transportation sector, ease of entry of tourists into the country, the preparation of appropriate package programs and the necessary infrastructure investments.

KARİYER KARARLILIĞI ÖLÇEĞİ: TÜRKÇEYE UYARLAMA, GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

THE ADAPTATION OF CAREER DECIDEDNESS SCALE INTO TURKISH: A VALIDITY AND RELIABILITY STUDY

DOI: 10.25204/iktisad.576572

Tahsin AKÇAKANAT*
Hasan Hüseyin UZUNBACAK**

Öz

Bu araştırmanın amacı “Kariyer Kararlılığı Ölçeği”ni (Lounsbury vd., 1999) Türkçeye uyarlamak ve geçerlik, güvenirlik analizlerini yapmaktır. Araştırmanın örneklemini, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencileri oluşturmaktadır. Bu kapsamda 779 öğrenci çalışmaya katılmıştır. Yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda, toplam varyansın %51.8’ini açıklayan, 6 madde ve tek boyuttan oluşan bir ölçme aracı elde edilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi sonucu ise modelin iyi seviyede uyum verdiğini göstermiştir. Ölçeğin iç tutarlık güvenirlik katsayısı .80 olarak hesaplanmıştır. Test-tekrar test analizi sonucunda uygulamalar arası .73 seviyesinde ilişki tespit edilmiştir. Tüm bulguların ışığında, “Kariyer Kararlılığı Ölçeği”nin, Türk kültürüne uygun, geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kariyer Kararlılığı, Kariyer, Üniversite Öğrencileri, Geçerlik, Güvenirlik.

Abstract

The aim of this study is to adapt the Career Decidedness Scale (Lounsbury et al., 1999) to Turkish and to make validity and reliability analyses. The sample of the study is composed of the students of Suleyman Demirel University Faculty of Economics and Administrative Sciences. In this context, 779 students participated in the study. As a result of the exploratory factor analysis, a measurement tool consisting of 6 items and one dimension was obtained which explained 51.8% of the total variance. Confirmatory factor analysis showed that the model was in good fit. The internal consistency reliability coefficient of the scale was calculated as .80. As a result of the test-retest analysis, a relationship was found between the implementations at the level of .73. Within the scope of these findings, it is concluded that Career Decidedness Scale is a valid and reliable measurement tool suitable for Turkish culture.

Keywords: Career Decidedness, Career, University Students, Validity, Reliability.

* Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, tahsinakcakanat@sdu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9414-6868

** Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, hasanuzunbacak@sdu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3297-1659

1. GİRİŞ

İnsanların tüm hayatlarını etkileme potansiyeli en yüksek olan konuların başında kariyerlerine ilişkin kararlar yer almaktadır. Nitekim, yapılan araştırmalar, bireylerin kariyerlerinin ve mesleklerinin onların yaşamlarından tatmin olmaları ve mutlulukları ile yakından ilişkili olduğunu göstermektedir (Greenhaus vd., 1995: 4; Uthayakumar vd., 2010: 196; Lounsbury vd., 1999). Bireylerin kariyerleri hakkında karar vermeleri oldukça zor bir süreçtir (Bacanlı, 2012: 86). Bu sürecin başarılı olarak sürdürülebilmesi en az kariyer kararının verilmesi kadar güçtür. Birey kariyeri hakkında doğru kararı verirken ve süreci işletirken sadece mesleklerle ilgili bireysel algılamalarından yola çıkmaz. Bunun yanı sıra, ilgi ve yeteneklerinin de farkında olması gerekir (Alkan, 2014: 63). Bununla birlikte, bireyin kişilik özellikleri, yaşadığı kültürün etkileri, süreçler, meslekler, yol ve yöntemler ile kişinin kendisi hakkındaki bilgi eksikliği de kariyer kararı üzerinde oldukça etkili olmaktadır (Gati vd., 1996: 516).

Kariyer bireyin, çalışma yaşamı boyunca üstlendiği görev ve pozisyonlar ile bu görevleri yapması için eğitim, yetenek ve sahip olduğu çalışma arzusu ile örgütte yükselmesi olarak tanımlanmaktadır (Aytaç, 2005: 6). Kariyer kararlılığı ise, bireyin kariyeri ile ilgili seçimine bağlılığını ve bu seçiminden memnuniyetini ifade etmektedir (Miller, 2011: 2). 18-24 yaş arasındaki bireylerin temel görevlerinden birisinin kariyerleri ile ilgili seçim yapmak olduğunu belirten Super (1980), özellikle üniversite öğrencilerinin kariyerleri ile ilgili verecekleri kararın, gelecekteki kariyer gelişimleri açısından en önemli aşama olduğunu vurgulamıştır.

Kariyer kararlılığı, “kesin kararlılık”, “kesin olmayan kararlık” ve “değişken kararlılık” olmak üzere üç şekilde incelenmiştir (Gordon, 1998). *Kesin kariyer kararlılığı*, kendine güvenen, yaşamları üzerinde kontrol sahibi olduklarını düşünen öğrencilerin/bireylerin, gelecekteki kariyerlerini kesin olarak belirlemesi, bu kararlarını gerçekleştirebileceklerine inanmaları ve aldıkları karar neticesinde kendilerini iyi hissetmeleri, bu kararı hayata geçirebilmek için planlı hareket etmeleridir. *Kesin olmayan kariyer kararlılığı*, öğrencinin/bireyin kariyeri ile ilgili bir karar vermesine karşın, bu kararı ile ilgili az da olsa şüphelerinin ve kaygılarının olmasıdır. Bu kişiler vermiş oldukları kariyer kararı ile ilgili olarak tamamen net, kararlı ve özgüvenli bir tutum sergileyemezler. Genellikle bu durumdakiler, okul, ebeveyn veya akran baskısı, erken seçim yapmış olma endişesi, bazı mesleklerin anlık cazibesine kapılma gibi durumlar sebebiyle seçimleriyle ilgili tamamen emin olamazlar. *Değişken kariyer kararlılığı* ise, öğrencinin/bireyin kariyeri ile ilgili bir karar vermiş olmalarına rağmen, bu kararları ile ilgili yüksek düzeyde kararsızlık ve kaygı yaşamalarıdır. Bir başka ifade ile gelecekteki meslek seçimi konusunda emin olamamaları sebebiyle hedeflerine ulaşma konusunda yeterli düzeyde performans gösteremeyen, dış unsurların etkisinde kalarak seçimlerini sürekli olarak gözden geçirme ihtiyacı hisseden bireyler, değişken kariyer kararlılığı özelliği sergilemektedir. Genellikle bu durumda olanlar, karar verme becerilerini geliştirme, kariyer seçimi yapma, yeteneklerini ve performansını artırma amacıyla danışman yardımına ihtiyaç duyarlar.

Kariyer kararlılığı kavramı, Lent vd. (1994)’nin Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramı’na göre açıklanmaktadır (Restubog vd., 2010: 187). Kurama göre, bireyin kariyeri hakkında vereceği kararı, bireysel ve çevresel faktörler belirler. Birey, kendi kariyerini oluşturmak ve geliştirmek konusunda güce sahiptir. Ancak, bu gücün mutlak olmadığı, bireyin kararını çevresel koşulların ve kararın verildiği bağlamın etkileyeceği ifade edilmektedir. Bandura’nın Sosyal Bilişsel Kuramı’na dayanan bu kuram, bireylerin kariyer kararının oluşmasında, kişilerin özyeterliliğinin, mesleki sonuç beklentilerinin ve hedeflerinin önemli rol üstlendiğini savunmaktadır (Lent vd., 1994: 82). Bireyin öğrenim süresi boyunca kazanımlarının, özyeterliliklerinin ve mesleki sonuç beklentilerinin üzerinde etkili olduğu, bu etkinin ise bireylerin hedeflerini belirlemelerini sağlayarak meslek seçiminin ve kariyeri ile ilgili karar vermelerinin belirleyicisi olduğu ifade edilmektedir (Fidan vd., 2018: 252)

Türkçe yazında, kariyer kararı ile ilgili yapılan çalışmaların daha çok yetkinlik beklentisi üzerine yoğunlaştığı görülmektedir (Bozgeyikli vd., 2009; Özyürek, 2016; Bahadır, 2018; Ulaş, 2016; Avara, 2015). Uluslararası yazında ise kişilik ve yaşam tatmini (Lounsbury vd., 1999), örgütsel bağlılık (Earl ve Bright, 2007), sosyal destek (Hirschi vd., 2011), psikolojik ve öznel iyi oluş (Arnold,

1989; Uthayakumar vd., 2010), kontrol odağı (Cellini ve Kantorowski, 1984), kaygı (Campagna ve Curtis, 2007), özyeterlilik, umut, iş tatmini (Hirschi, 2014) ve demografik değişkenler (Neice ve Bradley, 1979) ile anlamlı ilişki ve etkiler bulunmuştur.

2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Araştırmanın örneklemini ile orijinal ölçme aracı hakkında bilgiler bu başlık altında verilecektir. Ayrıca uyarılama için gerçekleştirilen çeviri işlemleri ve veri analizi yöntemlerinden de aşağıda bahsedilecektir.

2.1. Çalışma Grubu

Araştırmanın örneklemini Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencileri oluşturmaktadır. Bu kapsamda araştırmanın yapıldığı 2018-2019 güz yarıyılında, fakültenin 4.789'u erkek, 4.833'ü kız olmak üzere toplam 9.622 öğrencisi bulunmaktadır. Araştırmada kolayda örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Bizzat araştırmacılar tarafından sınıflar ziyaret edilerek öğrencilerden anket formlarını doldurmaları istenmiştir. Anket formu cevaplandırılmadan önce öğrencilere gerekli açıklamalar yapılmış ve araştırmaya katılmanın gönüllük esasına bağlı olduğu belirtilmiştir. Fakültenin çeşitli bölümlerinde öğrenim gören 818 öğrenciden araştırmanın verileri toplanmış olup 39 anket formu gelişigüzel doldurma ya da çok fazla boş soru bırakma gibi sebeplerle elenerek toplamda 779 anket formu üzerinden çalışma gerçekleştirilmiştir. Fakültenin toplam öğrenci sayısına oranlandığında, yaklaşık olarak tüm öğrencilerin %8'ine ulaşılmıştır. Yine Kline (1994), ölçekte kullanılan madde sayısının en az 5 mümkünse 10 katı kadar deneğe ulaşmanın, örneklemin evreni temsil etmesi için yeterli olabileceğini belirtmektedir. Bu doğrultuda ulaşılan örneklem sayısının yeterli olduğuna kanaat getirilmiştir.

Katılımcıların 504'ü (%64.7) kız, 275'i (%35.3) erkektir. Katılımcıların yaş dağılımları 18 ile 33 arasında değişmekte olup ortalama yaş 21.1 ± 1.76 olarak bulunmuştur. Öğrencilerin 88'i (%11.3) birinci sınıf, 193'ü (%24.8) ikinci sınıf, 230'u (%29.5) üçüncü sınıf ve 268'i (%34.4) dördüncü sınıftır. Katılımcılar öğretim türlerine göre sınıflandırıldıklarında, 469'unun (%60.2) birinci öğretim, 310'unun (%39.8) ise ikinci öğretim öğrencisi oldukları tespit edilmiştir.

2.2. Orijinal Ölçme Aracı

Bu çalışmada Türkçeye uyarlanması amaçlanan Kariyer Kararlılığı Ölçeği, Lounsbury vd. (1999) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin yapı geçerliliği, sonrasında Lounsbury ve Gibson (2002) ile Lounsbury vd. (2005) tarafından da sınanmıştır. Ölçek 6 maddeden oluşmakta olup tek boyutludur. Ölçekte 2, 5 ve 6. maddeler ters puanlanmıştır. Ölçek 5'li likert (1= Kesinlikle katılmıyorum, 5= Kesinlikle katılıyorum) şekilde derecelendirilmiştir. Ölçekten alınan puanların yükselmesi, kişinin kariyer kararlılığına sahip olduğu şeklinde yorumlanmaktadır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı Lounsbury vd. (1999) tarafından .95 olarak tespit edilmiştir. Takip eden çalışmalarda da iç tutarlılık katsayısının .90 ve üzeri değerler aldığı görülmüştür.

2.3. İşlem ve Verilerin Analizi

Kariyer Kararlılığı Ölçeği'nin Türkçeye uyarılama çalışmasında öncelikle ölçeğin Türkçeye çevrilmesine odaklanılmıştır. Çeviri çalışması için Brislin vd. (1973) tarafından önerilen metot kullanılmıştır. Bu metoda göre öncelikle hedef dile çeviri yapılması gerekmektedir. Sonraki aşama bu çevirinin değerlendirilmesi aşamasıdır. Üçüncü aşamada kaynak dile tekrar çeviri yapılmalıdır. Takip eden aşamada ise bu çevirinin değerlendirilmesi yapılmaktadır. Son aşamada ise alanın

uzmanları ile son bir değerlendirme yapılarak süreç tamamlanmaktadır. Bu anlatılanların ışığında çeviri süreci şu şekilde işletilmiştir. İlk aşamada ölçeğin orijinal hali, İngilizceye ve çalışma alanına hâkim 3 öğretim üyesi tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Çevrilen ölçek maddeleri İşletme alanında uzman 10 öğretim üyesi tarafından anlaşılabilirlik, kültürel uyum ve cümle yapıları bakımından değerlendirilmiştir. Üzerinde fikir birliğine varılan Türkçe çeviri sonraki aşamada, ilk çeviriyi yapanlardan farklı 3 öğretim üyesi tarafından tekrar İngilizceye tercüme edilerek İngilizce formla arasındaki tutarlılığa bakılmıştır. Son olarak tutarlılığı onaylanan Türkçe form, hem anlam hem de dil bilgisi açısından değerlendirilerek gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Oluşturulan bu form, uzmanlık alanı ölçme ve değerlendirme olan iki öğretim üyesi tarafından incelenmiş, anlaşılmayan veya birden çok anlam çıkarılabilecek olan ifadeler araştırılmış ve gerekli değişiklikler yapılmıştır. Tüm bu aşamalar tamamlandıktan sonra ölçek örneklem grubuna uygulanmadan önce, 10 öğrenciye uygulanmıştır. Uygulamadan sonra, ölçeğin yönerge ve maddeler açısından anlaşılır olup olmadığını değerlendirmek amacıyla öğrencilerle görüşülmüştür. Öğrenciler tarafından zor anlaşılan maddeler tekrar incelenerek ölçeğe son şekli verilmiştir.

Kariyer Kararlılığı Ölçeği'nin geçerliliği, dil, kapsam ve yapı geçerliliği açısından incelenmiştir. Yapı geçerliliğini test etmek amacıyla hem açımlayıcı (AFA) hem de doğrulayıcı faktör analizi (DFA) birlikte kullanılmıştır. Ölçeğin güvenilirliğini tespit etmek için iç tutarlık ile test-tekrar test tekniği kullanılmış olup ayrıca düzeltilmiş madde-toplam korelasyonu ve alt-üst %27 madde ayırt edicilik indeksi incelenerek madde analizi yapılmıştır. Tüm bu işlemler için SPSS 22 ve LISREL 8.80 paket programlarından yararlanılmıştır.

3. BULGULAR

Kariyer Kararlılığı Ölçeği'nin Türkçeye uyarlama çalışmasında öncelikle ölçeğin geçerliliği, sonrasında ise güvenilirliği araştırılmıştır. Analiz sonuçları aşağıda başlıklar halinde verilmiştir.

3.1. Geçerlilik Analizi

Bu çalışmada Kariyer Kararlılığı Ölçeği'nin geçerliliğini tespit etmek amacıyla dil, kapsam ve yapı geçerliliği çalışmaları birlikte gerçekleştirilmiştir.

Dil geçerliliğini sınamak amacıyla öncelikle işlem başlığında anlatıldığı gibi Brislin vd. (1973) metodu kullanılarak ölçek hazır hale getirilmiştir. Bu aşamadan sonra ölçeğin Türkçe ve İngilizce formu, Süleyman Demirel Üniversitesi Eğitim Fakültesi İngilizce Öğretmenliği lisans programının 4. sınıfında öğrenim gören 30 öğrenciye 15 gün arayla uygulanmıştır. Ölçeğin, Türkçe ve İngilizce formundan elde edilen toplam puanlar üzerinden yapılan Pearson korelasyon analizi neticesinde, .88 düzeyinde pozitif yönlü ve anlamlı ($p < .001$) bir ilişki tespit edilmiştir. Ölçekte yer alan her bir maddenin Pearson korelasyon analizi katsayılarının ise .75 ile .95 arasında olduğu ve her iki ölçek maddeleri arasındaki ilişkinin anlamlı olduğu belirlenmiştir.

Kapsam geçerliliği için Lawshe (1975) tarafından geliştirilen teknik kullanılmıştır. Bu teknik hem basit bir şekilde uygulanmasıyla hem de kullanışlı olmasıyla dikkat çekmektedir. Lawshe tekniğinde, yararlanılan uzman sayısı önemlidir. 5 ila 40 arasında uzman objektif sonuçlara ulaşılabilmesi açısından yeterli görülmüştür (Ayre ve Scally, 2014). Lawshe (1975) tekniğinde uzman görüşleri “Uygun”, “Uygun Ancak Düzeltmeli” ve “Çıkartılmalı” şeklinde derecelendirilmiştir. Kapsam geçerlilik oranlarının (KGO) hesaplanmasında “Uygun= 3”, “Uygun Ancak Düzeltmeli= 2” ve “Çıkartılmalı= 1” şeklinde puanlanmıştır. KGO şu formülle hesaplanmaktadır:

$$KGO = \frac{Nu}{N/2} - 1$$

Formülde “Nu” maddeye “Uygun” cevabını veren uzmanların sayısını, N ise maddeye ilişkin görüş bildiren toplam uzman sayısını ifade etmektedir. KGO, -1 ile +1 aralığında değerler alabilmektedir. Bu çalışmada uzmanların cevaplarından elde edilen KGO değerleri ölçek maddeleri için .80 ile 1 aralığında değişmektedir. Ayre ve Scally (2014) uzman sayısına göre .05 anlamlılık düzeyinde ulaşılması gereken minimum KGO’ları belirlemiştir. Buna göre 10 uzman olması durumunda KGO eşik değerinin .80 olması gerekmektedir. Bu bilgilerin ışığında, uzman görüşlerinden elde edilen KGO’nun yeterli seviyede olduğu görülmüş ve Kariyer Kararlılığı Ölçeği’nin kapsam geçerliliğine sahip olduğu tespit edilmiştir.

Yapı geçerliliği test etmek için ise öncelikle AFA sonrasında ise DFA uygulanmıştır. AFA yapmak maksadıyla öncelikle verilerin faktörlenebilirliği Barlett Küresellik ve Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Örneklem Yeterliliği testleri ile araştırılmıştır. Çalışmada toplanan verilerin, faktör analizine uygun olup olmadığını anlamak için KMO değerine bakmak gerekir. KMO değerinin .60’dan fazla olması iyi, .80’in üzerinde olması ise çok iyi olarak kabul edilmektedir (Tabachnick & Fidell, 2012). Barlett Küresellik testinin anlamlı sonuç vermesi durumunda da veriler faktör analizi için uygundur (Büyüköztürk, 2003). Bu çalışmada yapılan analiz neticesinde KMO değeri .828 ve Barlett Küresellik testi sonucu ($\chi^2 = 1427,994$; $p < .000$) anlamlı olarak tespit edilmiştir. Ulaşılan bu bulgular neticesinde elde edilen verilerin faktör analizine uygun olduğuna kanaat getirilmiştir.

Kariyer Kararlılığı Ölçeği’nin yapı geçerliliğini test etmek için gerçekleştirilen AFA’da temel bileşenler tekniği kullanılmıştır. Tablo 1’de AFA ile ulaşılan sonuçlara yer verilmiştir.

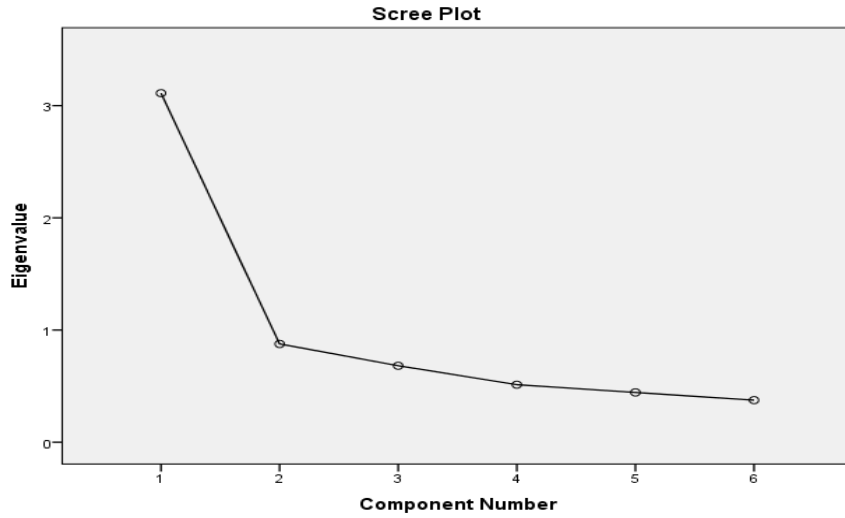
Tablo 1: Kariyer Kararlılığı Ölçeği AFA Sonuçları

Madde No	Madde	Ort.	S.S.	Faktör Yüğü
1	Kariyerim hakkında kesin bir karar verdim.	3.14	1.156	.802
2	Farklı meslekler arasında seçim yapmakta zorlanıyorum.	2.91	1.341	.647
3	Geçimimi sağlamak için hangi işi yapmak istediğime eminim.	3.16	1.340	.776
4	Günün birinde arzu ettiğim bir işe sahip olacağımı biliyorum.	3.58	1.313	.654
5	Mezun olduğumda ne tür işler yapmak istediğimi bilmiyorum.	3.20	1.521	.673
6	Hangi kariyere yöneleceğime dair gel-gitler yaşıyorum.	2.70	1.412	.752

Özdeğer= 3.111
Açıklanan Varyans= 51.849
KMO= .828 $\chi^2= 1427.994$ ($p < .000$)

Tablo 1’den görülebileceği gibi AFA neticesinde tek boyutlu bir faktör yapısı ortaya çıkmıştır. Orijinal ölçekteki ile benzerlik gösteren bu yapıda, maddelerin faktör yükleri incelendiğinde hepsinin .50’den büyük değerler aldığı görülmektedir. Nunnally (1978)’e göre madde faktör yüklerinin .50’nin üzerinde olması istenen bir durumdur. Bu verilerin ışığında ölçekteki tüm maddelerin faktör yük değerleri .50’nin üzerinde olduğu için ölçekteki maddelerin hiçbiri analiz dışı bırakılmamıştır. Özdeğeri 3.111 olarak tespit edilen tek faktör, varyansın %51.849’unu açıklamaktadır. Tek faktörden oluşan ölçeklerde varyansın en azından %30’unun açıklanıyor olması gerekmektedir (Büyüköztürk 2003). Sonuç olarak AFA neticesinde ortaya çıkan yapının orijinal formdaki boyutlandırılmayla bire bir örtüştüğü tespit edilmiştir. Şekil 1’de verilen Scree Pilot grafiğinden de tek boyutlu yapı açıkça görülebilmektedir.

Şekil 1: Scree Pilot Grafiği

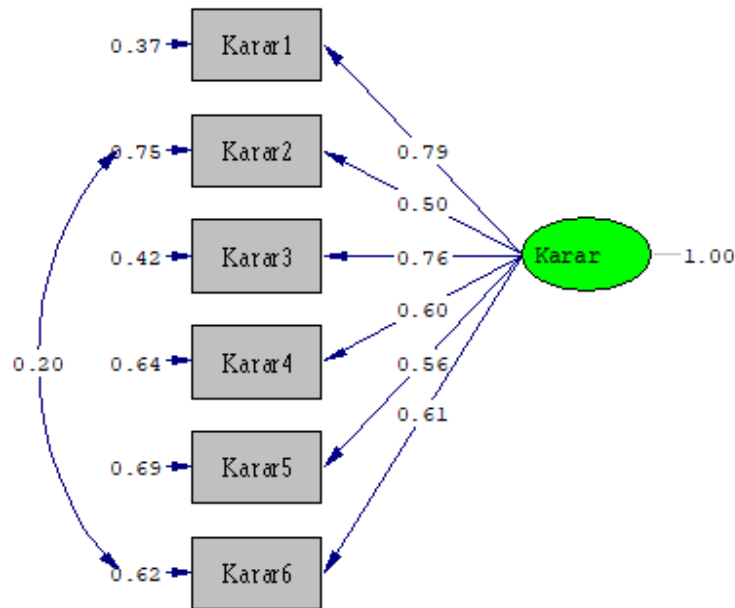
Kariyer Kararlılığı Ölçeği'nin AFA ile belirlenen faktör yapısının, elde edilen verilerle ne derece uyum gösterdiğini tespit etmek amacıyla DFA uygulanmıştır (Şimşek, 2007: 4). DFA neticesinde elde edilen uyum iyiliği değerleri Tablo 2'te verilmiştir.

Tablo 2: Ölçeğin Uyum İyiliği Değerleri

	#	$\chi^2(df)$	CFI	NFI	NNFI	GFI	AGFI	SRMR	RMSEA
Kariyer Kararlılığı	6	22.25 (8)	.97	.97	.95	.97	.93	.042	.068

Tablo 2 incelendiğinde, uyum iyiliği değerlerinin iyi uyum seviyelerinde oldukları görülmektedir (Schermelleh-Engel vd., 2003; Schumacker ve Lomax, 2004). 6 maddeden oluşan modele ilişkin gerçekleştirilen yol analizi ve faktör yükleri Şekil 2'de gösterilmiştir.

Şekil 2: Birinci Düzey DFA Sonuçları

Chi-Square=22.25, df=8, P-value=0.00000, RMSEA=0.068

Şekil 2’de görülebileceği üzere tüm maddelerin faktör yükleri .50 ve daha yüksektir. Modifikasyon önerileri incelendiğinde madde 2 (Farklı meslekler arasında seçim yapmakta zorlanıyorum) ve madde 6 (Hangi kariyere yöneleceğime dair gel-gitler yaşıyorum) arasındaki ilişkinin modelin uyum indekslerini olumsuz etkilediği tespit edilmiş ve anlam bakımından birbirine çok yakın olan bu maddelere ilişkin hata kovaryansları modele eklenmiştir. Bu sayede yüksek olan RMSEA değerinin (.089) kabul edilebilir sınırlar içerisine çekilmesi mümkün olmuştur. Elde edilen sonuçlar uyarınca, ölçeğin orijinal faktör yapısının, Türk örnekleminde de geçerli olduğu ortaya koyulmuştur.

3.2. Güvenilirlik Analizi

Güvenilirliğe ilişkin bulgular verilmeden önce, ölçeğin iç tutarlılığına ilişkin madde istatistikleri incelenmiştir. Bu kapsamda elde edilen bulgular Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3: Ölçeğe İlişkin Madde Analizi Sonuçları

Madde No	Ort.	S.S.	Çarp.	Bask.	Düzeltilmiş Madde-Toplam Korelasyonu	Maddenin Silinmesi Durumunda Alfa	Alt-Üst %27 Madde Ayırt Edicilik İndeksi (t)
1	3.14	1.156	-.073	-.589	.66	.76	27.642***
2	2.91	1.341	.074	-.800	.49	.79	20.325***
3	3.16	1.340	-.150	-.792	.62	.76	29.689***
4	3.58	1.313	-.526	-.844	.49	.79	21.727***
5	3.20	1.521	-.177	-.932	.52	.78	25.839***
6	2.70	1.412	.271	-.981	.62	.76	29.694***

p< .001 için ***

Tablo 3 incelendiğinde, ölçeği oluşturan maddelerin aritmetik ortalama değerlerinin 2.70 (SS= 1.412) ile 3.58 (SS= 1.313) aralığında puanlar aldıkları görülmektedir. Maddelerin çarpıklık ve basıklık değerler incelendiğinde ise verilerin normal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. Morgan ve arkadaşlarına (2004: 49) göre, çarpıklık ve basıklık katsayıları ± 1 aralığında ise veriler normal dağılım göstermektedir. Tablo 3’te düzeltilmiş madde-toplam korelasyonları incelendiğinde, .49’un altında katsayı olmadığı göze çarpmaktadır. Büyüköztürk (2003)’e göre, ölçek maddelerinin ayırt etme yeterliliğine sahip olabilmesi için düzeltilmiş madde-toplam korelasyonununun .30’un üzerinde olması gereklidir. Tablo 3’te ayrıca maddenin silinmesi durumunda iç tutarlılık katsayısının değişimi incelendiğinde, güvenilirliği artıran herhangi bir maddenin bulunmadığı da tespit edilmiştir. Tablo 3’te son olarak, her bir maddeye ait alt-üst %27 madde ayırt edicilik indeks değerleri de incelenmiş olup t değerlerinin p< .001 anlamlılık düzeyinde farklılaştığı görülmüştür.

Madde analizleri kapsamında ayrıca madde ortalamalarının birbirine eşit olup olmadığı, başka bir deyişle aynı özelliği ölçmeye yönelik benzer maddelerin mevcudiyeti Hotelling’s T^2 testi ile ölçülmüş ve benzer özelliği ölçen madde tespit edilememiştir (Hotelling’s $T^2= 260.623$; $F= 51.857$; p< .001)

Madde analizleri gerçekleştirildikten sonra ölçeğin güvenilirliği, hem Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı hem de test-tekrar test tekniği kullanılarak ölçülmüştür. Bu doğrultuda ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .80 olarak tespit edilmiştir. Ölçeğin zamana göre değişmezliğinin değerlendirildiği test-tekrar test tekniği kapsamında, ilk uygulamadan 15 gün sonra 233 öğrenciye ölçek tekrar uygulanmış ve Pearson korelasyon katsayısı .73 olarak bulunmuştur. Bu kapsamda ayrıca, 15 gün aralıkla uygulanan iki ölçümden elde edilen puan ortalamalarının birbirinden farklı olup olmadığını değerlendirmek amacıyla Bağımlı Örneklem T testi uygulanmıştır. Elde edilen

sonuçlar incelendiğinde (İlk uygulama 18.71 ± 5.79 ; İkinci uygulama 17.95 ± 6.02), iki ölçüm sonucu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır ($p > .05$).

4. SONUÇ

Bu çalışmada Lounsbury vd. (1999) tarafından geliştirilen ve yabancı yazın incelendiğinde sıkça kullanıldığı anlaşılan Kariyer Kararlılığı Ölçeği'ni Türkçeye uyarlamak amaçlanmıştır. Bu kapsamda ölçeğin geçerliği, dil, kapsam ve yapı geçerliği ile araştırılmıştır. Ölçeğin güvenilir olup olmadığını anlayabilmek içinse iç tutarlık ve test-tekrar test güvenilirlik katsayıları tespit edilmiştir.

Ölçeğin dil ve kapsam geçerliliği açısından yeterli olduğu öncelikle araştırmada kapsamında tespit edilmiştir. Ardından yapı geçerliliği test edilmiş ve bu kapsamda AFA ve DFA gerçekleştirilmiştir. DFA sonucunda orijinal ölçekte olduğu gibi tek faktörlü yapı Türk öğrenciler örnekleminde de doğrulanmıştır. Ölçekten herhangi bir madde çıkarılmamış olup bir kere iki madde arasında hata birleştirmesi yapılmıştır.

Ölçeğin güvenilirlik çalışması ile elde edilen bulgular, ölçeğin güvenilir olduğunu kanıtlamıştır. Bu kapsamda hesaplanan iç tutarlık katsayısı $.80$ ile ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu bize göstermektedir. Ayrıca, ölçeğin 15 gün ara ile uygulanması sonucunda elde edilen test-tekrar test güvenilirlik katsayısı da $(.73)$, yeterli olarak görülmektedir. Yapılan madde analizleri kapsamında ise benzer özelliği ölçen madde olmadığı ve ölçek maddelerinin ayırt etme yeterliliğine sahip olduğu da tespit edilmiştir. Madde analizleri ekseninde alt-üst %27 madde ayırt edicilik indeksleri incelendiğinde, her bir madde için t değerlerinin anlamlı ölçüde farklılaştığı da bulunmuştur.

Geçerleme niteliğindeki bu araştırmanın bulguları, ulaşılabilirlik kolaylığı açısından tek bir üniversitenin çeşitli bölümlerinde öğrenim gören, lisans öğrencilerinden elde edilen verilere dayanmaktadır. Bahsedilen bu durum, araştırmanın sınırlılıklarından birisidir. İleride, daha büyük ve farklı örneklem (Örneğin, lise öğrencileri ve lisansüstü eğitim alan öğrenciler) içeren çalışmaların yapılması ile ölçeğin geçerliği ve güvenilirliği hakkında daha doğru değerlendirmeler yapılabilir. Araştırmanın bir diğer sınırlılığı ise benzeşim ve ayrışım geçerliliklerinin yapılmamış olmasıdır. İlerleyen çalışmalarda bahsedilen geçerlilik çalışmalarının yapılması önerilmektedir.

Kariyer Kararlılığı Ölçeği, üniversitelerin özellikle "kariyer merkezleri" gibi öğrencilerin kariyer gelişimlerinin planlandığı, yönlendirildiği ya da takip edildiği birimlerinde uygulanarak, yol gösterici birtakım çıkarımların yapılmasına olanak tanıyabilir. Ayrıca örgütsel davranış alanına giren konularda, ilişkisel ya da deneysel çalışmalarda kullanılabilir. Bu kapsamda Kişilik, Kariyer Uyum Yetenekleri, Kariyer Kararı Öz-yeterliliği, Öznel ve Psikolojik İyi Oluş, Kaygı, Depresyon, Mükemmeliyetçilik, Kontrol Odağı gibi değişkenlerle, kuramsal altyapıya bağlı kalınmak şartıyla aracılık/düzenleyicilik etkileri çalışılabilir.

Sonuç olarak, Kariyer Kararlılığı Ölçeği'nin, psikometrik özellikler bakımından yeterli olduğu ve Türk kültüründe özellikle öğrenci örnekleminde, kariyer kararlılığına ilişkin tutumların ölçülmesinde rahatlıkla kullanılabileceği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Alkan, N. (2014). Üniversite adaylarının bölüm tercihleri: Bir kariyer araştırma yöntemi olarak bölüm tanıtımları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(41), 61-74.
- Arnold, J. (1989). Career decidedness and psychological well-being: A two cohort longitudinal study of undergraduate students and recent graduates. *Journal of Occupational Psychology*, 62(2), 163-176.
- Avara, K. (2015). Ortaöğretim öğrencilerinde akademik güdülenmenin yordayıcısı olarak akademik öz-yeterlik, kariyer kararı yetkinlik beklentisi ve okul tükenmişliği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mevlana Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Ayre, C., & Scally, A. J. (2014). Critical values for Lawshe's content validity ratio: revisiting the original methods of calculation. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 47(1), 79-86.
- Aytaç, S., (2005). *Çalışma yaşamında kariyer; yönetimi, planlaması, gelişimi ve sorunları*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Bacanlı, F. (2012). Kariyer karar verme güçlükleri ve meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançların ilişkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(37), 86-95.
- Bahadır, Y. B. (2018). Lise öğrencilerinin kariyer kararı yetkinlik beklentilerinin anne baba tutumları ve başa çıkma stilleri açısından incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Bozgeyikli, H., Bacanlı, F., & Doğan, H. (2009). İlköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin mesleki karar verme yetkinliklerinin yordayıcılarının incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (21), 125-136.
- Brislin, R. W., Lonner, W. J., & Thorndike, R. M. (1973). *Cross cultural research methods*. New York: John Willey&Sons Pub.
- Büyüköztürk, Ş. (2003). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Campagna, C. G., & Curtis, G. J. (2007). So worried i don't know what to be: Anxiety is associated with increased career indecision and reduced career certainty. *Journal of Psychologists and Counsellors in Schools*, 17(1), 91-96.
- Cellini, J. V., & Kantorowski, L. A. (1984). Locus of control and career decidedness: Some methodological notes. *Psychological Reports*, 55(2), 613-614.
- Earl, J. K., & Bright, J. E. (2007). The relationship between career decision status and important work outcomes. *Journal of Vocational Behavior*, 71(2), 233-246.
- Fidan, T., Fidan, İ. Ö., & Öztürk, H. (2018). Meslek yüksekokulu öğrenci ve mezunlarının kariyer seçimlerine etki eden faktörler ile kariyer beklentileri: Öz yeterliğin aracı rolü. *Yükseköğretim Dergisi*, 8(3), 249-263.
- Gati, I., Krausz, M., & Osipow, S. H. (1996). A taxonomy of difficulties in career decision making. *Journal of Counseling Psychology*, 43(4), 510-526.
- Gordon, V. N. (1998). Career decidedness types: A literature review. *The Career Development Quarterly*, 46(4), 386-403.
- Greenhaus, J. H., Callanan, G. A., & Kaplan, E. (1995). The role of goal setting in career management. *International Journal of Career Management*, 7(5), 3-12.

- Hirschi, A. (2014). Hope as a resource for self-directed career management: Investigating mediating effects on proactive career behaviors and life and job satisfaction. *Journal of Happiness Studies*, 15(6), 1495-1512.
- Hirschi, A., Niles, S. G., & Akos, P. (2011). Engagement in adolescent career preparation: Social support, personality and the development of choice decidedness and congruence. *Journal of Adolescence*, 34(1), 173-182.
- Kline, P. (1994). *An easy guide to factor analysis*. New York: Routledge.
- Lawshe, C. H. (1975). A quantitative approach to content validity. *Personnel Psychology*, 28(4), 563-575.
- Lent, R. W., Brown, S. D., & Hackett, G. (1994). Toward a unifying social cognitive theory of career and academic interest, choice, and performance. *Journal of Vocational Behavior*, 45(1), 79-122.
- Lounsbury, J. W., & Gibson, L. W. (2002). *Personal Style Inventory: A work-based personality measurement system*. Knoxville, TN: Resource Associates.
- Lounsbury, J. W., Hutchens, T., & Loveland, J. M. (2005). An investigation of Big Five personality traits and career decidedness among early and middle adolescents. *Journal of Career Assessment*, 13(1), 25-39.
- Lounsbury, J. W., Tatum, H. E., Chambers, W., Owens, K., & Gibson, L. W. (1999). An investigation of career decidedness in relation to "Big Five" personality constructs and life satisfaction. *College Student Journal*, 33(4), 646-652.
- Miller, A. D. (2011). *Career Decidedness, Meaning in Life, and Anxiety: A Mediation/Moderation Model*. Unpublished Master of Arts Thesis, Southern Illinois University.
- Morgan, G. A., Leech, N. L., Gloeckner, G. W., & Barret, K. C. (2004). *SPSS for introductory statistics: Use and interpretation, Second Edition*. London: Lawrance Erlbaum Associates Publishers.
- Neice, D. E., & Bradley, R. W. (1979). Relationship of age, sex, and educational groups to career decisiveness. *Journal of Vocational Behavior*, 14(3), 271-278.
- Nunnally, J. C. (1978). *Psychometric theory*. New York: McGraw-Hill.
- Özyürek, R. (2016). Kız ve erkek on birinci sınıf öğrencilerinin kariyer yetkinlik beklentisi, kariyer seçenekleri zenginliği, akademik performans ve yetenekleri arasındaki ilişkiler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(17), 19-32.
- Restubog, S. L. D., Florentino, A. R., & Garcia, P. R. J. M. (2010). The mediating roles of career self-efficacy and career decidedness in the relationship between contextual support and persistence. *Journal of Vocational Behavior*, 77(2), 186-195.
- Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H., & Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of Psychological Research Online*, 8(2), 23-74.
- Schumacker, R. E., & Lomax, R. G. (2004). *A beginner's guide to structural equation modeling, Second Edition*. Mahwah, NJ, US: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Super, D. E. (1980). A life-span, life-space approach to career development. *Journal of Vocational Behavior*, 16(3), 282-298.
- Şimşek, Ö. F. (2007). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş temel ilkeler ve lisrel uygulamaları*. Ankara: Ekinoks Eğitim Yayıncılık.

Tabachnick, B., & Fidell, L. (2012). *Using multivariate statistics*. London: Pearson.

Ulaş, Ö. (2016). Kariyer kararı verme öz-yetkinliği: Bir model testi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Uthayakumar, R., Schimmack, U., Hartung, P. J., & Rogers, J. R. (2010). Career decidedness as a predictor of subjective well-being. *Journal of Vocational Behavior*, 77(2), 196-204.

EXTENDED ABSTRACT

THE ADAPTATION OF CAREER DECIDEDNESS SCALE INTO TURKISH: A VALIDITY AND RELIABILITY STUDY

Background:

Career is defined as the tasks and positions of an individual during his/her work life and the rise in the organization with the desire, educational background and ability to fulfill these tasks (Aytaç, 2005). Career decidedness states the commitment between the individual's career and his/her choice and the satisfaction of this choice (Miller, 2011). Super (1980) who indicates that making career choices is one of the basic tasks of individuals between the ages of 18 -24 and also emphasizes especially the decisions of the university students that they take about their careers is the most important level in terms of their career developments in the future.

The term career decidedness is clarified based on Lent's et al. (1994) Social Cognitive Career Theory (Restubog et al., 2010). According to the theory, personal and environmental factors determine the individual's decision about his/her career. The individual has power to form and develop his/her career. However, it has been stated that this is not an absolute power, environmental conditions and the context where the decision is taken affect the individual's decision. This theory, grounded in Bandura's Social Cognitive Theory, justifies that in the emergence of career decidedness, individuals' self-efficacies, vocational outcome expectations and goals play an important role (Lent et al. 1994).

Research Purpose:

The aim of this study is to adapt the "Career Decidedness Scale" developed by Lounsbury et al., 1999 into Turkish and do the validity and reliability analyses.

Methodology:

The sample of the study is composed of the students of Faculty of Economics and Administrative Sciences at Suleyman Demirel University. In the study, convenience sampling is preferred. Students are asked to fill out the questionnaire forms by the researchers in person visiting the classes. The data is collected from 818 students who study in the different departments of the faculty, 39 questionnaire forms are extracted with the reasons like randomly responding or too many unanswered questions, the study is carried out with 779 questionnaire forms.

In this study, the Career Decidedness scale that aimed to adapt into Turkish composes of 6 items with one dimension. In the scale, the items 2, 5 and 6 are reverse coded. The scale is graded as the 5 point Likert (1= I strongly disagree, 5= I strongly agree)

Findings:

In this research, to determine the validity of the Career Decidedness Scale, language, content and structure validity studies have been carried out together. To examine the language validity, the scale has been prepared ready by using the method of Brislin et al. (1973). As a result of the Pearson Correlation analysis that has been

done by the total scores obtained from the Turkish and English forms of the scale, positive and significant ($p<.001$) relationship has been examined at the level of .88. The technique developed by Lawshe (1975) has been used for the content validity. It has been observed that the ratios of the Content Validity obtained from the expert opinions are sufficient enough. To test the structure validity firstly the exploratory and then the confirmatory factor analyses have been applied. As a result of the exploratory factor analysis, a scale consists of 6 items with one dimension explaining the 51.8% of the total variance is obtained. As for the confirmatory factor analysis result the model shows good fit. The internal consistency reliability coefficient has been found .80. The relationship has been examined as .73 as a result of the test-retest analysis.

Conclusions:

In the light of these findings, it has been inferred that the “Career Decidedness Scale” is adaptable, valid and reliable to Turkish Culture. Finally, it can be said that Career Decidedness Scale is sufficient in terms of psychometric properties and the scale can be used to measure the attitudes towards the career decidedness conveniently especially with the student samples.

Yıl:2019, Cilt:4, Sayı:9, sayfa 171-187 arasında yer alan

“Batı Akdeniz Bölgesi Güneş Enerji Sistemleri Kümelenme Düzey Analizi”

başlıklı makale, yazarların isteği doğrultusunda, editör onayı ile:

23.12.2019 tarihinde yayından kaldırılmıştır.